

RELLEU

**Núm. 73. Segona època
juliol-setembre 2002**

3 Verdaguer i Gaudí
Editorial

5 Concepte de
ciutadania
Jordi Galí

15 El Dret Català
J. J. López Buniol

35 ENTREVISTA
Vicent Sanchís
*Raimon Terradas
Ramon Tremosa*

41 J. R. Carreras de Nadal
Josep Espar i Ticó

42 Sobre l'actualitat urba-
nística de Catalunya
Manuel Ribas i Piera

44 Crònica del
XXIè Curs d'estiu
Jordi Barnadas

45 La prepolítica.
XXIè Curs d'estiu
Raimon Terrades

47 El debat d'idees
avui a Catalunya.
XXIè Curs d'estiu
Aleix Buch

49 NOTÍCIES DE CINEMA
I LLIBRES

Núm.
73

La Revista Rellu és fruit de la iniciativa del Grup d'Estudis Nacionalistes i de la col·laboració amb la Fundació Rellu.

**Grup d'Estudis Nacionalistes • Centre d'Estudis Carles Cardó
Barcelonesa d'Edicions • Associació cultural "Mestre de Taüll"**

Revista Rellu

c/ Aragó 287, 3er, 2a. b
Tel. 93 488 09 00
Fax. 93 215 87 68
08009 Barcelona
rellu @mentamail.net
Preu: 6 €.

Nom

Cognoms

Adreça

TelèfonPoblació

Comarca

DOMICILIACIÓ DE REBUTS EN BANC o CAIXA

Sr. Director, li prego que atengui, amb càrrec al meu compte/libreta, els rebuts que li presentarà la Fundació Rellu.

Nom i Cognoms del titular

Nom del Banc o Caixa

Adreça de l'agència

Població

Codi Compte Client (CCC)

Entitat Oficina Control Núm. Compte

Data.....

Signatura del titular del compte o la llibreta

**Butlleta de
subscripció a la
revista RELLEU**

Desitjo rebre
periòdicament la
revista RELLEU a
partir del
núm. ■ ■

Subscripció anual
(4 núm.): 18 €

Fotocopieu i
retalleu aquesta
butlleta i
trameteu-la a

Revista Rellu

C/ Aragó 287,
3r., 2a.b
08009 Barcelona

CATALUNYA SAP RECONÈIXER ELS SEUS MESTRES: VERDAGUER I GAUDÍ

Editorial

Prat de la Riba parla de Gaudí i de Verdaguer

A la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, el 29 d'abril de 1906 (en ocasió de l'encàrrec fet per aquesta entitat a Gaudí i Llimona del Misteri de la Resurrecció en el Rosari Monumental de Montserrat)

(...) Entre totes les forces que han impulsat el renaixement de Catalunya, la restauració literària i el corrent artístic són les que han tret més bella i esplendorosa florida (...) La llengua catalana a l'instant mateix de renèixer ja va pagar homenatge a la Mare de Déu de Montserrat, a la seva muntanya, el gran poeta de la nostra llengua, mossèn Jacint Verdaguer, que ha cantat la Mare de Déu i Montserrat per sobre de totes les coses.

(...) La Lliga espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, que té aquesta alta missió d'enlairar fins als dominis dels sobrenatural la vida integral catalana, en el Rosari que plàsticament la Catalunya d'avui aixeca a la santa muntanya, hi ha volgut cercar ocasió de donar a la Mare de Déu de Montserrat un doble homenatge, l'homenatge dels homes nous de la política catalana i l'homenatge de l'art de Catalunya.

Per això va triar la Resurrecció, realitat suprema en què la humanitat vol veure el símbol i la figuració de tots els renaixements, de totes les resurreccions dels homes, de les institucions, del pobles (...)

Aquesta sublimació del renaixement català haurà de constituir al mateix temps un nou tribut de l'art de Catalunya a la Verge de Montserrat. Dos noms ho proclamen: els noms d'en Gaudí i d'en Llimona encarregats de construir-lo, dos grans homes de força genial, serens de cor, fortament enamorats de la seva terra, intensament penetrats de la pau del Senyor.

Discurs en la col·locació de la primera pedra del monument a Jacint Verdaguer el 29 de maig de 1914

No hauria d'afegir ni una paraula més a les que amb devoció d'amic i de patriota acaba de pronunciar el president de la Comissió erectora del Monument, perquè aquesta Comissió va ser creada per la Diputació i la Diputació passà a entregar-li tots els poders i tota l'autoritat; per tant, en parlar el senyor Cabot, per la boca del senyor Cabot ha parlat també la Diputació de Barcelona.

Però jo aquí, a part d'aquesta representació que considero fonamental, porto una representació més alta, la representació de la Mancomunitat, la representació de Catalunya, i és duent aquesta representació, és duent la seva veu que he de fer sentir en aquest acte la meua.

La Mancomunitat, que aquests dies va posant les primeres pedres de l'organització unitària de Catalunya, ha sortir per primera vegada del Palau de la Generalitat, per venir aquí davant d'aquesta pedra primera de l'obra d'art destinada a commemorar un gran poeta, el nostre gran poeta, per tributar un homenatge, un tribut de respecte, d'admiració, d'agraïment. D'admiració per les seves qualitats eminents, a la seva inspiració que ha fet passar la nostra literatura terres enllà, abans recloses, de l'Ebre i del Pirineu. D'agraïment perquè mossèn Cinto va irradiar a nosaltres tots, a la nostra terra, la seva glòria, com tots els grans homes. I no d'aquest agraiement general que tots els pobles deuen als seus grans homes, sinó d'un agraiement especial, d'un agraiement quasi filial. Perquè mossèn Jacint Verdaguer no sols ens ha llegat l'aureòla de la seva glòria, no solament ha portat terres enllà la nostra literatura, sinó que ha fet més: ha treballat amorosament la nostra llengua, l'ha polida i ennoblida i dignificada, i l'ha feta més estimada de tots els catalans, i en treballar per la nostra llengua, ha treballat per la nostra unitat espiritual d'on ha nascut la Mancomunitat, d'on la Mancomunitat ha de treure i traurà la força de fe, la força d'entusiasme que necessiten totes les grans empreses per a triomfar.

Per això no podia faltar en aquesta hora el nostre fervorós homenatge.

(Prat de la Riba havia pres possessió de la Presidència de la Mancomunitat el 6 d'abril de 1914)

Sobre Gaudí: Jaume Bofill i Mates - 1927

En Gaudí havia estat un correctíssim home de món. El senyor elegant, de bona societat, que no baixava del cotxe, molts dies, en donar disposicions al peu del Temple Expiatori de la Sagrada Família, fou a poc a poc guanyat a la pietat i dut a una vida austeríssima i exclusiva d'oblat del Temple. El vèiem, els darrers anys, amb les mans emmanegades com un frare, pobre, descurat, cap cot, humil tot ell com una gavarrera armada de punxes i coronada d'englantines. Calia saber-lo sant, gairebé, per a no prendre la seva humilitat com un orgull. L'home que acabà no treballant més que pel Temple i treballant-hi per amor de Déu, es féu captaire humil i terrible. No per a ell, sinó per a la seva obra.

Aspre i bondadós, la conversa el transfigurava. L'home cap cot s'encarava amb els oients i els retenia sota la llum dels seus ulls i de la seva paraula, fora de tota preocupació contingent. No escrivia, ni volia escriure, com si les lletres li fessin pampallugues. No donava conferències ni volia donar-ne, com si la retòrica l'engavanyés i com si temés que els homes d'ossos i d'ànima -més que de "carn i ossos"- se li fessin fonedisos en convertir-se en auditori. Cercava el diàleg, però duia ell la conversa. Cercava el reactiu de les objeccions i no les comportava. Socràtic, era un lúcid esperit de contradicció. La seva lògica jugava a acorrallar l'antagonista en el carreró sense sortida de l'absurd. Saltava a l'antítesi quan massa dòcilment els seus interlocutors acceptaven la seva tesi.

Si un poeta amic seu tenia l'orgull d'escriure en català, ell tenia d'ençà de la seva conversió, l'orgull de parlar-hi. Enamorat del verb, el considerava gairabé visible. Les seves paraules sense tòpics eren, més que un joc de sons, un joc de llums. Dugué la fidelitat al verb fins a l'heroisme.

Era, com solen ésser els genis, home de frontera. Vivía en estat de guerra, al terrenal de la humanitat amb el misteri i era dur en la disciplina d'ell, i, sovint, en la dels altres. La seva dèria era traspassar límits i delimitar reialmes nous. Els genis autèntics acostumen a ésser grans realitzadors. Obren, i esbotzen i tot, però conclouen i clouen. Dificilment podrem judicar el Temple

d'en Gaudí mentre el veurem obert i no clos. En Gaudí seguia els camins de les altures. De vegades s'hi esgarriava, però sempre era en cerca de la flor del panical. Sovint en tornava amb un herbari opulent. Sembla que una amor truncada li aromà l'ànima i esdevingué platònica.

La seva vida hauria de ser per a nosaltres una lliçó d'ambició. Tenia ambició, i la generositat de l'espai, del temps, de la perfecció. Hi ha genis que es senten engabiats i esbateguen irascibles. En Gaudí aspirà a fer-se una gàbia -mediterrani com era- a mida de les seves ales i les seves volades. En una ciutat on tanta gent estreteja d'esperit, on tants senyors supediten els carrers als solars i els palaus a les rendes i l'ordre diví a la tranquil·litat vegetativa, l'arquitecte Gaudí, després de bastir cases i magnífics palaus i parcs, acabà no resignant-se a altra cosa que a ésser arquitecte de Nostre Senyor, propietari amb el qual s'avenia perfectament. Era un dilapidador de pedres, de diners, de la paciència d'ell i dels altres, però dilapidava -com tants!- la rutina miserable. Sentia i feia sentir l'imperatiu de la magnitud.

Comptava amb el temps i amb l'eternitat. Comptava amb ell i amb els que vindrien darrera d'ell. En projectar i en iniciar el Temple, prescindia de les cledes humanes. Sabia que l'arbre gegantí es basta ell sol per a ofegar els èmuls amb la seva ombra i per a somoure els obstacles amb les seves arrels. Deixava que les noses presents i futures circumdessin la seva obra com una tanca precària. No reposava sinó en la perfecció. Depurava, per tant, i assimilava per transfigurar. Encara l'Exposició de Montjuïc no era prevista per persona vivent, que ell ja veia i preveia el seu Temple entre jocs de llum i de campanes, i amb una creu en el cimbori, faixant Barcelona amb els reflectors dels quatre braços horitzontals. Les seves creacions eren obres vives, amb les perfeccions i els esguerros de la naturalesa. La seva originalitat era omnímoda, i molts dels qui la criticaven se n'aprofitaven. Àdhuc que no fos íntegrament reeixit, el seu esforç fou titànic.

Ell, el pobre home mort a l'hospital, tingué un enterrament de cabdal patrici. Se n'ha parlat, se'n parla i se'n parlarà, ací i a l'estranger, com de pocs altres catalans d'ara. ●

CONCEPTE DE CIUTADANIA

Jordi Galí

XXIè Curs d'Estiu del G.E.N.
5 de juliol de 2002

“Ciudadà” és un mot que ens remet immediatament a dues realitats: en primer a lloc a “ésser humà”, i en segon lloc a “societat humana organitzada”.

Utilitzo l'expressió, ampla i poc definitòria, d'“ésser humà”, per no condicionar d'entrada el concepte de “ciudadà” que en deriva. Després, si Déu vol, tornaré sobre el tema

Quant a les “societats humanes organitzades”, fare una referència a la seva denominació en les civilitzacions que podem considerar matrius de la nostra, la grega i la llatina.

En grec trobem el mot, bàsic, *polis*. És molt difícil, per no dir pràcticament impossible, trobar el sentit originari del mot. Tot origen es perd en la foscor del passat i de cap manera podem dir que “primer” polis significa “ciutat” en el sentit material actual de la paraula, i “després” significa “comunitat organitzada sobre un territori”. Jo m'inclinaria a creure que tant lluny com puguem arribar, *polis* té com a notes essencial l'organització i la referència al sagrat.

En aquesta *polis* uns determinats senyors (o “éssers humans”, si voleu), anomenats *politès* participen activament en l'organització de la vida col·lectiva. Aquesta activitat s'anomena *politeia*, que podríem traduir inicialment, sembla, per “manera de fer, en referència a la polis” i secundàriament, estructura, forma de la *polis*. A Roma tenim en canvi, com a mot primari, *civis*, que equival molt aproximadament al *politès* grec, aquell que participa activament en la vida de la *civitas*. La *civitas* és també societat organitzada sobre un territori, en un concepte força equivalent al de la *polis* grega. Però *civitas*, més endavant, pren també el sentit de la

politeia grega, almenys en el que podem considerar-ne el nucli essencial. Potser el matís diferencial és que *politeia* indica més la “manera de comportar-se, subjectiva” i *civitas*, en aquest sentit derivat, vol indicar més el conjunt de drets i deures, l'organització ciutadana la vinculació a la qual és consubstancial al *civis*. En els dos casos, doncs la noció de “societat organitzada” comporta l'existència d'un element subjectiu i d'un element objectiu, que es tradueix a la pràctica en un *nomos*, en grec, una *lex*, en llatí, que és, per al *politès-civis* l'objecte del comportament, l'ordenament, allò que dóna drets i deures.

Ara bé. Si mirem els diccionaris, ens adonarem d'un fet molt curiós: *polis* i *civitas* ocupen molt més espai que *politès* o *civis*. Això no passa per casualitat. Això passa perquè *polis-civitas* és un concepte molt més complicat que el d'ésser humà. No negaré pas, evidentment, que el concepte d'ésser humà és complicat, tan complicat que encara ningú no l'ha definit satisfactoriament i és dubtós que això es produeixi mai. Però molt més complicat és encara el concepte d'una organització d'éssers humans i més encara si aquesta organització remet al sagrat, com a tal organització i d'una manera originària, essencial i directa.

La referència al sagrat, he dit ja al principi, és un fet constitutiu de la *polis*. No m'entretindré en aquest punt i m'apuntalaré només en dues dades. L'any 1865 Fustel de Coulanges va establir aquest fet de la referència al sagrat, d'una manera contundent, per a Roma, en el llibre *La cité antique*. 150 anys després la seva tesi és la

base de qualsevol estudi seriós sobre la *civitas*, prescindint del fet que moltes de les seves afirmacions particulars hagin pogut ser matisades o simplement recusades.

Quant als grecs, hom ha constatat que una òptica que no ha tingut en compte aquesta referència essencial de la *polis* al sagrat ha conduït a innombrables interpretacions del pensament grec que l'han mutilat en aspectes que avui es tornen a considerar essencials. Per exemple, la significació de l'acusació d'"impietat" contra Sòcrates o el sentit i valor que dóna Tucídides al "terrible acte d'impietat" atribuït a Alcibiades en el moment d'emprendre l'expedició atenesa a Sicília, expedició que acabà en desastre i fou l'inici de la derrota d'Atenes a la Guerra del Peloponès.

El llibre *La ciutat i l'home* de Leo Strauss, publicat per Barcelonesa d'Edicions, és la segona dada en què m'apuntalo. És un exemple recent i ben vàlid d'aquest intent d'una comprensió més profunda. És un llibre espès i difícil, i només en faré un parell de mencions, d'altra banda, ben senzilles. La primera, el títol: *la ciutat i l'home*. Primer és la ciutat, després és l'home. La segona, el final del llibre, que remet, en un cercle que ha passat per Aristòtil, Plató i Tucídides i tanca fent referència a Fustel de Coulanges, precisament al títol: la ciutat, i l'home, depenen en darrer terme, d'una interrogació fonamental: *quid sit deus*, és a dir, del sagrat.

Voldria fer ara una primera incursió a la nostra situació actual. D'acord amb la terminologia que hem vist fins ara, pròpia de la *civitas* o de la *polis*, grega o romana, entre les expressions "societat civil" i "societat política" no hi ha absolutament cap diferència. Avui, però, s'ha posat de moda distingir entre l'una i l'altra, i parlar habitualment fins i tot de "classe política", per exemple. Considerem aquesta distinció nefasta, i essencialment destructiva de qualsevol societat organitzada mínimament digna. Evidentment no ens oposem al fet que uns senyors dediquin d'una manera especial la seva activitat a l'administració de la cosa pública, encara que em sembla, almenys a mi, que caldria establir unes condicions perquè això es produís. Per exemple, de

la mateixa manera que, parlant d'un tema que conec a fons, puc afirmar que un inspector d'ensenyament primari o secundari no hauria de poder accedir al càrrec si no ha estat deu o quinze anys mestre de primària o de secundària (cosa que no succeeix i aquest és un dels factors que fa que l'ensenyament vagi com va), ningú no hauria de poder accedir a un càrrec públic si abans no ha demostrat la seva ciutadania, i la seva capacitat ciutadana al servei de la societat fent de paleta, d'advocat, de gerent, de botiguer o del que sigui durant un cert temps. L'establiment d'una "carrera política" amb la conseqüent diferenciació d'"allò polític" i d'"allò civil", porta a la pràctica desaparició de la ciutadania i de la seva problemàtica essencial, que és i ha estat sempre, la problemàtica de la **participació** i la problemàtica de la **representació**. Dos problemes que s'aguditzen en el moment que entrem en societats complexes com la nostra

He fet aquesta incursió al present per fer notar que, ni en la *polis* ni en la *civitas*, aquesta distinció no existia a nivell conceptual. I, en la mesura que va existir en la pràctica, en la forma indirecta de fortes restriccions a la participació i a la representació, va ser sempre considerada com a enemiga d'una *civitas* i d'una *politeia* justes.

I per acabar aquest cop d'ull sobre la ciutadania a Grècia i a Roma, voldria fer referència a un tema que és el que distingeix conceptualment d'una manera més tallant les nostres societats organitzades de la *polis* i la *civitas* antigues. Es tracta del tema de l'extensió de la ciutadania. Qui és ciutadà?

En Jordi Sales, d'una manera molt gràfica i directa, diu sempre que a l'antiga Grècia és ciutadà aquell que és ciutadà. No ho són les dones, ni els esclaus, ni els estrangers. Per tenir una idea del que era un ciutadà a Atenes, en Jordi Sales ens diu que pensem una mica en els *capos* de les màfies sicilianes. Una espècie de caps de famílies amples amb tot un reguitzell de gent que treballa per ells i els permet l'oci suficient per poder-se dedicar a la cosa pública i participar i manifestar si cal en la seva organització.

A Roma, ser ciutadà no era tampoc qualsevol cosa a l'abast de tothom. Les cèlebres lluites

entre patricis i plebeus, l'amenaça dels plebeus de crear "una altra ciutadania" (amenaça que es va repetir en les anomenades guerres "socials", les guerres dels "socis", d'aquells que només tenien ciutadania llatina, el segle I abans de Crist), varen obligar no sols a ampliar el camp dels ciutadans, sinó i especialment el de les seves atribucions (els problemes de participació i representació a què m'he referit abans). Però ser ciutadà romà era encara un privilegi, almenys fins al 212 quan Caracalla va concedir la ciutadania a tots els habitants lliures de l'Imperi. A mig segle I, quan sant Pau diu: "sóc ciutadà romà!", tothom ha de callar, des dels funcionaris imperials fins als notables del poble jueu, que el reclamaven d'acord amb la real jurisdicció que sobre d'ell tenien, gràcies a una autonomia que era molt més ampla que la de les nostres pobrissonetes "comunidades autónomas". I sant Pau va marxar a Roma per a ser jutjat pel tribunal del Cèsar. Perquè era ciutadà romà: poca broma.

Voldria exposar ara el que és potser una de les nostres tesis fonamentals. Dic "nostres", utilitzant el plural com ho he fet abans en parlar de la falsa distinció entre societat civil i societat política, per no parlar de l'aberrant "classe política", perquè, pel que crec, almenys som dos, en Jordi Sales i jo, que opinem d'aquesta manera. I això ja justifica el plural. La nostra tesi en aquest punt és doncs, la següent: que la conquesta més gran dels temps moderns, a partir d'un gran esforç de conceptualització reliazat especialment en el segle XVII, és la de la ciutadania universal. Però hem d'afegir immediatament que aquesta conquesta conceptual no és pas quelcom que ja estigui realment aconseguit, i menys encara d'una vegada per sempre, i sobre què puguem gronxar-nos amb autosatisfacció. Aquesta conquesta conceptual és un horitzó, un horitzó que hem de considerar real com a horitzó, perquè ha estat teòricament treballat, i vers el qual s'ha d'encaminar la nostra pràctica.

La conquesta més gran dels temps moderns és la de la ciutadania universal

En l'editorial del número 71 de la revista Relleu ho expressàvem més o menys així: es tracta d'obtenir una societat (ara cito textualment) "que es comprometi a educar tots els seus membres en el respecte a la llei i a la fomació de tots els seus membres com a possibles governants".

Podríem preguntar-nos si aquesta afirmació de la ciutadania universal no és precisament l'essència de la modernitat, o bé si és simplement un dels seus aspectes. Em penso que és una qüestió oberta sobre la qual podríem discutir d'una manera pràcticament indefinida, especialment atesa la poca concreció i la polisèmia de la paraula modernitat. No hi penso entrar, almenys ara aquí. En tot cas, el que sí que afirmem és que la reivindicació de la ciutadania universal és per a nosaltres una reivindicació absoluta i radical. Potser, ara ho veurem, no ens haurem de separar gaire del concepte de quin pugui ser el contingut de la ciutadania tal com l'entenen els antics grecs i romans, però

sí que ens en separem, i decisivament, quan a la consideració de "qui és ciutadà", de l'"extensió" de la ciutadania. La ciutadania, sigui quin sigui el seu contingut, no és una qüestió de privilegi, sinó que és per a tothom.

Ara bé, aquest pas de la consideració de la ciutadania com a privilegi a la reivindicació de la ciutadania-universal no pot haver-se produït, com potser diria don Quijote, "por vía de encantamiento". S'ha produït a través d'uns canvis de mentalitat i d'unes etapes.

Jo diria que el canvi fonamental de mentalitat és la conseqüència del que podem anomenar el "desenclavament" de la sacralitat exclusiva del poble d'Israel i la seva conversió, a través de Jesucrist, en la universalització de la sacralitat, o, si ho voleu d'una altra manera més clara, en la redempció universal. No oblidem que tota polis és sacral, però que tota sacralitat és exclusiva d'una polis. I que això dura... fins a Jesucrist. Sant Pau és qui conceptualitza aquesta idea de

l'elecció universal, com es pot veure en innumbrables testimonis de la seva actuació i dels seus escrits. Citem-ne només un, el de Colossencs, 3, 11: "aquí no hi ha més grec ni jueu, circumcís ni incircumcís, estranger, esclau, esclau o lliure, sinó el Crist, que és tot en tots".

Si això és així, com és doncs que aquesta idea ha tardat tant de temps en obrir-se pas en el camp de les societats organitzades? Intentar posar una mica d'ordre en els fets i les idees que aquesta pregunta desperta no té res de fàcil. I d'altra banda sobrepassa de molt la finalitat i les possibilitats d'aquesta exposició. Però sí que voldria recordar dos principis del cristianisme que ens poden guiar si volem intentar entendre alguna cosa en aquest punt.

Un primer principi és el de la separació radical operada per Jesucrist entre el domini del temporal i el de l'espiritual ("no he vingut a repartir herències" o "doneu al Cèsar el que és del Cèsar", per exemple). Dir que els cristians hem mantingut sempre al llarg dels segles una actitud exemplar en aquest aspecte, seria passar-se una mica o bastant de la ratlla. Però no admetre que l'Església, i especialment la catòlica, no li ha estat constantment fidel en la seva més radical substantivitat, seria simplement mentir. I un balanç una mica ponderat inclinaria certament la balança cap a la insistència en la separació més que no pas cap a la tendència a la fusió entre l'espiritual i el temporal: i això sempre, també en èpoques de prestigi social, i no pas solament ara que no en té.

Però hi ha un segon principi que en certa manera treballa "contra" aquesta separació, i és el que podem anomenar principi d'encarnació. L'Església no pot desentendre's d'un món pel qual el seu fundador, Déu i home, ha donat la vida. També en aquest punt l'equilibri costa de mantenir i massa vegades els cristians ens hem tancat en un "espiritualisme" desencarnat, o simplement hem "fet el bot" davant del món que no ens feia prou cas. Però sempre, absolutament sempre, s'ha renovat la consciència del valor del món, d'aquest món salvat per Jesucrist; i precisament aquests darrers anys, podríem dir aquest darrer segle, hi ha hagut una

especial incidència tant del magisteri com dels teòlegs i dels escriptors, (pensem en Péguy per exemple), en l'afirmació que aquesta vida és el real començament i el lloc on ens estem jugant la Vida amb Majúscula.

Potser la dificultat en passar la corda fluixa entre dos principis que semblen oposats i que, cada un d'ells, té una dinàmica i unes tensions internes considerables, unida a la debilitat inherent a tot pensament i acció humana, pot ajudar a comprendre una mica perquè va tardar tant en conceptualitzar-se el concepte cívic-polític de la ciutadania universal, que després de més de tres segles, veiem tan poc i mal realitzat en la pràctica.

Bé. Tornem on érem i repetim encara que entre la ciutadania antiga i el projecte actual hi ha una diferència molt important: hem passat de la ciutadania-privilegi a la ciutadania-universal. Podem preguntar-nos ara si el "contingut" d'aquesta ciutadania ha variat, i també si ha variat l'antiga relació de la ciutat al sagrat.

Jo em penso que la resposta a aquestes dues preguntes es negativa: no hi ha hagut variacions essencials.

Quant al contingut, no costa massa de veure que la problemàtica de les "ciutats" antigues és exactament la mateixa que la de les nostres: hi ha un aspecte objectiu, una *politeia*, una manera de posar-s'hi, que podríem traduir per "esperit cívic" o "ciutadania". Hi ha uns aspectes objectius que ens condicionen i condicionen, almenys parcialment, l'actitud subjectiva. Són els problemes de sempre, el de la participació, i el de la representació.

Hem de constatar, si volem ésser sincers, no solament que en aquest aspecte dels continguts no hi ha variació respecte a la polis antiga, sinó que no hem pas avançat massa. No podem pas dir que, malgrat certs malabarismes, les possibilitats de participació del ciutadà en la vida i la direcció de la ciutat siguin satisfactòries. Ni que el tema de la representació estigui resolt més enllà dels papers. I aquest és un problema no pas petit. Us recomano en aquest aspecte les reflexions, per mi lluminoses, d'Hanna Arendt en el llibre *Sobre la revolució*.

La seva tesi, sòlidament fonamentada en autors antics i en els de l'època, és que quan Franklin va fer posar en el preàmbul de la Constitució americana la tan discutida expressió de "la recerca de la felicitat" no es referia a cap mena d'impossible o utòpica felicitat individual, sinó que ens deia que l'autèntica felicitat de l'home consisteix precisament en la participació activa en la vida de la *polis*. Era pels antics, la gran, potser l'única manera d'entrar en contacte amb els déus. Participar activament en la vida de la ciutat, representar o ser "realment" representat, heus aquí, molt probablement, l'autèntica grandesa de l'home.

Quant a l'actitud subjectiva, a la "ciudadania", què hem de dir? Torno a insistir en el perill gravíssim que suposa realitzar una distinció conceptual entre un món polític i un món social: és una distinció que desanima el ciutadà normal i corrent quant a les seves possibilitats de participar i a la realitat d'una representació que no sigui una comèdia. La conseqüència d'això és que el que podem anomenar "ciutadà nominal" es replega sobre els seus "drets", en una actitud més aviat passiva i de vegades obstruccionista. I, quant als "drets", podem recordar que, fins en les més despòtiques i arbitràries de les societats, els "subjectes" sempre n'han tingut algun o altre, almenys consuetudinàriament, perquè un dèspota arbitrari no necessàriament ha de ser un imbècil i sap que si vol continuar en el seu poder alguna cosa ha de concedir als que té arbitràriament sotmesos. Els drets són objectivament passius. Només els deures duen a l'activitat. El ciutadà que es veu privat o enganyat quant a la participació i la representació corre el risc d'adquirir la mentalitat passiva de l'esclau que no pensa més que en treure el màxim profit personal del moment... i en la nostra societat, la mentalitat d'esclau és la d'esclau ric: una de les coses més abominables d'aquest món.

El que és extraordinari, però, és que hi hagi tanta, tantíssima gent, que en el silenci i de la manera més normal compleixi els seus deures ciutadans amb la màxima naturalitat i sense fer escarafalls de cap mena: els botiguers que obren cada matí, els venedors de la plaça, els conductors de tren o d'autobús, malgrat alguna

rebequeria esporàdica, els carters, els escombraires, la major part dels funcionaris, fins i tot algun jutge i algun periodista; i no parlem ja dels que exerceixen professions d'alt risc, com ara mestres, bombers, equips de salvament d'alta muntanya o vigilants de platja. Gràcies a tots ells podem tenir una vida relativament tranquil·la i ens podem trobar aquí aquest vespre. I ara em permetré citar, entre els que mantenen actituds positives, precisament els que hom anomena, en general una mica despectivament, polítics, i en principi, tots. Sí, perquè són objectivament "responsables", en el sentit etimològic de la paraula, encara que més d'un sigui subjectivament un irresponsable, i les seves misèries són patents, públiques, i han de donar comptes dels seus actes, malgrat tots els subterfugis que puguin emprar per defugir-ne les conseqüències. I en canvi, sempre comptaré entre els "negatius", tota mena d'"irresponsables", tots aquells que, sense haver de donar comptes a ningú pontifiquen sobre tot i sobre tothom en nom de quelcom que ningú no es capaç de dir ben bé què és. Són legió.

Tots coneixem el conte del vestit nou de l'emperador. Ha estat comentat mil i mil vegades, però no sé si ens hem fixat prou en el seu final: el rei, nu, vergonyosament nu, perfectament conscient de la seva nuesa, continua la desfílada: perquè és el rei i la desfílada ha de continuar.

Sobre aquest final del conte rellico la meua defensa dels polítics amb el tema que encara ens queda pendent, que és el de la sacralitat de la ciutat actual. No crec que ningú d'aquí em negui que el senyor Solana, per citar l'exemple d'un polític intel·ligent i que crec honorat, no sap que va nu pel món. Va nu davant la prepotència americana, va nu davant la covardia europea, va nu davant la murrieria àrab, va nu davant el "joc ras i patada al turmell" dels feudals afganesos. I tantes altres coses. Però aguanta i fins somriu de vegades, perquè la desfílada ha de continuar. I si l'exclamació de la ingenuïtat del nen és reveladora i ens ha d'estimular, les burles de la multitud irresponsable i covarda (que sabia que el rei anava nu i callava) són simplement repugnants. El rei és el rei perquè continua al seu lloc

malgrat sàpiga que va nu. Honor doncs, a tots aquells polítics que, més o menys, saben que van nus i continuen perquè saben que allò que representen va més enllà d'ells mateixos, és més important que ells. Tots ells, més o menys conscientment, intueixen que tota societat humana organitzada té quelcom de sacral.

En Jordi Sales acostuma a dir que per saber quins déus adora una ciutat cal fixar-se en els seus edificis més alts: en les nostres ciutats són els bancs, els hotels de luxe, les seus de les grans empreses... Tot plegat ens remet clarament al vell Mammon, el diner. És el més vistent dels déus de la nostra societat i les seves litúrgies, les grans Juntes d'Accionistes, són realment espectaculars. Enormes altars des d'on oficien els sacerdots membres dels Consells d'Administració, amb seu especial pels pontífexs màxims i faristolos des d'on es pronuncien les paraules rituals d'acció de gràcies pels beneficis, i es fan els sermons d'elogi del déu i dels seus grans sacerdots. Llums discretes, luxe auster, pantalles gegants...

Però la característica de la sacralitat de les nostres societats, en contraposició a la sacralitat exclusiva de les "ciutats antigues" és que, a conseqüència de l'esclatament de la indistinció sagrat-profà, és una sacralitat múltiple i moltes vegades difusa. Això és una importantíssima dificultat afegida per a la nostra vida social, perquè la indistinció profà-sagrat pròpia de les *polis* antigues era un element important d'unitat i ara la diversitat sacral desemboca en actituds i en litúrgies molt diverses que es pot arribar a fer difícil de compaginar.

Podem dir, per exemple, que la discoteca és al macroconcert el que la missa dominical és al Pontifical. Ens trobem en aquest cas davant de litúrgies molt complexes, amb iniciacions i catarsis, molt més minuciosament estructura-

des del que pot semblar a un espectador extern, amb una estudiada combinació d'efectes visuals, llums i colors, efectes sonors, iconografia, indumentària, horaris... Els vells Príap i Dionís hi són adequadament honorats.

I podríem parlar encara d'altres litúrgies com la del culte al cos, per exemple, o de les litúrgies esportives, i de les velles litúrgies religioses que perduren, al costat de rituals patriòtics com la rosa i el llibre, o d'àpats pseudo-sagrats, calçots, xatós o paelles gegants. Conscientment o no tot allò que es relaciona amb la ciutat té sempre un referent al sagrat, a un sagrat concret o a un sagrat difús i més o menys llunyà, amb les components bàsiques de tota religiositat,

que són la festa i l'oferta gratuïta.

ens hem fixat l'objectiu de la ciutadania universal i hem eliminat la "sacralització exclusiva" pròpia de les antigues ciutats

Som hereus, doncs, de la *civitas* i de la *polis* antiga, amb les dues modificacions indicades: ens hem fixat l'objectiu de la ciutadania universal, i hem eliminat la "sacralització exclusiva" pròpia de les antigues ciutats.

Hem d'entrar ara en l'intent d'escatir quin és el contingut del concepte "ciudadà" i com s'articula amb el d'"ésser humà".

El professor Zarka, autor del llibre *Hobbes i el pensament polític modern*, editat per Barcelona d'edicions, va publicar una mica més tard un altre text, força breu, titulat *L'altre camí de la subjectivitat*. És un recull d'articles, el primer dels quals dona nom al llibre, i que tenim també ganes de publicar.

Si diem "l'altre camí" és que suposem que hi ha dos camins. Ens haurem de preguntar doncs per on van aquests dos camins i on condueixen.

Si diem "subjectivitat", fem referència al problema que ens ocupa ara, el de l'articulació "ésser humà"- "ciudadà". Diguem només de moment que *sub-iectum* vol dir, etimològicament, llançat (o posat) a sota, i que per tant és imprescindible preguntar-nos: a sota de què?

Per entrar en el tema dels “dos camins” reproduiré aquí un esquema del professor Rémi Brague, que trobareu a la pàgina 230 del llibre *El passat per endavant* que li ha publicat Barcelona d'edicions. Us recomano d'una manera especial la lectura detinguda de les pàgines 128 i següents, per a entendre millor tot aquest afer. Es tracta, en aquest moment del llibre, d'un comentari a l'obra de Charles Taylor, i especialment al llibre *Els orígens del Self*. Mantinc el mot anglès perquè la traducció “jo” no seria prou correcta: a no ésser que inventéssim un “el Jo” en majúscula i convertit en nom propi. El concepte és pròxim al Moi francès, o al Selbst alemany, però no es tracta en cap cas del “jo” subjecte (posat a sota), gramaticalment, d'un predicat que li és absolutament necessari. L'essència d'aquest “altre” de l’“altre” de Zarka, és precisament que es tracta d'un Self, d'un Moi, d'un Selbst, d'un Jo en majúscula, **que no té predicat**, i que per tant, **no és subjecte: és llibertat absoluta autodeterminada**.

El quadre orientatiu de Brague és el següent:

Antiguitat	Ànima	Physis
Cristianisme	Persona	Déu
Modernitat	Self	?

El *quid* de la qüestió és aquest interrogant. A qui fa referència el Self? Només pot fer referència a ell mateix.

Rémi Brague més acadèmicament, Philippe Bénéton més càusticament en un llibre que ha indignat a algú (senyal que ha fet diana), i encara d'altres, ens fan notar que el camí del Self no condueix enlloc. En primer lloc perquè aquest Self pura llibertat autodeterminada (o sigui l'home que és Déu) no existeix més que a les pàgines de cultura dels diaris, és a dir, no existeix. I en segon lloc perquè una societat on hi hagi “realment” un nombre considerable de gent que visqui en aquesta il·lusió ha d'acabar necessàriament com el rosari de l'aurora, i malauradament, en tenim ja alguns indicis pràctics.

He entrat en el tema una mica abruptament, per tal de situar-lo en les seves línies essencials. Ara em toca matisar.

En primer lloc, sobre la penetració subreptícia d'aquest Self autosuficient i que s'atodetermina, en la nostra societat.

En segon lloc, sobre el concepte de llei.

En tercer lloc, sobre el sentit comú generalment dominant que, sense massa conceptualització, en general, repugna de deixar-se endur per una concepció tan absurda i destructiva com és la del Self.

I finalment parlaré de l'origen espuri d'aquest Self i de l'existència, ben conceptualitzada, d'una altra via per a la subjectivitat.

Quant al primer punt faré dues observacions i una constatació.

Si mireu la “contra” de la Vanguardia o qualsevol altre equivalent mediàtic us adonareu ben aviat que un tant per cent notable dels entrevistats afirma d'alguna manera o altra, que ells són Déu: és a dir, que per sobre del seu Self no hi ha res, i que el món és “per a ells”, com una “cosa” disponible (pel concepte del món com a “cosa” “disponible” “per a mi”, us recomano el llibre abans citat de Bénéton).

La segona observació és sobre la consciència. La major part de gent, la major part de la millor gent, us dirà sense parpellejar que la seva consciència és la norma màxima de la seva actuació, i ho dirà amb orgull. Això, repeteixo, els millors.

Molts d'altres us diran que fan les coses perquè volen i que la seva opinió i la seva manera de fer és tan bona com la de qualsevol altre. I punt.

Finalment alguns justificaran la seva acció amb l'expressió que habitualment fa servir el que fins fa poc fou l'entrenador de la selecció espanyola de futbol i que m'excuso de citar.

Quant al primer grup, que és el que més interessa, conté molta gent que probablement quedaria una mica estranyada amb la definició de consciència que dóna el jurista Pufendorf (1637-1694):

“Hom anomena comunament consciència el judici de l'intel·lecte que cadascú realitza referent a les seves accions morals, en la mesura que coneix la llei i actua com d'acord amb el legislador en la determinació del que cal fer i el que cal no fer”. Per tant, consciència... llei... legislador...

Confesso que aquesta espècie de culte a la consciència, i precisament en els millors, em deixa molt perplex. Em sorprèn que després de

Freud algú pugui fiar-se de la pròpia consciència amb tanta lleugeresa. I que consti que no crec en la pretesa solució freudiana dels problemes humans, però sí que em sembla extraordinàriament encertat el seu diagnòstic quant a les relacions entre conscient i subconscient. La nostra consciència és com una gotera: el lloc on cau l'aigua del sostre té ben poc a veure amb el lloc per on es filtra l'aigua de la pluja al terrat o a la teulada. I seguir el camí de l'aigua fins a la gotera pel terrat o la teulada pot resultar enormement complicat. I si tenim en compte que la nostra teulada és bastant més complicada que la d'un edifici, resulta que és força inútil i a més, perillós, voler aixecar-la i renovar-la com volia Freud. Em penso que hem de suportar amb paciència les nostres goteres mentals i intentar recollir l'aigua amb els recipients, molt més sòlids, de la llei.

Ho diré d'una manera brutal: abans em firiaria del senyor Aznar que de la meva consciència: i això, evidentment, és dir molt.

Aquesta divinització més o menys rampant de la pròpia consciència és el que condueix a la "cultura de la queixa". Perquè de cultures, bàsicament, només n'hi ha dues: la cultura de la gratitud, que és la de l'home que sap que no és Déu, i la cultura de la queixa, pròpia d'aquell que pensa, d'alguna manera, que és Déu. I com que a la pràctica resulta que no ho és, és queixa: del món, dels altres, del sistema, de la Unió Europea, de la Conselleria de Cultura, de la dona, del marit, dels seus "quefes", dels seus subordinats. Ningú no l'entén prou, tothom li comet injustícies, les seves expectatives no es compleixen, el nombre de xifres del seu compte corrent és massa baix... Es queixa. Inevitablement. I deixem el tema, que dóna molt de si i és molt sucós.

Parlem ara un moment de la llei. En la definició de Pufendorf es parla de llei i de legislador. No ens fiquem amb el tema del legislador, que seria massa complicat i quedem-nos només amb una observació sobre la llei.

Jacob Taubes, en el seu llibre sobre la teologia política de Pau (sant Pau, Taubes és jueu), té un capítol molt interessant sobre el concepte

nomos-llei. La seva tesi és que quant sant Pau (Pau, si voleu), parla de la superació de la llei en el nou poble que està fundant, es refereix no només a la Torah, la llei judaica, sinó a tota llei. Perquè (i no és l'únic que ho sosté), tot el món mediterrani i molt especialment Grècia i Roma, viuen sota la llei. Evidentment aquesta idea recolza la seva tesi principal, que sant Pau apunta, quan parla de la superació de la llei per la gràcia, directament contra l'Imperi romà. El títol del llibre és, recordem-ho, "La teologia política de Pau"

No penso discutir aquí la tesi de Taubes. Però sí vull afirmar enfront d'ell que la superació de la llei per la gràcia, o en el seu cas, per quelcom que va més enllà de la llei i que ell troba precisament en Pau (té una frase magnífica, en la seva carta a Armin Mohler: "la llei no és, en darrer terme, ni allò primordial ni allò últim, perquè àdhuc entre els homes hi ha relacions que van més enllà, que transgredeixen la llei, per exemple, l'amor, la pietat, el perdó"... i segueix la referència a Pau), aquesta superació, repeteixo, pot conduir-nos fàcilment a relliscar per un tobogan nefast: El tobogan "gràcia-consciència-Self". Només una cosa pot evitar-ho: tenir ben clar que **la gràcia també és una llei**. "Un **manament** nou us dono, que us estimeu els uns els altres com jo us he estimat". On hi ha manament i legislador, hi ha llei.

Ara bé, en què es diferencia aquesta llei de les altres? És una pregunta a la qual he tardat molt a trobar resposta; finalment l'he trobada en Hans Urs von Baltasar, que ens diu que la llei de gràcia només té força de llei per a aquell que l'accepta lliurement, mentre que les altres lleis obliguen també a qui no les accepta. Potser que tota llei es converteixi en llei de gràcia, és a dir, en llei lliurement acceptada, podria ser doncs l'horitzó últim de tot correcte ordenament social.

Hem vist l'atzucac del Self, les precaucions a prendre davant la pròpia consciència, la universalitat de la llei i la prioritat de l'"actitud" sobre "el sistema", retornant així des de la "llei de gràcia" a la *politeia*. Diguem ara, que, malgrat tot, els desastres del Self, com els desastres de Mammon, són molt més aparents que reals. El Self té

molt d'“espectacle”, és el que “ocupa l'escena”. La gent normal, i n'hi ha molta, no ha perdut en general ni el sentit comú ni el sentit de l'humor; sap molt bé que no és Déu, és conscient de les seves limitacions i sap que les lleis s'han de complir, encara que se'n salti alguna de tant en tant, com més o menys fem tots. I encara que es sent de vegades sordament irritada, fortament enutjada o temptada d'esdevenir important ni que sigui en un plató de televisió, amb el seu silenci i la feina ben feta, aguanta les nostres societats. És, i deixeu-me citar encara en Jordi Sales, “la senyora Pepeta”.

Zarka, en el seu llibre ja citat *L'altre camí de la subjectivitat* planteja (i ara cito) “la qüestió ‘capital’ del subjecte de dret, ja que... un dels trets essencials de la modernitat consisteix precisament en la definició de l'home com a ésser de dret”, i afegeix més endavant que “la invenció del concepte d'home com a subjecte de dret... només pot fer-se posant en evidència el caràcter irreductiblement moral del subjecte de dret, sense que es puguin posar en dubte ni l'existència de normes universals ni la de valors morals. O, dit d'una altra manera, la invenció del subjecte de dret està lligada a una primera formulació de la intersubjectivitat jurídica”. Com a nota de traductor, diré que aquí “primera” vol dir “bàsica, fonamental, i àdhuc prèvia”.

Zarka defensa Descartes de l'atribució abusiva que es fa del seu *cogito* com a origen de “l'imperi de la subjectivitat autoreferencial”. Fa una cita bastant llarga de Heidegger que conté aquesta tesi i que, diu Zarka “ha de ser necessàriament reconsiderada en el seu propi terreny”. Aquest no és pas el meu món, però em penso que al pobre Descartes se li carreguen molts morts, i aquest n'és un. D'altra banda, no puc deixar de pensar en el que Taubes diu de Heidegger: “volia ser l'enterramorts de la teologia”. Tot lliga.

Però l'objectiu essencial de Zarka no és aquesta desvinculació de l'*ego* cartesià de les falses derivacions que s'han fet d'ell com a origen del Self, sinó mostrar com al marge del “cogito”, i no necessàriament en contra, s'elabora en el segle XVII i a partir de la noció del dret subjek-

tiu, tota una teoria que indica una “altra” via de la subjectivitat, diferent i absolutament contraposada a la del Self autosuficient i autoreferent.

Zarka estudia especialment les aportacions de Grotius, Pufendorf, Hobbes, Locke, entre altres, i sobretot de Leibniz en qui li sembla trobar el desllorigador d'una llarga i complexa elaboració conceptual. Parteix de la definició de dret de Grotius, generalment acceptada per tots els autors del XVII, una definició que prové ja de Suárez (1548-1617) i té les arrels en pensadors anteriors. Val la pena recordar aquí l'afirmació tallant de Brague: “l'afirmació de l'home com una persona amb unes llibertats és medieval”. Aquesta definició de Grotius és la següent: “el dret és una qualitat moral, pròpia d'una persona, en virtut de la qual pot legítimament tenir o fer certes coses”. Al final de l'elaboració que s'acaba en Leibniz, segons Zarka, podem concloure:

“La idea d'un subjecte de dret es fonamenta en la la idea d'un ésser moral irreductible a tota perspectiva fiscalista o naturalista. La universalitat del subjecte de dret reposa sobre aquesta irreductibilitat, i, ben al contrari d'implacar un tancament en el jo implica una obertura d'aquest subjecte a una perspectiva intersubjectiva”.

Leibniz distingeix tres graus en el dret natural. El *ius strictum*, que és el primer grau, té com a principi fonamental *neminem laedere*, no fer mal a ningú. La justícia que correspon a aquest dret és l'anomenada justícia conmutativa. Es tracta del dret subjectiu.

Per damunt d'ell tenim un segon grau, l'*equitas*, que s'enuncia en el precepte *suum cuique tribuere*, donar a cadascú el que li correspon. És el que fa referència a la justícia distributiva i concerneix sobretot el dret públic. És gràcies a aquesta *equitas* que podem establir com a norma suprema del dret que cal fer tot allò que és públicament útil.

Finalment hi ha un tercer grau del dret natural que correspon a la justícia universal i s'expressa en el precepte *honeste o pie vivere*. Aquest tercer grau s'estén a la societat humana universal i a la societat divina. Es tracta de la caritat.

A través d'un llarg periple i de l'estudi d'una sèrie de tradicions entrecruades podem dir que Leibniz recull i reelabora en el segon i ter-

cer grau del dret, el concepte romà d'*equitas* que temperava la realitat del *summum ius*, *summa iniuria* i també la tradició agustiniana de "La ciutat de Déu".

Però potser el seu mèrit més incontestable, més potser que el d'haver situat el dret a un nivell moral extraordinari amb una síntesi formidable, és el d'haver establert, i d'una manera simplicíssima, que la ipseïtat (és a dir, la identitat amb si mateix) comporta l'emergència de l'alteritat.

L'*ipse* llatí és un corresponent força exacte del *self* del qual hem parlat. Vulgarment utilitzem la paraula "identitat" per indicar la *ipseïtat*, i, per no fer servir un mot tan tècnic, és freqüent substituir-lo per "identitat personal". Fixem-nos que no és igual dir que jo sóc el mateix que ahir va fer tal o tal altra cosa, que dir que "jo mateix" ahir vaig fer tal o tal altra cosa. En el "jo mateix" hi ha un cert recargolament sobre el "jo", que fa que el jo es conegui com a jo. D'on prové aquest fet? "De la consciència", diu la resposta general, fins a Leibniz. Però Leibniz, amb un exemple ben simple, ens diu (cito): "la consciència no és l'únic mitjà de contituir la identitat personal (és a dir, la ipseïtat, el self), sinó que el testimoni de l'altre, o encara d'altres senyals, poden suplir-la". I aquí va l'exemple:

Tots hem viscut el fet, banal, que algú ens digui: "En tal data, o en tal ocasió, vas dir o vas fer tal o tal altra cosa, que (en bé o en mal) ha produït en mi tal o tal altre resultat". I que hàgim contestat: "ni idea, no recordo pas de què em parles". Hi ha doncs, "blancs", en la nostra consciència i **si realment sé que sóc "el mateix" que va dir o fer allò, és precisament pel testimoni de l'altre.**

Zarka comenta l'argument de Leibniz: no és que la "l'altre" sigui part constitutiva de la meva ipseïtat. És la **relació** amb l'altre el que és constitutiu de la meva ipseïtat, del meu self.

Aquesta és l'"altra via de la subjectivitat", El self autosuficient i autoreferent, tancat en ell mateix, llibertat absoluta indeterminada ha de veure necessàriament els altres *selves* com una

cosa, o com un enemic. Necessàriament. El tema ha estat prou tractat i ben tractat, per René Girard per exemple. Només la subjectivitat intersubjectiva ens pot permetre sortir del cercle viciós infernal de l'autosuficiència i avançar vers la societat harmoniosa.

En un cert moment, però, Zarka ens diu: "després de Leibniz aquesta conciliació dels tres conceptes del dret desapareixerà en benefici del dret subjectiu, al voltant del qual s'elaborarà, el segle XVIII, la noció de dret de l'home"

I aquesta és una altra història.

Jo no sé si es pot treure cap conclusió de tot el que he dit. Personalment diria que la ciutadania, com a concepte més o menys estàtic, no existeix. La ciutadania és una actitud, una *politeia*, una actitud personal davant la realitat social en la qual estem immersos i que es modifica a cada instant. I els enemics d'aquesta actitud són dos que en darrer terme són un de sol: el tancament en el Self, i la seva conseqüència, creure's en possessió de veritats immutables. Per això hem de considerar, per exemple, tan estúpid i negatiu parlar de la immutabilitat de la Constitució actual com aferrar-se a una definició contingent i històrica dels "drets de l'home".

Bénéton parla de passar per una cresta de muntanya, amb un abisme a cada banda: de l'una, el "bé" que tantes vegades entenem malament. De l'altra "l'absència de bé" que ens porta al caos i al nihilisme.

El professor Grimaldi ens parla de passar la maroma entre l'ordre que pot assecar la ciutat, i el desordre que la pot destruir.

En tot pensador seriós trobarem, d'una manera o altra, les mateixes idees. No hi ha fórmules, només hi ha principis i actituds. I els diferents principis irrenunciables, en general, acostumen a presentar aspectes difícilment conciliables, i d'altra banda, moltes vegades no els entenem ni els apliquem prou bé.

I ja per acabar us diria que entre aquests principis irrenunciables, només n'hi ha un, potser, de totalment clar: continuar. ●

EL DRET CATALÀ. TESTIMONI D'IDENTITAT I INSTRUMENT D'AUTOGOVERN

J. J. López Burniol

XXIè Curs d'Estiu del G.E.N.

4 de juliol de 2002 sota el títol:

El dret català i la formació del ciutadà

*Amb el permís de l'Institut Cambó, Fundació
privada. Publicat a: El món de Cambó.*

Permanència i canvi en el seu 125è aniversari.

Barcelona. Ed. Alfa.

I. Una vella història quasi esvaïda

La pretensió d'aquestes notes és posar de relleu la transcendència rellevant del Dret català i, en concret, del Dret civil català, en una doble vessant: la de ser un testimoni fonamental de la identitat catalana, durant segles de privació d'institucions polítiques pròpies, i la de constituir un instrument d'autogovern decisiu, a partir del moment de la recuperació d'aquelles institucions. I alhora, també pretenen destacar la contribució absolutament decisiva dels juristes catalans, durant gairebé tres-cents anys, per preservar el seu Dret, mitjançant una lluita en la qual s'han barrejat la convicció ferma, la tossuderia sostinguda, l'habilitat ocasional i la veneració perenne. Aquesta realitat es reconeix quan es diu, amb frase estereotipada, que la llengua i el dret són els dos grans senyals de la identitat catalana. Però sembla moltes vegades que, sota aquestes paraules rituals, no hi ha una autèntica consciència de la importància cabdal que han tingut el Dret i els juristes catalans per a la subsistència de Catalunya com a nació.

Sembla com si, en el millor dels casos, la referència al Dret fos una mena de “torna”.

Un exemple posa de relleu la veritat del que es diu. Durant els últims anys s'ha publicat per “Edicions 62”, a Barcelona, una *Història de la Cultura Catalana* en deu volums, d'unes 275 pàgines cada un, en la qual no hi ha més referència directa al Dret català que 30 pàgines del volum II, que tracta dels segles XVI i XVII. Cap més. Ni tan sols l'últim volum. Així, si es busquen els cognoms **Roca Sastre** a l'índex onomàstic, hi apareixen, sí; però amb referència al pintor Josep Roca-Sastre i Muncunill, no pas al seu pare, Ramon-Maria Roca Sastre, que va ser, amb tota seguretat, el primer jurista català del segle XX.

Què passa, doncs?, o és que el Dret no forma part del llegat cultural d'un poble? Si per cultura s'entén el “conreu” resultat de l'exercici de les activitats humanes segons certes normes, és a dir, la civilització –estat de cultura– que es diferencia de la naturalesa –estat de natura–, resulta evident que el Dret és una part fonamental de la cultura d'un poble. I, per tant, resulta greument esbiaixada una història de la cultura que prescindeix pràcticament de forma absoluta del seu component jurídic. Ara bé, aquest desconeixement no seria greu si fos l'error imputable a una obra aïllada, però no és així. L'oblit –o almenys el desdeny– del Dret impregna la societat tota.

Es cert que el Dret, com a tècnica que és, no té ni la brillantor de les arts, ni està revestit de l'autoritat de la ciència. És cert també que, per aquesta mateixa raó, una universitat –per exem-

ple- serà socialment coneguda pels filòsofs, científics, historiadors o metges que ensenyen a les seves aules, però no ho serà mai pels seus juristes. Però, no obstant aquestes realitats evidents, l'actual falta de reconeixement explícit a la transcendència històrica del Dret català -en concret, del Dret civil- i de la tasca del juristes catalans per a la preservació del fet nacional català resulta excessiva. Podria dir-se que, en aquest sentit, la història del Dret català és una vella història esvaïda.

II. La pèrdua de les institucions pròpies

En la guerra de Successió, els catalans van intentar forjar una organització d'Espanya segons el model del "neoforalisme", que venia a ser una actualització de la vella estructura de la monarquia dels Reis Catòlics i dels Habsburg. Basant-se en la recuperació econòmica de les darreries dels sis-cents, els catalans van passar ràpidament -pel que fa a Espanya- de l'intervencionisme econòmic a l'intervencionisme polític. No cal dir que, en aquest últim aspecte, la seva derrota va ser total, de la mateixa manera que seria també total la seva victòria en la configuració d'un mercat espanyol en la segona meitat del segle XVIII (Reglà). Però, el que ara interessa recordar aquí és que a les 3 de la tarda del dia 11 de setembre de 1714 es va aturar la lluita i començaren les negociacions, que el dia 12 es va firmar la capitulació i que l'endemà va començar l'ocupació de Barcelona.

Començava, doncs, una nova època, que va ser definida jurídicament pel Decret de 16 de gener de 1716, titulat *Nueva Planta de la Audiencia del Principado de Cataluña*. Pel Decret de Nova Planta es fa taula rasa de totes les institucions catalanes anteriors (Corts, Diputació del General, Consell de Cent), es deroguen els furs i privilegis i es prohibeixen les organitzacions militars i d'ordre públic i els Sometents. Però així com el Decret de 30 de juny de 1707, que abolia els furs d'Aragó i de València, expressava "*mi deseo de reducir todos los Reynos de España a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y tribunales, gobernándose todos por las leyes de Castilla*", en el Decret de Nova Planta, ni es parla, ni es

pretén aquesta conformitat. Al contrari, l'article 42 del Decret de nova Planta disposa que "*... en todo lo demás que no esté prevenido en los Capítulos antecedentes... mando se observen las constituciones que antes había en Cataluña entendiendo que son de nuevo establecidas por este decreto, y que tienen la misma fuerza y vigor que lo individual mandado por él*". Aquí està la raó de què sobrevisquessin els usos i costums de Catalunya, es a dir, el Dret civil català. I, pel que fa a l'idioma, el Decret de Nova Planta disposa, al seu article 4: "*Las causas de la Real Audiencia se substanciarán en lengua castellana*". Per Ferran Soldevila és "la fi de l'Estat català autònom".

Tenim, per tant, que des del Decret de Nova Planta, la situació del Dret civil català és la d'un "corpus" normatiu que queda cristal·litzat, sense possibilitat de modificació, reforma i adaptació a les noves circumstàncies econòmiques i socials, per la manca d'institucions polítiques que puguin legislar. Per dir-ho amb terminologia jurídica, per manca de fonts normatives creadores pròpies. I això passa des d'abans de la Revolució francesa. Això que significa que el Dret civil català ha subsistit gairebé tres-cents anys sense comptar amb altra forma d'adequació a les noves circumstàncies que la tasca dels seus juristes, cosa que posa de relleu la magnitud de la feina d'aquests.

III. La vida oculta del segle XVIII

El règim de la Nova Planta va presidir durant un segle -entre la guerra de Successió i la centralització espanyola, iniciada pels liberals després de la guerra de la Independència- l'organització política i administrativa de l'antiga Corona d'Aragó. Podríem dir que és el règim de transició entre el "federalisme" de l'època dels Reis Catòlics i dels Habsburg i l'unitarisme centralista de l'Espanya contemporània.

No obstant, la concepció hispànica dels austracistes, filla directa del "neoforalisme" de l'últim quart del segle XVII, no va desaparèixer del tot durant el segle XVIII, no obstant ésser molt minoritària. Ernest Lluch, que va dedicar els últims anys de la seva vida a l'estudi de l'austracisme -en concret, les seves dues últimes obres:

La Catalunya vençuda del segle XVIII i L'alternativa catalana-, escriu que “l’austracisme... era la defensa d’una Espanya polisnodal pròpia dels Àustria, encara que perfeccionada... Per tant, enfrontar un austracisme format per requincalles medievalitzants i un jacobinisme de nova soca és una hipòtesi errònia”, ja que l’austracisme no tenia “al davant un jacobinisme d’arrel revolucionària sinó l’absolutisme centralista de Lluís XVI, fet que no passà desapercebut a un observador moderat i agut com Alexis de Tocqueville.” Ara bé, aquesta formulació intel·lectual d’una minoria compromesa –l’austracisme– no és més que la punta de l’iceberg d’una realitat profunda: la voluntat de ser dels catalans, que, amb tota naturalitat, l’endemà de l’11 de setembre comencen a treballar amb normalitat, però sense deixar-se assimilar.

Perquè, és cert el que **Vicens Vives** escriu –a *Aproximación a la Historia de España*– que la Nova Planta “echó por la borda del pasado el anquilosado régimen de privilegios y fueros de la Corona de Aragón” i que “este desescombros benefició insospechadamente a Cataluña, no sólo porque obligó a los catalanes a mirar hacia el porvenir y los libró de las paralizadoras trabas de un mecanismo legislativo inactual” i “les brindó las mismas posibilidades que a Castilla en el seno de la común monarquía”. Però encara és més veritat que, com ha escrit **Ferran Soldevila**, Catalunya es va salvar per la terra, per la seva tradició –dintre de la qual el Dret civil va tenir una importància cabdal–, per la llengua i per la forta embranzida econòmica, sobre tot a la ciutat de Barcelona. Va ser el poble català, sempre fidel a la llengua i a les seves tradicions –Dret inclòs– el factor bàsic de resistència.

Gràcies al treball dels catalans, en menys d’un segle es va operar un desenvolupament impressionant de Catalunya en tots els ordres: agrícola, industrial, comercial, demogràfic i cultural. Fruit d’aquesta empenta va ser l’emigració de catalans a la resta d’Espanya i a Amèrica, dedicats preferentment al comerç. L’any 1793, **José Cadalso** escrivia a *Cartas Marruecas*: “Es tal la utilidad de este Principado, que por un par de provincias semejantes pudiera el rey de los cristianos trocar sus dos Américas. Más provecho

redundó a su Corona de la industria de estos pueblos, que de la pobreza de tantos millones de indios.”

L’organització social vertebrada pel Dret civil català, curiosament preservat durant aquest segle, no obstant la falta de fonts del Dret pròpies, va ser determinant per a aquest creixement econòmic.

S’ha de tenir en compte que el dret successori, en tant que és determinant de les diverses formes d’organització social, constitueix un aspecte important de qualsevol cultura. I una d’aquestes formes d’organització és la que es denomina sistema de família troncal, caracteritzada per l’existència d’una línia genealògica, composta per successives parelles conjugals –una en cada generació–, unides entre si per vincles paterno-filials, i en la qual, de tots els fills d’un matrimoni, tan sols un d’ells és escollit per romandre a la casa paterna, atraient-hi el seu cònjuge. Aquesta elecció, normalment efectuada d’acord amb prelacions de masculinitat i primogenitura, així com la indivisibilitat i permanència del patrimoni familiar, podien fer-se efectives:

1. Amb caràcter perpetu, pel fundador de la casa, fent ús de la facultat –que li havia estat conferida com un privilegi pel Rei– d’establir una vinculació; així en els “mayorazgos” castellans (ja que, com diu **González Palomino**, “no hubo en Castilla substitución fideicomisaria con este nombre porque tuvo otro, el mayorazgo, que, en el fondo, no fue más que una substitución fideicomisaria desbocada”).

2. Com a resultat del joc de la lliure voluntat del titular del patrimoni familiar (“la casa”), concertada en capítols –per cada supòsit successori– amb la del seu hereu, d’acord amb el costum del país, voluntàriament acceptada.

D’aquesta segona forma ha succeït tradicionalment a Catalunya, on les rigoroses i generalitzades normes de masculinitat i primogenitura, destinades a assegurar la continuïtat del grup domèstic i la indivisibilitat del patrimoni familiar, s’han anat aplicant mitjançant la seva

plasmació en successius heretament atorgats lliurement en capítols matrimonials, sense fer ús del privilegi vinculador. Aquest és el significat històric del heretaments catalans, amb les seves habituals substitucions fideïcomissàries, de la legítima curta d'un quart que es pot pagar en diners, i àdhuc del mateix règim de separació de béns: assegurar la perpetuació del patrimoni familiar, generació rera generació, mitjançant la lliure ordenació de la successió pactada irrevocablement en capítols matrimonials, d'acord amb el costum de la terra.

El correcte funcionament d'aquest sistema successori va ésser determinant, juntament amb l'emfiteusi i la masoveria, del desenvolupament de l'agricultura catalana durant el segle XVIII, i va fer possible a Catalunya un major progrés social i econòmic que en els països regits per sistemes hereditaris d'estricta igualtat. I, donat que les institucions jurídiques han d'ésser valorades per la seva capacitat de fomentar el progrés col·lectiu, s'ha de concloure que les institucions del Dret civil català que articulen el seu sistema familiar-successori han complert secularment la seva funció amb un òptim rendiment social.

De fet, es va generar una estructura social denominada "pairalista", que va fer de Catalunya una societat ordenada, amb un teixit social ben travat, estable, jerarquizada, per una banda, i dinàmica, per l'altra, les excel·lències de la qual han estat més o menys bescantades pels autors catalans, segons la seva perspectiva ideològica. En qualsevol cas, el que sí és segur és que, si el sistema català va sobreviure a la legislació desvinculadora del segle XIX, l'explicació s'ha de buscar en la circumstància que el seu fonament es trobava, no en un privilegi emparat en la llei -com a Castella-, aparentment fort però fàcilment derogable, sinó en un costum lliure i espontàniament acceptat que, no obstant sem-

blar més dèbil, és a la llarga més durador, per basar la seva força vinculant en la convicció social de la seva conveniència i utilitat, transmesa espontàniament de generació en generació. No captar aquesta vigència social, històricament determinant, pot produir un desenfocament greu, com l'experimentat per **González Palomino**, qui va arribar a afirmar que *"la famosa ley de Monzón era una ley señorial, que debió considerarse afectada por la de señoríos"*.

IV. La Renaixença. El Modernisme

A. Els antecedents decimonònics.

1. Romanticisme i "renaixença".

Gràcies principalment a l'exaltació romàntica de la individualitat nacional, unida a la inexistència d'una màquina administrativa estatal mínimament operativa, es va anar desenvolupant a Catalunya, des del segon terç del segle XIX, un canvi de mentalitat i d'actitud que va cristal·litzar en el procés de reconeixement, recuperació i definició de la identitat catalana, fundant-la en el sentit nacional de la pròpia cultura. Aquest procés és la "renaixença". I, si bé és cert el paper protagonista de la llengua catalana, i, en conseqüència, de la literatura en aquesta recuperació, no poden per això preterir-se altres aspectes, com el jurídic, que contribueixen precisament a configurar la dimensió global del fenomen. Perquè els fonaments sobre els quals es construeix una nació són, juntament amb la llengua, les formes de vida comunes, les institucions jurídiques, els costums compartits, "la consciència de participar -en suma- en una mateixa civilització material i espiritual", com ha escrit **Sorre**.

2. Naturalisme, positivisme i catalanisme.

Des dels anys seixanta fins a finals del segle XIX, la societat catalana va canviar radicalment. Es van transformar les mentalitats, les idees i les

els fonaments sobre els quals es contrueix una nació són, juntament amb la llengua, les formes de vida comunes, les institucions jurídiques, els costums compartits

tradicions. Va passar del romanticisme liberal al positivisme i a configurar-se com una societat caracteritzada pels trets propis -i, en ocasions, contradictoris- del segle XIX europeu occidental: la consolidació dels ideals democràtics, l'aparició i el desenvolupament de les idees revolucionàries enteses com a únic factor possible de canvi de les condicions de vida del proletariat, la visió del "poble" com a subjecte col·lectiu de la història, i, sobretot, la gestació del catalanisme, ja amb aquesta etiqueta i aquest nom.

Com ha escrit **Josep Termes**, "als anys noranta, la Catalunya ja madura, ja industrialitzada, ja centrada a Barcelona després de l'Exposició de 1888, es lliga més estretament, fent una connexió molt més forta, amb la cultura europea moderna... L'essència del període és la vertebració d'un catalanisme nou. Ara bé, no un catalanisme entès com a doctrina restringida i limitada, sinó un catalanisme vist com el corrent d'un riu, que suma afluents, procedents de moltes tradicions, que incorpora idees de procedència molt variada. Un catalanisme, per altra part, que no és ni un partit polític, ni una secta, ni una escola, sinó que es configura com una forma d'entendre el país i d'intercanviar iniciatives i orientacions amb altra gent". Tot això comporta un redescobriment del país, "fer el país", i treballar-lo en camps molt distints, però que tots coincideixen en un objectiu comú.

B. Final de segle: El "modernisme".

El "modernisme" no és altra cosa que aquest intent de posar la societat i la cultura catalanes en contacte directe amb els nous fenòmens europeus. Tradicionalment, se sol fixar l'inici d'aquest moviment cap al 1890, però, de fet, el terme "modernista" ja havia estat utilitzat amb plena consciència, diversos anys abans, a "L'Avenc". Aquesta, havia sorgit com una petita revista confeccionada per un petit grup de seguidors del catalanisme progressista de Valentí Almirall, partidaris -com ells mateixos deien- de "col·locar (Catalunya) en lo carro de la moderna civilització". Com ha escrit agudament **Joan Fuster**, "el modernisme és el procés de transformació de la cultura tradicional i regionalista en cultura nacional i moderna".

El "modernisme" era, per tant, una forma de catalanisme, hereva del catalanisme esquerrà i regeneracionista d'Almirall. Així, la societat el retard de la qual preocupava els modernistes, i que volien modernitzar, era la catalana. I afegien que, ja que la decadència contemporània de Catalunya era el resultat de la suplantació del seu caràcter propi, la solució a la decadència es troba en la recuperació del seu caràcter genuí, la qual cosa comportava la incorporació al concert de les societats capitalistes avançades d'Europa, perquè, per una feliç coincidència, el caràcter genuí dels catalans és, en el fons, el d'aquests pobles avançats, i, per consegüent, la terapèutica indicada era una injecció d'influències modernes europees. El "modernisme" era, doncs, segons els seus seguidors, la principal justificació del nacionalisme i la seva única estratègia possible.

En aquest marc, ideològic es van desenvolupar, dintre de l'àmbit jurídic estricte, dos moviments de pensament (la recepció de l'escola històrica i la inflexió del positivisme), i va tenir lloc una campanya en defensa del Dret català (la lluita contra el projecte de Codi civil de 1856).

C. La recepció de "l'escola històrica" de Savigny en l'àmbit jurídic català.

En la segona meitat del segle XIX, Savigny fou una referència obligada per a tots aquells juristes que, davant l'individualisme, oposaven una concepció "orgànica", "substancial", de la societat. "L'esperit popular" és el recurs conceptual utilitzat per explicar aquesta substantivitat del cos social. Ara bé, a Catalunya, la doctrina de "l'escola històrica" va suposar, en conjunció amb l'esperit general de la "renaixença", l'instrument intel·lectual de valoració del dret propi davant la tendència centralitzadora i codificadora, i va dotar l'actitud foralista d'una filosofia coherent, de la qual mancava la tendència codificadora. És difícil determinar la forma en què es va introduir "l'escola històrica" a Catalunya. Tot i que Duran i Bas fa referència a Reynals i Rabassa, la major part dels autors atribueixen el protagonisme al propi Duran. En el pensament de Duran es va formar, sense perjudici d'algunes ulteriors aportacions positivis-

tes, la generació dels juristes catalans que va omplir el començament del segle XX. Aquest pensament es concreta en els següents punts fonamentals:

1r.- Crítica de l'individualisme. La sociabilitat humana és un caràcter natural de l'home i ha de pal·liar la "transformació que se ha operat en la antiga organització social dels pobles europeus, al deixar sols frec a frec a l'individu i a l'estat".

2n.- Defensa del principi orgànic de les societats humanes. Religió, poder, família i propietat són les bases de les societats humanes. I les associacions, "*espontàneas en su origen, llibres en su acció y completas en su organización*", garanteixen les funcions respectives que l'individu i les corporacions exerceixen en la societat. D'aquesta concepció orgànica de la societat, sorgeixen espontàniament les exigències de justícia, solidaritat i progrés. I d'aquesta concepció orgànica sorgeix també la idea que les institucions són fruit de la "història": de la història passada -"esperit nacional"- i de la història present -"esperit del temps"- . Per a Duran, l'existència d'aquests "esperits" és evident; només cal observar, segons ell, com un mateix esperit d'època pren formes diferents en cada poble segons el seu propi esperit nacional.

3r. Acceptació de la "popularitat" del dret. Amb aquesta paraula -"popularitat"- Duran es referia a la seva concepció del dret com un "fet social", amb trets característics propis: els d'aquí i els d'ara. I, d'aquesta concepció, en deriva l'afirmació, bàsica en el pensament de Duran, que el dret privat s'identifica amb la vida privada de les societats, amb les quals neix i viu, i és un dels elements constitutius de la personalitat històrica de la nació. Cada nació té el seu dret privat nacional.

4t. Afirmació del "principi espiritual" del dret. Per evitar que un historicisme a ultrança degenerés en relativisme, Duran va accentuar sempre, com a contrapès, l'exigència d'un principi cristià, en els seus començaments vagament formulat, després tomista. En última instància, l'obligatorietat de les lleis és de caràcter moral i prové d'una fonamentació religiosa del dret.

D. La inflexió del positivisme.

L'organicisme -tant el krausista com l'historicista- va combatre les tendències individualistes, ja fossin les pròpies del doctrinarisme liberal, les dels economistes o les dels hegelians, mitjançant allò que podríem anomenar una "regressió ètica del dret". La mentalitat jurídica de la Restauració estava, per això, fortament impregnada d'organicisme. Així estaven les coses, i, a partir de la dècada dels vuitanta del segle passat, es va anar produint la presa de contacte de l'organicisme amb un nou corrent intel·lectual: el positivisme. Per tant, el romanticisme latent en la concepció orgànica va haver d'enfrontar-se amb el positivisme. El positivisme, com va sintetitzar magníficament Azcárate, és abans que res "*una protesta contra la metafísica*", ja que rebutja l'ordre transcendental. Conseqüentment, en incidir en el camp jurídic, nega que el dret sigui un principi absolut i el deslliga de tota relació amb la moral, i atribueix a l'Estat la condició d'organisme físic i fixa el "problema social" en uns termes únicament materials. El positivisme, en dir llei, entén la paraula en sentit sinònim de "relació" i prescindeix completament de si, en la naturalesa, aquestes "relacions" que l'home observa corresponen a lleis preestablertes i formulades per la naturalesa o per un ser absolut.

Amb independència de la perspectiva ètica que cadascú adopti pel que fa al positivisme, se li ha de reconèixer, sens dubte, una influència benèfica: la positivació de la filosofia orgànica vigent aleshores. El concepte "d'organisme", que fins aleshores havia estat entès en un sentit metafísic amb lleugeres reminiscències biològiques, adquireix a partir d'aquell moment un sentit més literal, és a dir, més exclusivament biològic. Potser podria afirmar-se que l'esforç depurador dels "organismes" afavorit pel positivisme va convertir aquells més tard, a través del formalisme, en "institucions".

L'historicisme jurídic català -diu Gil Cremades- no va patir internament, sinó externament, la inflexió positivista:

- Internament, potser per haver d'enfrontar-se amb el clima de la codificació uniformista, es va enravenar, es va fer rígid, es va convertir en

dogma. Va passar a ser tremendament reiteratiu. No es va convertir en objecte de reflexió sinó d'ideologia. Aquesta és la característica de l'historicisme català.

- Externament, en canvi, sí que va patir curiosament l'atac d'aquells transcendentalistes (neotomistes) que veien en l'historicisme un positivisme larvat. Així va provocar que s'exasperés dialècticament l'element transcendent o estable de la concepció de Savigny, en perjudici del seu sentit històric.

E. La defensa del Dret català.

Vist el substrat cultural (el catalanisme com a vertebrador de la identitat catalana); examinats els referents ideològics (el reformisme organicista com a moderador de l'individualisme i el positivisme com a depurador de l'organicisme), cal fer referència a la missió que ha dotat de sentit la trajectòria secular dels juristes catalans: la defensa del Dret català.

1. Un punt de partida: Els interessos. La lluita contra el projecte de Codi civil del 1851.

El primer episodi d'aquesta saga fou l'oposició a l'intent uniformador que va implicar el projecte de Codi civil del 1851, conegut pel nom del principal dels seus autors: el navarrès Florencio García Goyena. Ara bé, en aquest punt, convé deixar ben clar que la raó última de l'oposició al Codi únic no va raure essencialment en evitar la unificació. Cal pensar que la funció vertebradora del catalanisme, pròpia de la renaixença, es trobava lluny d'haver-se consolidat. La raó última del rebuig al Codi únic va trobar-se en l'hostilitat declarada d'un sector important de la intel·lectualitat burgesa catalana envers les formes clàssiques de la tradició liberal. Donant suport al que s'ha dit, cal recordar, com ha escrit P. Salvador Coderch, que només van ser tres institucions, d'entre totes les regula-

des pel projecte de l'any 1851, les que van desencadenar la protesta de certs sectors de la societat catalana (els propietaris rurals). Aquestes tres institucions van ser la legítima, l'emfiteusi i la "rabassa morta". En el fons, Valentí Almirall ja apuntava en aquesta línia quan parlava, en els seus *Escritos catalanistas*, de la "aristocràcia de alpargata" que constituïa -en la seva opinió- la base sociològica del pitjor dels conservadorismes: el carlisme.

El cert és, però, que el Projecte de García Goyena va avortar. De tota manera, si bé el fracàs del Projecte s'ha vingut atribuint tradicionalment, amb caràcter exclusiu, a l'oposició foral, s'ha de

ponderar degudament que, amb igual o superior força, s'hi va oposar també una ferrenya oposició eclesiàstica, destacada per Salvador Coderch i Tomás y Valiente, per les seves moderades propostes sobre dret matrimonial (salvava tot Trento, però gosava atribuir-se el coneixement de las causes de separació matrimonial -de divorci ni en parlava- als tribunals civils), i registral civil (s'imposava un lleu control públic sobre els registres parroquials).

**el catalanisme no va ser
-ni és- en si mateix
ni un partit ni un moviment
de classe. Pel que té de
reafirmació dels senyals
d'identitat, és l'element
vertebrador del país...**

2. L'escissió ideològica.

Però, un cop consumada la funció vertebradora del catalanisme, va canviar la decoració. Per això, abans de continuar amb la narració dels diferents episodis que configuren la lluita en defensa del Dret català, convé, fer un incís per ressaltar el caràcter unànimе d'aquesta defensa, a partir d'un determinat moment, fins i tot més enllà de les diferències ideològiques.

En efecte, el catalanisme no va ser -ni és- en si mateix, ni un partit, ni un moviment de classe. Pel que té de reafirmació dels senyals d'identitat propis, és l'element vertebrador del país, que entronca amb la tradició al mateix temps que la vertebrava amb la modernitat. Per tant, és tradicio-

nalista i modern al mateix temps, i sense cap contradicció. En lògica conseqüència, la societat catalana de l'època de la renaixença, que era una societat catalanoparlant en la seva globalitat, llevat de certs sectors de funcionaris, quan defensava la seva identitat, quan potenciava la seva llengua i la seva cultura pròpies, ho feia amb una naturalitat extraordinària, ja que allò que la dividia eren els programes polítics, però no el catalanisme, que era -i és- un corrent múltiple i multiforme.

Per consegüent, tant el conservadorisme d'origen més o menys carlista, com el democràtic federal més o menys compromès amb l'obrerisme, eren corrents en els quals participava gent procedent de camps diversos, però que tenien en comú la idea de pertinença a un mateix poble, és a dir, a un poble entès com a substracte de la societat. Ara bé, en aquest marc, el conflicte sorgit inicialment entre els corrents lliurepensadors, partidaris d'una educació racional i d'una escola laica, i sectors de l'església catòlica -en bona mesura encara integristes-, defensors del monopoli educatiu confessional, va donar lloc a una crisi greu en la societat catalana, que va provocar una escissió entre el pensament laic i el pensament cristià, perquè el lliurepensament va xocar, directament i frontalment, amb els interessos de l'església catòlica.

Molts dels conflictes interns del catalanisme de la fi del segle tenen larvadament aquest tret: la tensió entre el catalanisme laic i el catalanisme de base catòlica. No obstant això, aquesta tensió és doctrinal, per la qual cosa pot coexistir, i coexisteix de fet, amb una col·laboració en les institucions col·lectives, de gent que pertanyen a distintes esferes de pensament, que militen en el catalanisme laic, lliurepensador, i de fet, ateu, o que intenten la recreació d'un catalanisme d'òptica més tradicional. Catòlics i laics s'enfronten quan s'elevan al pla filosòfic, però no quan es mantenen al nivell operatiu de l'acció política. Si s'observa amb detall el rerafons de certes polèmiques (per exemple, al voltant de l'escola històrica), s'advertirà la presència d'aquesta dicotomia.

3. Una meta comuna: La defensa de la identitat jurídica catalana.

Tot això s'ha de tenir en compte, a l'hora de tractar el tema de la defensa del Dret català. Ja que, encara que fossin diferents els pressupòsits doctrinals al·legats (una escola històrica edulcorada pel neotomisme, per als catòlics, i un modernisme positivista, per al catalanisme laic), tots dos corrents, van convergir amb força en la defensa d'un mateix objectiu: el manteniment del dret propi, com a part integrant d'una cultura específica del poble català. I, en el fons, potser sense adonar-se'n o, almenys, no d'una forma explícita, propugnaven la defensa del Dret català com una base ferma sobre la qual poder reclamar, en el seu moment, l'autonomia normativa, és a dir, recuperar la potestat legislativa. No obstant això, en aquesta tenaç, unànime i magnífica defensa del dret propi s'han de distingir dos aspectes compatibles, però no necessàriament indissolubles:

1r. El valor relatiu de les institucions concretes: La seva conservació ha respost en ocasions a tàctiques i explicables raons de manteniment d'uns senyals d'identitat en trànsit d'erosió, i ha deixat de banda l'estricta funcionalitat i vigència social de les institucions conservades.

2n. I el valor essencial dels principis: Aquests constitueixen els trets definitoris del sistema jurídic del país, i, presidits pel de llibertat civil, són el germen de tot ulterior desenvolupament normatiu. Perquè, en aquest punt, no pot haver-hi engany. Ja que el que, en el fons, constitueix la raó última de la lluita per la conservació del propi Dret és la pretensió de recuperar la potestat normativa creadora. És a dir: l'autonomia legislativa.

Posar l'accent en un o altre d'aquests aspectes ha estat objecte d'enfrontament. La "Revista Jurídica de Catalunya", per exemple, en dona fe en les seves pàgines. Els juristes catalans hi han sostingut, pel que fa a aquest punt, més d'un agre debat. **Permanyer i Ayats** no opinava el mateix que **Ildefons Suñol; Maspons i Anglès** i **Martí i Miralles** no tenien la mateixa òptica que **Amadeu Hurtado** o **Antonio Par Tusquets**.

V. La codificació. L'esclat del catalanisme polític

En l'Europa continental hi ha una clara relació -escriu **Tomás y Valiente**- entre constituciona-

lisme y codificació. Per a molts països, Itàlia i Espanya entre altres, el model francès significa la vinculació entre un Estat liberal- constitucional, una Declaració de drets individuals i “naturals”, incorporada o no al text constitucional, i un Codi civil que tingués com a objecte la tutela del propietari, la garantia de la lliure disponibilitat de la propietat individual i la protecció de la iniciativa econòmica privada, i que, a més a més, servís com a instrument unificador dels ordenaments jurídics heretats de la història, servint, en unir-los, com a vehicle d'unificació nacional.

Defensor d'aquestes idees a Alemanya va ser Thibaut, qui va sostenir la coneguda polèmica sobre aquest punt amb Savigny. Els defensors de la codificació lluitaven simultàniament per la constitucionalització de l'Estat, es a dir, a favor de un Estat liberal de Dret. Els que s'hi oposaven –partidaris de “l'escola històrica” del Dret– van emprar bàsicament dos arguments: primer, la conveniència d'esperar a fer el Codi quan es disposés d'una ciència jurídica autòctona de gran nivell; i segon, la defensa de l'element històric del Dret com a factor integrant de la consciència nacional o del “volkgeist”. Com és sabut, “l'escola històrica” va triomfar en el seu disseny, retardant l'elaboració del Codi civil alemany fins a l'any 1900.

Com ja s'ha dit, la influència notable del pensament de Savigny a Catalunya, a partir de la meitat del segle XIX, va ser també determinant per el retard de la codificació civil a Espanya. Però, a punt d'acabar el segle XIX, i un cop neutralitzades les reticències de l'Església catòlica –contenta amb l'article 11 de la Constitució de 1876– i aplacada l'oposició foralista –amb el sistema de “Apéndices”–, els treballs per elaborar i promulgar el vigent Codi civil van anar fent camí. Però no sense donar lloc a la que va ésser la primera campanya organitzada del catalanis-

me polític contra una decisió política del poder central i que va obtenir èxit: la que va desencadenar la redacció originària de l'article 15 del Codi, que comportava una ampliació progressiva de l'àmbit d'aplicació personal del Codi, es a dir, del Dret comú, sense la recíproca ampliació de l'àmbit correlatiu dels diferents Drets forals. La discussió parlamentària va ésser llarga. Al Senat van destacar les intervencions de **Maluquer** i de **Duran i Bas**. Es van produir intents de mobilització popular i agitació, encapçalats per *La Veu del Montserrat* i per la *Lliga de Catalunya*, però la gent –diu **Rovira i Virgili**– es desinteressava d'aquesta qüestió transcendental per

inconsciència. Amb tot, l'article 15 del Codi civil fou reformat en sentit favorable als interessos de Catalunya. “Aquesta és la primera victòria del catalanisme”, va escriure **Verdaguer** i **Callís**. Una victòria deguda, en gran part, als juristes catalans, que, en defensar la integritat de l'àmbit d'aplicació personal del seu Dret, van

“marcar el territori” de l'antiga sobirania perduda, com a pressupòsit imprescindible per a una futura recuperació de la potestat normativa.

Darrera aquesta victòria, la defensa tancada del fet jurídic diferencial català i l'obertura a les noves tendències de la ciència jurídica a Europa, concretament al positivisme, va correspondre a la *Revista Jurídica de Catalunya*. Pel que fa a la defensa del dret català, els primers textos que fan referència a aquesta matèria són de l'any 1896 –segon de vida de la RJC– i defineixen perfectament l'abast d'aquesta qüestió.

El primer és d'**Enric Prat de la Riba**, que precisa amb força el significat del Dret català. Escriu, contestant al portuguès **Martins de Carvalho** –que havia sostingut la idea que es conceben malament dins d'una nació diferents règims de Dret civil: “*Por ésta (razón) y por otras que no es del caso referir, nos hemos convencido*”

la primera campanya organitzada del catalanisme polític contra una decisió política del poder central i que va obtenir èxit: la que va desencadenar la redacció de l'article 15 del Codi Civil

nosotros de que España no es una nación sino un Estado en que viven varias nacionalidades. Si repugna a la naturaleza de la idea que de la nacionalidad nos hemos formado la pluralidad de lenguas y de legislaciones, siempre que en el seno de una agrupación política divisamos varios idiomas y derechos, lo natural, lo lógico es concluir que semejante unidad política no reúne los caracteres esenciales de nación, en vez de caer en el absurdo de combatir en nombre de una nacionalidad que no existe a verdaderas entidades nacionales tan antiguas como la historia". És a dir, es formula la tesi del fet que el Dret català és un dels senyals d'identitat essencials de la nació catalana.

L'altre text és obra d'un advocat especialment intel·ligent –**Ildefons Suñol**– i conté un diagnòstic absolutament lúcid, i si se'm permet, enterament modern sobre la situació del dret català en aquell moment. **Suñol** escrivia: *"El estudio severo y concienzudo del porvenir de nuestro Derecho se impone a todas luces. Los que dirigen el movimiento jurídico de Cataluña se han preocupado quizás en demasía de conservar a todo trance ciertas instituciones que no tienen otro valor que el puramente histórico, olvidando los caracteres biológicos del Derecho que exigen para su conservación, más que el respeto a lo pasado, el mantenimiento de la regularidad en el funcionamiento actual de sus órganos. La muerte violenta de una institución jurídica, por importante que sea, podría producir perturbaciones más o menos profundas en nuestra vida civil, pero no mataría el Derecho catalán, mientras permaneciesen abiertas sus fuentes. Si conservásemos órganos políticos propios para la producción de la Ley... o bien pudiéramos cerrar los ojos ante los ataques que de continuo se dirigen a nuestras antiguas instituciones. Pero hoy, el problema del porvenir de nuestro derecho entraña una gravedad extraordinaria, precisamente porque se ha conservado mucho, quizás demasiado, de lo que ya pasó, quitándonos en cambio por completo la facultad preciosa de formular nosotros mismos el derecho que hemos de vivir en lo sucesivo. Mientras tuvimos Estado nacional y*

sociedad jurídica catalana, la producción del derecho se realizó fisiológicamente. Pero hoy no cabe hacerse ilusiones acerca del porvenir del Derecho catalán. Sin un vigoroso esfuerzo nacional que restituya al derecho el órgano legislativo civil propio que en mala hora perdió, es imposible de todo punto que continúe viviendo normalmente... El Derecho de un pueblo... se mata únicamente destruyendo sus órganos jurídicos propios".

Suñol es defineix el mateix com un pessimista, i sens dubte, ho era. Però l'essència del diagnòstic és encertada: en el fons, el problema del Dret català és un problema de fonts. O, dit encara amb major claredat, es tracta de recobrar la potestat normativa creadora, és a dir, de recuperar la sobirania. No obstant això, **Suñol** s'equivocava en una cosa. I era en la seva valoració del conservadorisme jurídic català, entès com l'afany de preservar íntegre el contingut institucional rebut, abstracció feta de la seva virtualitat actual. Ja que aquest afany, que va poder semblar en el seu moment excessiu (la mateixa tesi de **Suñol** fou compartida anys després per **Amadeu Hurtado** i **Antonio Par Tusquets**), ha resultat a la llarga decisiu, ja que va permetre mantenir la presència del Dret català en les llargues èpoques en què Catalunya s'ha vist privada de l'exercici de la facultat legislativa, i ha fet possible que sobre aquesta presència mantinguda amb tantes dificultats s'hagi fundat la reivindicació de l'autonomia legislativa. Si se'm permet una simplificació diria que, gràcies a aquells que van conservar el "tantundem", l'autèntica "si qua mulier", el senatoconsult veleyà, etc, la societat catalana s'ha pogut donar a si mateixa fa poc temps un Codi de Successions i un Codi de Família. En el treball ocult de les generacions que van acceptar el llegat dels seus ascendents, el van depurar amb correcció tècnica i bon estil, i el van transmetre amb orgull als seus successors, hi ha una de les manifestacions més vives d'aquella voluntat de ser que constitueix la raó última de la subsistència de Catalunya com a entitat històrica. I, en aquest camp, l'aportació de la *Revista Jurídica de Catalunya* va ser, des del primer moment, decisiva.

No obstant això, cal insistir en el fet que la convicció que el problema del dret català no era de conservació d'institucions, sinó de recuperació de la sobirania legislativa, es troba clarament i reiteradament manifestada en la primera etapa de la *Revista Jurídica de Catalunya*. Així, el projecte d'Apèndix del Codi Civil per a Catalunya, elaborat per l'Acadèmia el 1896, va ser qualificat, ni més ni menys que de "sepulcro" per **Guillermo Tell i Lafont**, i en termes més o menys semblants per **Narcís Pla i Deniel** i altres. La manca d'entusiasme va avortar el projecte.

Durant aquests anys es van plantejar, a la *Revista Jurídica de Catalunya*, dues polèmiques d'indubtable nivell científic, manifesta transcendència pràctica, i en un cas, fort enfrontament personal, que posen de relleu la vitalitat del Dret català quan incideix en temes en els quals existeix una forta contraposició d'interessos.

a/ Polèmica al voltant de la naturalesa jurídica de la parceria: Es una modalitat de l'arrendament o no? La pregunta, en ella mateixa innòcua, amagava darrere seu una càrrega de profunditat molt greu, ja que, si es considera que la parceria és una modalitat de l'arrendament, el propietari té dret a desnonament davant el parcer, mentre que, en cas contrari, no té aquest dret. La polèmica va sorgir després de l'èxit processal de **Martí i Miralles**, el qual va aconseguir que el Tribunal Suprem s'inclinés per la inadmissibilitat del desnonament, és a dir, per la tesi contrària als drets dels propietaris. L'assumpte -val la pena tenir-lo en compte pel seu caràcter premonitori- s'havia plantejat a la zona de Vilafranca del Penedès. Doncs bé, **Martí**, després del seu èxit, va donar-ne científic compte en el si de l'Acadèmia, i li va contestar, en un petit llibre, el notari de Girona **Saguer i Olivet**, amb una argumentació jurídica gens menyspreable, però en uns termes personalment inadmissibles, ja que deia que **Martí** s'havia substituït per diners i que, a més, havia traït el Dret català. **Saguer**, confirma així, sense voler, la visió que d'ell proporciona **Josep Plà** a l'*Homenot* que va dedicar a **Roca-Sastre**, quan diu que **Saguer** tenia una personalitat energumènica. **Martí** va respondre a l'atac -a la *Revista Jurídica de Catalunya*-, amb un treball

molt extens d'indubtable finesa tècnica, en el qual tampoc no va eludir la resposta personal a **Saguer** i a la revista *La Notaría*, que havia pres el partit d'aquest. El tema, tenint en compte la seva indubtable transcendència en les relacions entre propietaris i parcers, especialment vidrioses en aquella època de la vida catalana, va transcendir a la premsa (en concret a *La Renacimiento*), la qual va prendre partit per la postura de **Saguer**, que era la dels propietaris.

b/ Polèmica al voltant de la redimibilitat dels censos. El problema es va plantejar en aquests termes: amb motiu de la Reforma interior de Barcelona (és a dir, la realització de "l'Eixample"), va sorgir, primer, el dubte sobre la distribució entre amo directe i útil de l'import de la indemnització per la finca expropiada, i a l'abric d'aquest tema, es va plantejar la qüestió bàsica de la redimibilitat dels censos. La *Revista Jurídica de Catalunya* va publicar nombrosos treballs sobre la matèria, i s'hi van incloure una "Exposición y proyecto de ley sobre expropiación forzosa de los censos enfiteúticos de Barcelona, su huerto y viñedo", elaborat per **Joan J. Permanyer i Ayats** a encàrrec de l'Associació de Propietaris Censualistes de Barcelona. Ara bé, la polèmica va sorgir en pronunciar-se **T. Carreras i Artau** en una conferència que va pronunciar a l'Ateneu el 27 de gener de 1908, recollida fragmentàriament per la RJC, en la qual, després de reconèixer la divisió dels juristes catalans en "ortodoxos" -partidaris de la irredimibilitat- i "evolutivos o renovadores" -postuladors de la redimibilitat-, conclou que "sols ab arguments purament metafisichs se pot sostenir... la irredimibilitat de la enfiteusis a Catalunya", i que a "aquestes rahons metafisiques jo hi he d'oposar, les meves observacions biològiques". Davant d'aquest plantejament maximalista **Borrell i Soler** va respondre que, per resoldre el problema plantejat per la reforma interior de Barcelona, era convenient deixar de banda metafisiques i biologies, és a dir, "la qüestió magna de la redimibilitat dels censos i limitar-se al cas d'expropiació forçosa" per a la qual cosa "convé, valuar los drets del censalista" d'acord amb unes pautes que proposa. El tema va quedar pendent fins quaranta anys després.

També val la pena assenyalar com, durant aquesta època, es va produir una crítica explícita de l'Escola històrica. Aquesta crítica es va manifestar –segons diu **Gil Cremades**– “desde un terreno no estrictamente jurídico y, en todo caso, viendo en ella improntas de positivismo. Es siempre dentro de una exigencia de “ortodoxia” tomista como se formula la crítica, que no obstante deja a salvo la virtualidad del historicismo dentro de Cataluña”. Aquesta crítica es concreta en dos articles que van aparèixer a la *Revista Jurídica de Catalunya*. Un, que té el caràcter de precedent, i l'altre, que suposa la consagració oficial de la crítica. En el primer, **Enric Pla i Deniel**, més tard primat d'Espanya, sosté, –des d'un tomisme rígid– que els historicistes no distingeixen entre moral i dret en sentit tomista, i tampoc no accepten l'existència del Dret natural en aquest mateix sentit. I, en anar al cor de l'Escola històrica, **Pla i Deniel** critica en nom del tomisme la doctrina del costum formulada pels historicistes catalans. “Estamos completamente de acuerdo con el Dr. Duran –escriu **Pla i Deniel**– en cuanto a la explicación del modo como se forma y produce la costumbre, pero no respecto al modo como adquiere autoridad, pues hasta que a los hechos repetidos del pueblo no sobreviene el consentimiento expreso, tácito o legal del legislador, no existe una costumbre de derecho, una costumbre con fuerza de ley, sino solamente una costumbre con fuerza de hecho”. En el segon, **Guillermo Tell i Lafont** sosté, en la seva qualitat de president de l'Acadèmia de Jurisprudència, el següent: “Yo desearía evitar el ocuparme especialmente del favor que durante algunos años gozó la escuela en nuestra Cataluña. Circunstancias especiales en que se ha pretendido hacer la codificación en España y la característica de nuestro Derecho regional, que constitu-

Potser sigui el moment de recordar els dos corrents que integren el cabal comú del catalanisme. El lliure-pensador, secularitzat i laic, i el confessional catòlic

ye una excepción al régimen de legítimas y régimen económico-matrimonial con respecto no sólo a la mayor parte de la nación, sino a casi todos los Derechos civiles de Europa, crearon aquí una situación parecida a la de Alemania a principios del siglo XIX, y la costumbre fue preconizada como la única fuente de Derecho. La discusión se mantuvo más bien en el terreno de la política activa y militante que en el de los estudios científicos, a los que en general hemos sido poco aficionados. Una de las excepciones, el canónigo **Pla i Deniel**, en un reciente hermoso trabajo fustiga duramente la Escuela histórica, colocándose dentro de las

doctrinas de Santo Tomás de Aquino; y el Sr. Duran i Bas me parece que era más devoto de Savigny como autor y expositor de Derecho, que de la Escuela histórica, cuyas doctrinas expone siempre como pasadas por el tamiz de su buen criterio y cuyas exageraciones no defendió jamás de frente. Al

rendir el tributo de este recuerdo al sabio maestro cuyo retrato adorna este salón, permítame que cierre el paréntesis del historicismo en Cataluña”.

Més clar, l'aigua. Aquesta postura, que va més enllà del significat personal del notari **Tell**, atesa la seva condició de president de l'Acadèmia, pot concretar-se així: l'Escola històrica no ha estat més que un “parèntesi” utilitzat tàcticament en defensa del Dret català, davant l'atac que va suposar l'intent unificador de la codificació. Però, abans, Sant Tomàs. I, després, Sant Tomàs. I del positivisme, ni parlar-ne. És revelador que pràcticament ningú no va discutir les afirmacions de **Tell**. A la *Revista Jurídica de Catalunya*, només el també notari **Victorino Santamaria**, d'el Vendrell, pròxim al pensament de **Joaquín Costa**, va defensar el valor del dret consuetudinari.

Potser sigui el moment de recordar aquí la distinció efectuada, en la primera part d'aquesta intervenció, entre els dos corrents que integren el cabal comú del catalanisme. El lliurepensador, secularitzat i laic, d'una banda, i el confessional catòlic, de l'altra. Sembla clar que la *Revista Jurídica de Catalunya* va ser, en una segona època, un testimoni fidel de la involució conservadora que va significar ideològicament el "noucentisme", sense perjudici dels mèrits que a aquest se li puguin atribuir en les tasques d'aclariment, ordenació i renovada presentació de la realitat rebuda. En resum, estem parlant de si el Dret és una realitat rebuda, per estar gravada de forma indeleble a la naturalesa de les coses i ser aprehensible, o de si el Dret és una realitat que genera la societat en cada moment històric, és a dir, la convicció social dominant.

Aquesta realitat dual es va posar de manifest, molt plàsticament, amb la iniciativa empresa pel ministre de Gràcia i Justícia, l'any 1930, de propulsar la codificació del Dret civil català, presentant com a projecte d'Apèndix el text articulat de **Duran i Bas**. Amb aquest motiu, es va reproduir la coneguda polèmica entre els "puristes", contraris a tot intent codificador, que tindria, segons ells, una virtualitat destructora del Dret català concebut com un tot orgànic, i els "possibilistes", desitjosos de concretar en uns textos moderns les institucions efectivament vigents, amb la finalitat d'evitar-ne la "derogació" per erosió. I, entre aquests, n'hi havia que preferien mantenir sense tocar el projecte de **Duran**, i d'altres que optaven per la seva reforma i adaptació a les noves circumstàncies. La Comissió encarregada (integrada pels Srs. **Maluquer i Viladot** -president-, **Hurtado**, **Borrell**, **Maspoms i Anglasesell** i **Martí i Miralles**) es va inclinar per aquest últim criteri i va emprendre, amb presses i resultats simplement discrets, el treball de redactar un Apèndix, sobre la base del Projecte de **Duran**. I un altre cop apareix el notari **Saguer** de Girona amb una oposició que, segons **Hurtado**, "es feia remarcar per la seva virulència". Es van culminar els treballs, es va distribuir el projecte entre les Diputacions i Corporacions jurídiques de Cata-

lunya, es va revisar el text d'acord amb les aportacions que es van estimar procedents i, l'11 de novembre de 1930 es va concloure la seva redacció definitiva. Les circumstàncies polítiques van canviar i el projecte fou presentat a la Comissió de Codis que, d'entrada, va trobar defectuós el castellà en què era redactat. Va canviar el règim i no se'n va saber mai res més.

No obstant, s'escau un comentari. Aquest tema va provocar un autèntic debat en el si de la societat catalana en general, i no diguem dins els ambients jurídics. Segons **Hurtado**, les postures anaven, des de **Maspoms i Anglasesell**, al qual denomina "jurista-sentimental", capaç de parlar amb emoció dels "drets del cabaler que casa amb pubilla", fins al degà del Col·legi de Notaris, **Antoni Par Tusquets**, el qual -molt lluny del punt de vista del seu col·lega **Saguer**- creia necessària una modernització a fons del Dret català, que patia, al seu judici, de la secular paralització de la facultat legislativa. Van predominar, no obstant això, els juristes amb tarannà possibilista, com **Borrell** i **Martí**.

VI. La Generalitat Republicana. Esperança i frustració

Els esforços seculars per conservar el Dret català van donar els seus fruits, un cop proclamada la Segona República Espanyola i aprovada la seva Constitució. En efecte, el 14 d'abril de 1931 es va proclamar a Madrid la República, i simultàniament a Barcelona, per **Francesc Macià**, la República catalana "com Estat integrant de la Federació Ibèrica", que després dels tractes del 17 d'abril va ser substituïda per la Generalitat de Catalunya, que va fixar els seus òrgans de govern per Decret del Govern Provisional de 28 d'abril de 1931. Un d'ells, la Diputació Provisional, designà una ponència per redactar un Avantprojecte d'Estatut, dit de Nùria, que va ser plebiscitat pels Ajuntaments i la població el 2 d'agost, promulgat per Decret de la Generalitat de l'11 d'agost i presentat pel president **Macià** a les Corts Constituents el 14 d'agost de 1931.

Posteriorment, el 9 de desembre de 1931, es va promulgar la Constitució de la República espanyola, que preveia l'existència de "*las regio-*

nes que se constituyan en régimen de autonomía" i establia, en el seu article 15, la distribució de competències entre l'Estat i les regions autònomes en matèria de legislació civil. L'article 11 de l'Estatut de Catalunya de 15 de setembre de 1932 atorgava a Catalunya, d'acord amb la Constitució, la legislació exclusiva en matèria civil, a excepció de les matèries reservades a l'Estat per l'article 15 de la Constitució de la República: la forma del matrimoni, les bases de les obligacions contractuals i la regulació dels Estatuts -personal, real i formal- per coordinar l'aplicació i resoldre els conflictes entre les diferents legislacions civils d'Espanya.

Felipe Sánchez Román s'havia oposat a aquest precepte perquè, segons ell, s'havien d'exceptuar de la competència catalana aquelles matèries que Catalunya tenia regides en aquell moment, no pel Dret català, sinó pel Dret romà i el Dret canònic. Aquesta esmena suposava, o un artefacte per esborrar d'un cop de ploma el que quedava de Dret català, o un desconeixement cras i insospitat del que havia estat i era la seva legislació. La justificació de reparar l'error històric de temps de Felip V i suprimir un règim basat en un fet de conquesta, no feia efecte en l'orador perquè per a ell "la política, més que perspectiva de pretèrit, és dimensió de futur". Defensava un Estat unitari i descentralitzat, i propugnava que tant l'Estat com la Generalitat, en les matèries de dret civil que privativament fossin atribuïdes a l'un o l'altra, es concertessin a través d'una Comissió mixta interparlamentària.

Amadeu Hurtado, pel grup parlamentari català, va contestar a l'impugnador. Va fer una referència al passat, mirat per Sánchez Roman negligentment, per deduir que "*una experiència que té més de dos segles de durada és, al meu judici, suficient per convèncer tot el món de que el procediment que s'ha seguit és, almenys, un procediment totalment ineficaç*".

La discussió va acabar sancionant el Parlament la tesi catalana. I, posteriorment, la Llei de l'Estatut Interior de Catalunya també es va referir a temes de Dret civil i va establir la igualtat en el matrimoni, la investigació de la paternitat

i la igualtat dels fills matrimonials i no matrimonials (art. 8), la funció social de la propietat (art. 9) i la prohibició de la usura (art. 15).

En un article publicat a la *Revista Jurídica de Catalunya* després de la publicació de l'Estatut, Coll i Rodés escrivia: "Resta, doncs, demostrar que a l'empara del text constitucional no serà pas lícit a ningú oposar-se al reconeixement a favor del poder autònom de Catalunya de la facultat d'emprendre lliurement la restauració del Dret català. Amb l'aprovació de l'Estatut, Catalunya, dotada del poder de formulació, tornarà a ésser mestressa de la nova vida jurídica. Aquesta vida, però, no restarà normalitzada en tota la seva integritat, fins que s'hagi realitzat la Codificació del Dret civil".

El Parlament català promulgà un conjunt de lleis, preparades per la Comissió Jurídica Assessoradora. Especialment importants van ser les referents a la persona, de les quals tan sols dos es van promulgar: 1. La Llei de majoria i habilitació d'edat, de 8 de gener de 1934, establí la majoria d'edat als 21 anys, en lloc dels 25 del Dret romà, i la capacitat per ser habilitat als 18 anys. 2. La Llei sobre la capacitat jurídica de la dona i dels cònjuges, de 19 de juny de 1934, equiparava la capacitat dels cònjuges (art. 1), rebutjava que el matrimoni modificués la capacitat d'obrar de la dona, reafirmava la no necessitat de la llicència marital i suprimia la prohibició de la intercessió. No es van arribar a promulgar la Llei reguladora de l'autoritat paterna i la Llei de tutela i curatela. Per altra banda, la Llei de successió intestada, de 7 de juliol de 1936, derogà el principi *nemo pro parte* (art. 2) i establí un ordre successori propi.

En matèria agrària, i per resoldre el problema rabassaire, es van promulgar dues lleis. La Llei especial per a la solució dels conflictes derivats dels contractes de conreu o "lleï petita", de 26 de juny de 1933, que va ser declarada inconstitucional pel Tribunal de Garanties Constitucionals de la República (Sentències de 26 de juny de 1933 i 17 de gener de 1935); i la de contractes de cultiu que mereix un comentari apart. La segona va ser la Llei de contractes de cultiu o

“lleï gran”, que fou elaborada en l’ambient apassionat generat per la qüestió rabassaire. La situació es va agreujar amb la vigència de la “lleï petita” que, amb caràcter previ, tendia a resoldre situacions de fet, provocant judicis de revisió a dojo, sobretot a les comarques vitícoles. Això va trencar la bona harmonia que, tret d’ excepcions, regnava tradicionalment en l’agre català. A pesar de tot, la Llei de contractes de cultiu en si mateixa hagués estat sedant eficaç de no ser per altres convulsions polítiques i socials, que van impedir que pogués produir els seus efectes benefactors. Votada la lleï en 14 de juliol de 1934, impugnada d’inconstitucionalitat davant el Tribunal de Garanties, suspesa com a conseqüència dels successos del 6 d’octubre de 1934, de fet, la lleï va estar normalment en vigor des de gener de 1936 a l’inici de la guerra civil de juliol del mateix any; total va estar en vigor durant uns sis mesos.

En 4 de maig de 1934, el Govern presidit per **Ricardo Samper** presentà davant el Tribunal de Garanties Constitucionals l’esmentat recurs contra la lleï catalana. L’acció exercida es basava en què *“la disposició del Parlament català a regular els contractes de cultiu en les seves diverses modalitats i en el seu simple aspecte civil, social i processal; determinant noves bases de contractació, establint els efectes dels contractes, creant Juntes arbitrals amb un procediment especial davant elles, regulant el que denomina dret d’adquisició, creant un Registre de la propietat amb tan singulars efectes que modifica l’ordenació hipotecària de l’Estat, pot estimar-se que està en oposició amb les normes que fixen les respectives competències legislatives de l’Estat i de la Regió autònoma”*. La Generalitat, en defensa de la lleï en aquest punt, va desplegar el panorama de l’evolució del dret de propietat de la terra en funció del seu servei social; va assenyalar amb detall el corrent predominant en la legislació de tots els pobles de l’occident europeu; va exposar la diferència entre el contingut i els efectes socials d’una lleï civil amb el que comunament s’entén per legislació social. Res fou tingut en compte. La sentència declarant la inconstitucionalitat es fundava, substancialment, en què la lleï recorre-

guda envaïa la competència de l’Estat per dictar les bases de les obligacions contractuals i per regular les matèries processals i del registre.

Al marge de les passions del moment, setanta anys després, convé refer la crítica d’aquella lleï que tantes commocions va produir, a la llum de l’experiència del temps transcorregut. I es pot concloure que:

1. La lleï de Contractes de cultiu aprovada pel Parlament català era de tipus liberal, sense concessió alguna als principis socialistes, perquè mantenia i reafirmava la legitimitat de la propietat privada de la terra i patrocinava el seu cultiu individual, sense una altra intervenció estatal que la de fer prevaler els contractes lliurement consentits; el procediment arbitral establert responia al propòsit de fer més ràpida, més econòmica i més assequible l’administració de la justícia; estava en harmonia amb allò legislat en la matèria en gairebé tots els països d’Europa; i donava a tots suficients garanties per la composició de la Junta Arbitral.

2. Les finalitats bàsiques de la lleï: defensar al contractant econòmicament més dèbil, donar facilitats per accedir el major número a la propietat; afavorir el cultiu directe de la terra i procurar que la propietat compleixi la seva funció social són postulats avui unànimement adoptats per les actuals legislacions agràries.

I, per tancar aquest apartat, resulta sorprenent la falta de reflex de la tasca legislativa de la Primera Generalitat a les pàgines de la *Revista Jurídica de Catalunya*, que és molt parca. Cal pensar que la Llei de Contractes de cultiu no va merèixer més atenció que la publicació del seu text. Falta qualsevol referència a la transcendència i conseqüències de tot tipus que va tenir aquesta Llei a la història catalana. Són de tots conegudes. El silenci de la *Revista* és dels silencis que se senten. La *Revista* es va limitar a recollir la legislació catalana, la Jurisprudència del Tribunal de Cassació i de l’Audiència, i també els Dictàmens de la Comissió Jurídica Assessora.

Tot això va anar aigua avall amb l’entrada de les tropes franquistes a Lleida, ja que la Llei de 5 d’abril de 1938 va derogar, amb data 17 de juliol

de 1936, l'Estatut "en mala hora concedido por la República", i sotmetia a "las cuatro provincias" a "las normas generales aplicables a las demás provincias" (art.1). En resposta a aquesta Llei, una Nota del Consell Executiu de la Generalitat de 12 d'abril de 1938 "destaca la significació d'aquest propòsit com a demostració de l'odi i rancúnia contra les llibertats catalanes". El 26 de gener de 1939 -dia de la entrada de l'exèrcit franquista a Barcelona-, el general **Fidel Dávila Arrondo**, com cap de l'Exèrcit del Nord, va dictar un "Bando" que deia en el seu art. 3: "Entra en vigor en este territorio a partir de hoy el Derecho del nuevo Estado que se publica en los Boletines oficiales... y que devuelve a las provincias catalanas el honor de ser gobernadas en pie de igualdad con sus hermanas del resto de España". La Llei de 8 de setembre de 1939 va completar la de 5 d'abril de 1938, "en el orden del Derecho civil", que havia sigut objecte de "audaces reformas". El seu únic article disposava: "Quedan sin efecto y, por lo tanto, dejarán de aplicarse desde esta fecha todas las disposiciones y doctrinas emanadas del Parlamento de Cataluña y del Tribunal de Casación, restableciéndose en su totalidad el Derecho existente al promulgarse el Estatuto".

VII. L'esforç compilador: "salvar les lleis"

Després de la guerra civil, el silenci més absolut es va estendre sobre l'àmbit jurídic, fins que -l'any 1945- es va reprendre la publicació de la *Revista Jurídica de Catalunya*. És simbòlic que l'últim número publicat per la *Revista* l'any 1936, abans de la guerra civil, contenia un treball de **Ramon Maria Roca Sastre** de títol premonitori *L'herència jacent*. Doncs bé, l'herència que va quedar jacent el juliol de 1936 va ser acceptada per la mateixa *Revista*, que va ressuscitar el març de 1945. I no es tracta de fer un joc de paraules amb el recurs fàcil d'una herència jacent acceptada després pel ressuscitat. El que es busca és posar de relleu un fet absolutament vertebral: la magnífica i perenne defensa obsessiva del Dret català, per part dels juristes del país, que l'han concebut sempre com un dels senyals d'identitat intangibles de la realitat històrica catalana, i el que és més important,

com a dipòsit que recorda a les successives generacions que no hi ha normalitat política possible a Catalunya sense la recuperació de la potestat normativa pròpia. En curt: de la sobirania legislativa.

I això és tan cert, que el mateix primer any, després d'un "Pòrtico" del llavors ministre de Justícia, l'aranès **Eduardo Aunós**, en el qual ponderava la circumstància que moltes institucions forals "*conservan, mejor incluso que el propio Código civil, el espíritu del Derecho tradicional español*", ja es diu alguna cosa que, sens dubte, semblarà coneguda: "*Cualquiera que sea el porvenir del Derecho español en general, y de los mal llamados Derechos forales en particular, debería reputarse insensatez punible el tratar de modificar sustancialmente sistemas de organización económica familiar consuetudinaria, sustituyéndolos por otros que, por excelentes que parezcan en teoría, desdican de los deseos y costumbres de la inmensa mayoría de los habitantes del territorio catalán. El Derecho que rige a las modernas comunidades no debe tener pruritos de derogación, haciendo tabla rasa de los materiales legislativos que están ahora encima de la mesa de trabajo; no deben sus redactores ser atacados de una egolatría que les haga suponer que antes de ellos todo era deleznable y que es preciso omitirlo todo para volver a comenzar*". Així ho va deixar escrit **Francisco de A. Condomines**.

Amb aquest testimoni, el que es vol afirmar és que, de forma més o menys directa, segons les circumstàncies, amb més o menys circumloquis, segons els temperaments, i gairebé es podria dir que, amb major o menor abast segons les respectives posicions polítiques, tots els juristes catalans han defensat amb obsessiu afany el Dret català, amb consciència -més o menys clara i políticament conscient- que realitzaven, d'alguna manera, un acte d'afirmació catalana. En resum, que la codificació única era una entelèquia.

També convé recollir que, el 31 de desembre de 1945, es va promulgar la Llei sobre inscripció, divisió y redempció de censos, per la regulació de les enfiteusis, especialment a Barcelona, amb les seves subdivisions del domini.

S'inspirava, llunyanament, en el projecte aprovat l'any 1908 per l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, amb motiu de la reforma interior de Barcelona, iniciada per l'obertura de la Via Laietana per Alfons XII, el 10 de març de 1908.

Ara bé, va ser amb el Decret de 23 de maig de 1947, “*por el que se crean las comisiones de juristas para el estudio y ordenación de los Derechos Forales*”, recollint les conclusions del “*Congreso Nacional de Derecho Civil*”, que es va celebrar a Saragossa, el mes d'octubre de 1946, quan es va encetar –de forma impensada– un procés transcendental per a la conservació i depuració tècnica del Dret civil català, per salvar les lleis formulant-les amb una llengua tècnica-jurídica modern i depurat: el procés compilador

En efecte, el “*Congrés de Saragossa*” va ser, des d'una perspectiva jurídica, el principal esdeveniment d'aquella època. Convocat oficialment perquè servís de fita inicial del previst procés d'unificació del Dret civil espanyol, va comptar amb una representació catalana abundant i activa, de l'esperit de la qual va deixar completa mostra **Maurici Serrahima**, el qual –segons explica **Josep Pla**– va manifestar que l'única unitat que estaven disposats a admetre els juristes catalans era la unitat d'enquadernació. La RJC va reflectir amb detall totes les incidències del Congrés i va publicar diversos treballs relatius a aquest. El seu resultat més notori fou la propugnació del sistema de “*Compilación*” que, de forma indirecta, tant ha fet per a la conservació del Dret català.

I és que la mateixa Exposició de Motius ja no considerava als Drets forals com un conjunt d'institucions aïllades, sinó com veritables “*ordenamientos civiles*” que, juntament amb el Codi civil, es trobaven en “*coexistencia en España*” i que éssent “*netamente hispánicos... no respon-*

den del todo a los actuales supuestos sociales de la vida civil, quedando así petrificados”. D'aquest raonament deriva el canvi dels Apèndixs pel sistema de Compilacions, que es diferencien per la seva diferent relació amb el Codi civil, accessòria en aquells i autònoma en aquestes, que, a més a més, es consideraven com “*la primera etapa*” per un “*Código civil general para España*”, en el qual també es refundria el Codi civil vigent.

Per Ordre de 10 de febrer de 1948, el Ministeri de Justícia va crear les diferents comissions de juristes encarregades d'elaborar els diferents projectes de compilació. La Comissió de juristes catalans acordà en l'acte de la seva constitució

–8 de març de 1948– prendre com a base dels seus treballs el Projecte d'Apèndix de 1930 i nomenar una ponència, que va presentar la seva primera versió el 12 de desembre de 1952. I, després d'una sèrie de vicissituds que no vénen al cas, l'avantprojecte de Compilació va ser aprovat per la “*Comisión General de Codificación*” el 23 de juny de 1958, i el projecte presentat pel govern i defensat al ple de les Corts per **Josep-Maria de Porcioles**, va ser definitivament aprovat per aquestes el 20 de juliol de 1960.

La tasca d'aquells juristes catalans que van fer la Compilació, i que podem personalitzar amb tota justícia en la figura indiscutible de **Ramon Maria Roca Sastre**, pot ser valorada quaranta anys després d'aquesta forma:

Magnífica, quant a la tècnica jurídica que va emprar per recollir les velles institucions del país, expressant-les en un llenguatge adaptat al temps present.

Eficaç, en tant que, en “*cristal·litzar*” en unes normes “*modernes*” el vell Dret del país, va evitar la seva erosió paulatina i inevitable per falta d'ús, i va preservar així el més contundent testimoni de la vella sobirania normativa que caldria, algun dia, recuperar.

La tasca d'aquells juristes catalans que podem personalitzar en la figura indiscutible de Ramon Maria Roca Sastre pot ser valorada d'aquesta forma: magnífica, eficaç i possibilista

I possibilista, perquè, en establir el sistema de fonts en l'article 1 i les Disposicions Finals 1^a i 2^a, va introduir, amb extremada habilitat, tres esletxes en el caràcter del Codi civil com a primer i únic dret supletori de la Compilació. Aquestes esletxes són:

-El reconeixement de "tradició jurídica catalana" com a criteri interpretatiu, en l'article 1.2.

-La idea de la "*continuatio iuris*", ja recollida per Duran i Bas en la seva "Memòria", que inspira la Disposició Final 1^a: "*Las normas del Derecho civil especial de Cataluña ... que dan sustituidas por las contenidas en ellas*".

-La possibilitat que la supletorietat del Codi civil no s'entengués mecànicament o per simple falta de norma compilada, sinó considerant la Compilació com un ordenament, d'acord amb la Disposició Final 2^a: "*En lo no previsto por la presente Compilación regirán los preceptos del Código civil que no se opongan a ella*".

Els efectes últims del "Congrés de Saragossa" han estat totalment contraris al seu propòsit. Mai existirà ja un Codi civil espanyol d'àmbit estatal, que sigui expressió d'un ordenament unitari. De fet, l'única Compilació absolutament fidel a l'esperit del "Congrés de Saragossa" va ser de Biscaia i Àlaba, que va acceptar al Codi civil com a dret supletori de primer grau sense cap reserva. Les esletxes que en el sistema de fonts van introduir els juristes catalans que van bastir la Compilació, que els juristes de les Illes van també introduir en la seva, que els juristes aragonesos van augmentar –amb la interpretació integradora– i que els juristes navarresos van portar fins al límit del costum "contra legem", suposaven una concepció absolutament antagònica de la idea de Codi únic, que és la que al final ha triomfat, després de la formulació autonòmica de l'Estat per la Constitució vigent de 27 de desembre de 1978.

VIII. La Generalitat recuperada: la potestat normativa exercida

Pel que fa a les competències en Dret civil, els articles 149. 1. 8 de la Constitució i l'article 9.2

del Estatut d'Autonomia es van inspirar en l'esquema de la Segona República, però limitant l'atribució de competències a les Comunitats Autònomes en el territori de les quals regien Drets civils en el moment de l'entrada en vigor de la Constitució. Això suposa –segons apunta amb extremada agudesia Ferran Badosa Coll– que la Constitució no atorga la competència civil a les Comunitats Autònomes amb Dret civil propi, sinó que la pressuposa com a inherent a la seva autonomia, igualment no concedida sinó que es "*reconeix i garantitza*" (art.2).

Sobre aquesta base, l'Estatut d'Autonomia de 18 de desembre de 1979 ha assumit la competència "*exclusiva*" en matèria de "*Dret civil català*" ("*Dret privat*" en l'article 20. 1 e), incloent la determinació de les pròpies fonts (art. 26.3). Amb aquestes facultats en matèria de Dret civil, la legislació de la Generalitat ha tingut dos objectius.

El primer, la constitucionalització i incorporació a l'ordenament jurídic català de la Compilació, que es va consumir amb la Llei 13/1984, de 20 de març.

El segon, el "*desenvolupament*" del Dret civil català, regulant noves institucions o modificant les ja regulades. Aquest segon objectiu es va realitzar, primer, mitjançant lleis especials i, després, mitjançant Codis. De fet, les lleis modificatives de la Compilació han estat excepcionals (la de 25 de maig de 1987, modificativa de les reserves; la de 13 de desembre de 1991, modificativa de la venda a carta de gràcia; i la de 30 de setembre de 1993, reguladora de les relacions patrimonial entre cònjuges), ja que són considerades lògicament com una tècnica legislativa inadequada, donada la seva vinculació i dependència originària del Codi civil. La regla general ha estat que es derogui progressivament la Compilació mitjançant lleis especials que li extreguin institucions. Així ho van fer la de 25 de maig de 1987, de successió intestada; la de 16 de març de 1990, de censos; la de 9 de juliol de 1990; de servituds; la de 24 d'abril de 1991, de filiació; la de 30 de desembre de 1991, d'adopció. El procés de derogació de la Compilació s'amplia mitjançant la tècnica de "codis", en especial pel Codi de Successions, de 30 de

desembre de 1991, i el Codi de Família, de 15 de juliol de 1998.

Ara bé, deixant de banda el "buidatge" de la Compilació, el "desenvolupament" del Dret civil català s'ha fet a través de lleis especials sobre matèries no compilades. La primera va ser la de fundacions privades, de 3 de març de 1982. I després ha vingut la protecció de menors, de 13 de juny de 1985; la d'associacions, de 18 de juny de 1997; la d'unions estables de parella, de 15 de juliol de 1998; i la de situacions convivencials d'ajuda mútua, de 28 de desembre de 1998.

Reconeguda, per tant, la potestat normativa creadora del Parlament de Catalunya en matèria de Dret civil, s'ha de concloure que, si bé al Dret civil català li són excloses determinades matèries que són competència de l'Estat, no es pot pas parlar de subordinació del Dret català al Dret estatal, ja que l'Estat no té competències per regular el Dret civil català. En l'Estat Autòmic, la "catalanitat" del Dret ja no procedeix tan sols del seu àmbit de vigència, sinó de la competència normativa de la Generalitat. I, per últim, és fonamental reiterar que aquesta competència no ha estat atorgada sinó pressuposada per la Constitució, és a dir, el mateix que succeeix amb l'autonomia, que no és un Dret que la Constitució concedeixi, sinó un fet fruit de la història que la Constitució es limita a reconèixer i garantir.

Aquesta és la força normativa dels fets, que són tossuts. I ho són, no perquè l'atzar així ho determini, sinó perquè la voluntat dels homes hi és al darrera. La voluntat dels juristes catalans, que ha preservat les lleis com a testimoni d'una sobirania que va existir i que determina inexorablement el reconeixement del dret a l'autogovern.

IX. Una eina pel futur: justificació i instrument de l'autogovern

Tal i com s'ha sostingut abans, la defensa del dret propi no pot pas confondre dos aspectes compatibles, però no indissolubles. Un, el valor relatiu de les institucions concretes, que s'han conservat en ocasions com a senyals d'identitat que interessava mantenir, deixant de banda la seva funcionalitat i la seva vigència social. I l'altre, el valor essencial dels principis, que consti-

tueixen els trets definitoris del sistema jurídic del país, i, presidits pel de llibertat civil, són el germen de tot ulterior desenvolupament normatiu.

Perquè, en aquest punt, no pot haver-hi engany, ja que, en el fons, el que constitueix la raó de ser última de la lluita per la conservació del propi Dret és la pretensió de recuperar la potestat normativa creadora. Es a dir: l'autonomia legislativa. Per això, més enllà de les institucions concretes, que no són mai "*ratio scripta*", hi ha els principis que han vertebrat històricament l'ordenament propi i que integren l'arrel que possibilita els ulteriors desenvolupaments que siguin necessaris.

No obstant, aquest posicionament no és unànimament compartit. Així, un jurista català d'extraordinari i mereixedíssim prestigi –**Joan B. Vallet de Goytisolo**– va escriure, l'any 1989, aquestes paraules: "*Hoy los Derechos forales se encuentran con la mayor amenaza política que hasta ahora les ha acechado. A algunos les parecerá paradójico, pero no lo es. Y nos tememos que sea muy real que los parlamentos, basados en la ley de las mayorías, sustituyan al Derecho tradicional, encarnen fácilmente la mentalidad racionalista y voluntarista, idealista e incluso utópica, pero operativa, que todo lo quiere regular, organizar y transformar de acuerdo con los modelos mentales creados con caldo de cabeza y que son puestos de moda por los medios de comunicación de masas. Es decir, todo lo antitético de cuanto... constituye la esencia del Derecho foral, en general, y, específicamente, del tradicional en Cataluña. Así, el derecho espontáneo... fácilmente puede ser... sustituido, en estos parlamentos, por las leyes y ordenanzas que fabriquen de conformidad (con) la ideología que, en ellos, sea mayoritaria en aquel momento. La antítesis del Derecho tradicional no estará en un parlamento central, al que se supo resistir, sino en su propia casa. Las costumbres se asfixiarán impedidas y ahogadas por voluntad de los parlamentos, tanto si son centrales o estatales, como si lo son de la comunidad de que se trate. Es más, éstos serán aún más difíciles de resistir, porque no provocarán la reacción que suele producirse contra lo que se estima impuesto desde fuera*".

És una opinió, com totes, respectable. Però, segurament, no majoritàriament compartida. I si s'ha fet palesa, és per mostrar com la defensa del Dret català, si bé és cert que ha estat unànime en la seva formulació, ha estat diversa en el tarannà amb el qual s'ha mantingut i en la finalitat última perseguida. Al final, però, el resultat ha estat la recuperació de la potestat normativa creadora. Ara bé, potser s'ha de reconèixer que aquesta no hauria arribat sense l'obsessió posada al servei de la conservació de les institucions concretes. En efecte, gràcies a que foren conservats el "tantumdem" i el testament sacramental, per posar dos exemples extrems, s'ha pogut mantenir la vigència del fet jurídic diferencial català que ha desembocat en l'actual autonomia legislativa. I que constitueix, per altra banda, el pressuposit fàctic que -juntament amb l'existència d'una llengua pròpia- atorga a Catalunya uns drets històrics reconeguts per la Disposició Addicional primera de la Constitució, que possibiliten i justifiquen el desenvolupament de la pròpia norma constitucional, fins a cristal·litzar en una forma "d'encaix" de Catalunya en l'Estat que satisfaci la seva voluntat d'autogovern, es a dir, d'autogestió dels propis interessos i d'autocontrol dels propis recursos.

S'ha de tenir en compte que un aspecte essencial de la plural realitat política espanyola subjacent (la pluralitat nacional) aflorà en la Constitució de 1978, gràcies a "la historicitat" d'aquesta, per la via de la Disposició Addicional Primera, que disposa: "La Constitució empara i respecta els drets històrics dels territoris forals".

Es cert que aquesta norma es redactà atenent exclusivament a Navarra i al País Basc, i pensant

en les peculiaritats de Dret públic d'aquest territori. Però aquesta primera interpretació restrictiva de la Disposició Addicional Primera fou substituïda promptament per una altra que, al posar-la en relació amb l'article 149.1.8ª de la pròpia Constitució, amplia la seva virtualitat a Catalunya i a Galícia, tenint compte de la identitat dels cossos polítics existents a Navarra, País Basc, Catalunya i Galícia, la qual identitat genera la necessitat d'un diferent tracte jurídic. En aquest sentit, ha escrit **Miguel Herrero de Miñón**: "Si la Adicional Primera se redactó atendiendo a Navarra y al País Vasco, al ponerla en relación con el artículo 149. 1. 8ª extiende su virtualidad, a partir de la doctrina del Consejo de

Estado, a Cataluña y a Galicia. Los que podían ser tenidos -y no faltaban razones para ello- como titulares tácitos de Derechos Históricos salen ahora a la luz. La misma práctica constitucional desmiente la tesis de que

la foralidad civil y la foralidad político-administrativa pertenezcan a universos diferentes. Ahora bien, una vez reconocido que la foralidad catalana es un Derecho Histórico, ¿por qué no reconocérselo también a su foralidad política, extinguida de un modo similar a la vasca aunque un siglo antes?"

Perquè, en definitiva, quines són les comunitats "històriques"? Doncs tan sols aquelles a les quals la pròpia història ha conformat com a nacions conscients de ser-ho i amb voluntat de projectar-se com a nacions cap el futur, mitjançant l'assumpció del seu autogovern.

Els juristes catalans han contribuït en bona mida a la preservació d'aquella consciència i, en conseqüència, a la recuperació de l'autogovern. ●

Els juristes catalans han contribuït en bona mida a la recuperació de l'autogovern

Raimon Terradas
Ramon Tremosa
entrevista

Vicent *Sanchís*

Ens reunim amb Vicent Sanchís,
al seu despatx a la seu del diari *Avui*,
el 24 de juliol del 2002.

Nascut a València l'any 1961,
dirigeix el diari *Avui* des de 1996.

Ha treballat i col·laborat
en diverses publicacions com
el setmanari *El Temps*,
la revista *Setze*

i el desaparegut diari barceloní
El Observador de la Actualidad.
També ha estat guionista i director
de d'alguns programes televisius:
Converses sobre Catalunya,
Pares i fills, *Cosí Cosà*, *Stromboli*...

Comencem pel futur de la premsa escrita.

Suposo que us referiu al suport paper: tant se val el futur que tingui. El que és important és a on conduïm la premsa actual els que la fem i els que la consumeixen perquè la sensació de la premsa catalana és que hi ha una tendència molt accentuada, de banalització, frivoltització i sucursalització en el pitjor sentit de la paraula i cada vegada hi ha més distància entre la premsa que es fa a les grans ciutats europees. S'ha frivoltitzat moltíssim, pot arribar a ser una premsa de balneari aquesta premsa a Catalunya o a Barcelona que és capital d'un país. Tant se val el suport, n'hi haurà de premsa perquè té un paper claríssim en la societat, en tot cas hi haurà un grup de gent que la farà, que són els periodistes, una empresa que pagarà la mà d'obra i la convertirà en un negoci i uns consumidors que són els lectors. Em preocupa molt més la premsa que fem o que farem que no com la vendrem o com la llegiran els lectors.

I la premsa en català?

En tots els mitjans de comunicació, no només premsa, en català, partim d'un dèficit que no hem aconseguit superar en aquest país. No hem aconseguit encara un producte de premsa de masses, realment un producte important de masses, que no hagi perdut diners; aquí tots els mitjans de masses en català dins de la història del periodisme en aquest país després de la guerra civil han perdut diners. Em sembla que són 20.000 milions de pessetes cada any.

Comparat amb TVE és molt poc?

Sí, comparat amb TVE és molt poc. Comparant les plantilles d'Antena 3 i Tele 5, la de TV3 està exageradament desproporcionada. Les dades són públiques i es poden consultar, les ràdios privades generalistes en català no estan donant diners. Els diaris generalistes com l'Avui sempre han tingut greus problemes de precarietat. La versió en català de "El Periódico" que es una secció, no es justifica per ella sola. No existiria "El Periódico" tal com és només en la versió catalana. Catalunya Ràdio també perd diners cada any. Estem en una situació extremadament anòmala que ningú mai planteja en la seva cruesa perquè realment és una situació complicada. Això vol dir que partint d'una anomalia tot el que significa parlar sobre el futur no deixar de ser pessimista. Hi ha qui dirà que hi ha productes comarcals, locals o sectorials que han funcionat molt bé. Hi ha cadenes de música especialitzada, cadenes de ràdios o determinats diaris, capçaleres locals, molt bé per a un públic restringit, però estem parlant d'un producte fet i pensat per a tot el país. Quan és un producte d'aquestes característiques que ha de competir amb la premsa en castellà, no acaba de funcionar, o sí que funciona però arrossega sempre dificultats. El present és difícil, el futur que es veu encara més complicat, realment es presenta molt incert.

Com va "El Periódico" en català? Quin és el tant per cent de funcionament?

No sé si ara és del 40 o 60, m'és exactament igual. El que cal plantejar-se és que va ser un gest empresarial, tal com va dir en aquell moment el president del grup Antoni Asensio,

fet com un gest, com una manera de pagar un deute, no sé quin deute, al país, però no va ser una exigència dels lectors, ni va ser un producte que es justifiqui per ell sol. Només han de mirar els tiratges de "El Periódico" abans i després de sortir en català, a veure si hi va haver un augment. Algunes empreses fan gestos que no necessàriament donen beneficis, però un producte si no dóna beneficis dóna pèrdues i entra en anomalia, i si entra en anomalia malament.

Parlem de la premsa en català que està malament, però "La Vanguardia" està millor? O també tenen els seus problemes?

Tenen els seus problemes. Com a premsa d'informació general en castellà a Catalunya funciona molt millor. Hi ha hagut bastants intents en català, però no és una qüestió d'una empresa o una altra que s'ha equivocat, hi ha un dèficit profund que no té res a veure amb la gent. Hi ha gent que diu que això no es fa perquè l'Avui no es va fer bé. No sé com es va fer l'Avui però també es va fer el "Diari de Barcelona", després es va reconvertir "El Nou Diari", també hi ha un intent de Balears que tampoc ha acabat de reeixir del tot.

No hi hauria manera de trobar una sinèrgia entre l'Avui i la premsa comarcal?

Sí, si volem sí. Per exemple, l'empresa editora del diari El Punt no vol ni ha volgut mai de cap manera substituir l'Avui, però, encara no ha presentat una alternativa vàlida per substituir-lo i mentre no el substitueix no vol ni acostar-se a

l'Avui per pactar 4 coses que ara ens vindrien molt bé. Jo crec que la maniobra COMIT és interessant, és intel·ligent però em fa la sensació que l'“Avui” hi podria ser present d'una manera o altra. Com que hi ha una part important i decisiva determinant de la COMIT que ens veu com a competència, doncs no hi ha acords.

Han arribat al País Valencià els del Punt?

Ho han intentat però no els està sortint bé perquè van plantejar de fer un diari, van convèncer molta gent per fer subscriptors comtepartíceps, etc. Però el Diari no l'han pogut consolidar, després de 3 o 4 anys, senzillament no ha nascut.

Què és la COMIT?

La COMIT és una organització de premsa comarcal on hi ha *El 9 Nou*, *El Regió7*, *El Punt*, *El Segre*, Balears, Vilaweb, i alguns diaris més. El que fan ara com ara és intercanviar serveis, dels uns als altres s'envien informació, treuen un dominical conjuntament que es diu *Presència*, distribueixen per tot Catalunya, menys per Barcelona, un esportiu que es diu *El Nou*. Un diari esportiu amb aquesta història de l'Avui podia haver entrat tranquil·lament perquè nosaltres podem distribuir a Barcelona i podíem haver aportat la infraestructura del diari a Barcelona, que és molt important; doncs no van voler.

La premsa gratuïta a qui perjudica més?

Sobretot aquella tipologia de premsa més popular que ven a un segment determinat de gent que amb una lectura no tan ambiciosa, no tan pretensiosa en té prou. Un segment de públic que podria comprar, per exemple, “El Periódico” perquè amb “El Periódico” ja en tenien prou i miraven només els titulars per damunt, els esports... i que ara ja en tenen prou amb qualsevol gratuït. No afecta encara al lector més ideologitzat, més identificat amb el seu producte, com pot ser el lector de l'“Avui” o també d'“El País”.

Quin és el perfil del comprador de l'Avui?

Segons EGM, una empresa de difusió, és un lector de classe mitjana-alta, la més mitjana-alta de tots els diaris que es fan a l'estat. És un lector amb estudis superiors, en un percentatge

important és dona. Poca gent jove, però això no és un problema, és el normal. Potser no llegiran mai o a partir dels 40 anys el llegiran, que és el que es fa habitualment.

Quan jo estudiava a la facultat molta gent portava el diari...

Doncs, quan jo estudiava ningú, i jo estudiava periodisme. I ara que sóc professor, zero.

Present i futur de la cultura, de la política i del nacionalisme català i basc?

No són comparables, el país basc cada vegada més segueix el seu camí, el cas basc mai no ha estat del tot comparable a Catalunya encara que molta gent s'hi hagi emmirallat. La política basca té una personalitat molt pròpia, ha triat un camí, que ja veurem si és definitiu, d'anar separant-se de l'estat i el temps dirà.

Aquest camí a Catalunya ara és inviable perquè no hi ha una massa social majoritària disposada a avalar alternatives polítiques que juguen tan clarament i obertament; hi ha minories, com Esquerra Republicana o fins i tot Convergència, però no deixen de ser minories.

Si majoritàriament l'elector de Convergència fes un gir, com diuen els senyors de Madrid, sobiranista, una part important d'aquest electorat se'ns perdria. El Nacionalisme hegemònic a Catalunya mai no ha jugat fort, i no se sap mai si és abans la causa o l'efecte. M'agradaria que a la classe política catalana, un concepte una mica fàcil però que és un concepte, no s'instal·lés ni l'excessiu professionalisme ni l'excessiva tecnocràcia. La classe política espanyola no juga a això i posa sentiment i nervi encara a la seva feina, com a qualsevol activitat humana.

Creu que el nacionalisme basc se'n sortirà? Això pot crear un efecte arrossegador, multiplicador?

No sé si produirà un efecte arrossegador; el que sí està clar és que es produirà un efecte aquí i a la resta de l'estat, a Espanya provocarà un gran efecte. Què ha passat fa 4 dies per la discussió del territori d'un illot que està a 200 metres de la Costa d'Àfrica? No sé si se'n sortiran, crec que estan plantejant una jugada arriscadíssima.

Com veu la cultura?

El que més em preocupa de la cultura catalana ara mateix és en primer lloc que les administracions han competit entre elles, Generalitat i Ajuntament de Barcelona, sobretot per veure qui presentava un model de cultura millor que l'altre, i això ha donat com a resultat una esterilitat tremenda. Una duplicitat que ara comencem a criticar però s'hauria d'haver començat a criticar al principi com ara.

I ha dos grans teatres perquè la Generalitat i l'Ajuntament juguen a qui té el millor teatre. Aquesta competitivitat es busca i dona fruits però aquí ha acabat sent estèril.

Segona preocupació, durant molt de temps una sèrie de gent han venut la idea de país, la idea de llengua de Catalunya com una cosa provinciana, ridícula, petita i mesquina i que calia ser cosmopolita, etc., i els seus cosmopolítics sempre han acabat passant per Madrid. Ja voldrien ells haver passat per Wasington o per Nova York.

I aquesta gent ha impregnat, ha amarat molta opinió pública a Catalunya. Hi ha molta gent que es creu que el seu país és petit i que la seva cultura no val res i que la seva llengua és d'anar per casa. Això no és el Noucentisme, ni el Modernisme, ni la Renaixença, això és una catàstrofe.

El tercer punt és que abans de la transició la cultura catalana era global. Els països catalans tenien interrelació entre ells i des de la resistència de la misèria i del voluntarisme eren capaços de posar-se d'acord i fer córrer les alternatives culturals d'un país a un altre amb absoluta normalitat. 25 anys més tard en una situació democràtica normal, havent-se creat l'estat de les autonomies, les fronteres autonòmiques s'han convertit en murs contra la cultura catalana. Fa quaranta anys el Sr. Raimon venia a Barcelona a cantar però després va tornar un altre cop a Xàtiva i ara quan els senyors de Sopa de

Cabra van anar al País Valencià es van trobar amb el problema que no els coneixien prou. I amb el teatre passa igual, amb el cinema passa igual, la normalitat democràtica ens ha fragmentat la cultura catalana. La normalitat, jo no diria democràtica, autonòmica, entre cometes.

Quines són les institucions més importants per transmetre el concepte nacional?

Les institucions més importants són les que pertanyen a allò que aquí es denomina amb una gran alegria "societat civil". Crec que el govern té responsabilitats però el govern de la Generalitat ha ocupat un terreny excessiu que no li corresponia en aquest àmbit i em fa la sensació que no ha donat resultats, no podia donar

cap resultat. No és positiu que el govern de la Generalitat s'hagi ocupat d'iniciatives que haurien d'haver correspost a la societat civil. Tot aquest teixit s'ha de recuperar; si no podem caure en un perill terrible. Em fa la sensació que a Catalunya hi ha deter-

minades institucions econòmiques, culturals, etc. on les famílies que controlen i que han dominat sempre aquesta ciutat col·loquen als seus membres més insolvents. No és possible que la Cambra de Comerç de Barcelona, el Futbol Club Barcelona i totes les entitats que vulguem hagin estat controlades per senyors que no estan al mateix nivell de dinamisme que les empreses culturals o financeres del país.

La Revista Relleu va néixer del Grup d'Estudis Nacionalistes (GEN) l'any 82 i es va fer un estatut fundacional, redactat pel senyor Jordi Sales, que deia que volia la plenitud nacional de Catalunya. Aquesta expressió que li diu, que li suggereix?

Per mi la plenitud nacional de Catalunya és una utopia, són els Països catalans independents i tota la resta és circumstancial, Espanya és circumstancial i França és circumstancial. Plenitud vol dir que si calen estats, que fa la sensació que

No és positiu que la Generalitat s'hagi ocupat d'iniciatives que haurien d'haver correspost a la societat civil

sí que calen, des de l'Europa actual, doncs els estats haurien de correspondre a unes nacions estrictes. Per mi la nació són els Països Catalans, però en aquest sentit sóc un somiador, no sé quanta gent més pensa això i per tant em fa la impressió que per això som una nació de molt poques persones.

Però no tinc per què renunciar; hi ha gent que no renuncia a autèntiques barbaritats i gent que diu que és espanyol i jo crec en els països catalans; cada un té les seves dèries.

Si volgués encomanar aquesta passió seva als nois i noies. Quins són els seus mestres, qui els recomanaria?

Hi ha molta gent que ha treballat, escrit o influït en diverses instàncies econòmiques i culturals, amb la idea d'enriquir la seva col·lectivitat i el seu país. Hi ha gent magnífica i no sé qui diria, però de vegades em sorprèn trobar empresaris a Catalunya petits i mitjans que tenen un negoci però després creuen en el seu país, gent que contra tot etiqueta en català, o gent que s'ajunta en una institució, Ignasi Villalonga, amb empresaris d'Andorra i del País Valencià i les illes Balears i pensen: Això és un país, si ja funciona en moltes "inèrcies naturals" per què no ha de funcionar organitzativament. A qualsevol nano, que tingui ganes de veure gent amb il·lusió els diria: aneu a veure la institució Ignasi Villalonga i veureu gent que podria prescindir absolutament perquè tenen els seus negocis i funcionen, aquests són "triomfadors" i estan allà com si fossin xiquets de deu anys amb una il·lusió increïble.

Quin llibre té a la tauleta de nit?

Ara un llibre que es diu *Coloquis eròtico-burlescos de la València del segle XVIII* i també una novel·la que m'agrada molt i que miro de tant en tant perquè la va escriure un gran escriptor, reconegut a França, bastant a Catalunya, però poc a Espanya, és *Jo he servit al Rey d'Anglaterra* d'un escriptor txec que es diu Bohumil Hrabal. Amb aquest novel·la entens una mica Europa i sobretot el centre d'Europa que nosaltres més desconeixem.

Coses una mica rares, no del tot, sinó seria del tot, excèntric.

Quines persones caldria seguir aquí a Catalunya?

No s'ha de seguir ningú però estaria molt bé veure que tenim bones persones i sentir què diuen algunes veus importants. L'església catalana té gent de prestigi i d'una solidesa ideològica, humanística, molt destacable. Des d'aquest país hem vist algunes ocasions que les seves opinions resultaven molestes; calla el bisbe, no parla el bisbe, a veure què diu. També en el moment econòmic hi ha gent que marca camins molt interessants, i sempre són de la petita i mitjana empresa. La gent de les empreses grans no diu res. I estem en un país que els contertulians, els sociòlegs i els polítics són gent molt preparada, al revés del que passa a la capital de l'estat. Quan la gent aquí obre la boca no diu tonteries. La conclusió final de tot això és que hem de ser optimistes perquè tenim gent que pensa molt bé i que seria un luxe en qualsevol país civilitzat.

Com veu el país Valencià?

Fatal, que ho digui jo és una mica cínic, jo crec que 25 anys d'autonomia l'han desestructurat, provincialitzat encara més. És l'única autonomia de tot l'estat que no ha restaurat palaus antics. Catalunya, Euskadi, Madrid, Extremadura i Andalusia es mereixen la classe política que tenen i crec que València no es mereix la classe política que té perquè es un "bochorno", en una expressió local. Tenim una classe política molt més per sota de les altres classes, empresaris, etc.

Com és que el Bloc no arriba a la congelació de vots?

Només amb el 5% ja entràriem a les corts Valencianes. El problema del Bloc és que hi ha molta gent que pensa que potser no som tants com pensem els que tenim aquesta sensibilitat nacional de país i potser som els que som i no arribem al 5%. Molta gent llegeix en català i pensa en català però a l'hora de votar té un vot en una clau radical més política cap a l'esquerra, Esquerra Unida, o té un vot útil i vol que el PP, que s'està comportant com un cavall de tirar amb la cultura catalana al País Valencià es retiri i per tant que guanyi el PSOE; per tant practica el vot útil.

Quin mercat es necessita perquè la premsa en català sigui rendible?

Tinc un amic que portava les revistes infantils i juvenils en el Grupo Z i m'havia dit que algunes revistes no es podien fer a Portugal ni tan sols considerant que ja tinguessin els fotolits, la quatricomia només els i faltés el negre, que és el que havien de traduir, perquè no hi havia mercat per publicacions realment cares en paper.

No hi havia prou segment de mercat lector, aquí passa igual. Són molts factors, per què *Descobrir Catalunya*, una gran revista, té menys publicitat, tenint més tiratge i per tant en un àmbit més reduït que és Catalunya, que *Península*, o aquesta que estan fent ara. Com és possible que porti menys publicitat que la mateixa revista editada a Espanya i amb menys tiratge? Perquè evidentment les centrals de compres que decideixen o distribueixen la publicitat d'Espanya

no contemplen les anomalies i les diferències, com el cas d'un mercat en català.

Falta una agència catalana de notícies?

Crec que no és possible perquè no és rendible i només ens falta que entrem en un àmbit públic amb números rojos. El mercat en català no pot funcionar amb els mecanismes habituals d'un mercat, necessita que es pensi i hi hagi gent pensant en aquest mercat, necessita també cobertura institucional. Si tots els portuguesos llegissin castellà acabarien comprant l'*ABC*, *El País* i *El Mundo* i tindrien edicions i quadernets separats per Portugal, segur.

“El mercat català no pot funcionar amb els mecanismes habituals d'un mercat, necessita que es pensi en aquest mercat, necessita també cobertura institucional”

Quan em regalen un llibre d'un estranger en castellà jo no el vull i les traduccions en català triguen mig any i molta gent que l'hagués comprat en català ja l'ha comprat en castellà.

Les editorials en castellà compraven els drets en català, no els feien servir i els perdien, els agafava una

editorial en català però eren capaços, per vendre més en castellà, de fer un petit esforç, pagar i perdre els drets. Això ho feien empreses catalanes, no a Madrid, aquí, en un mercat que comparteix dos idiomes n'hi ha un més fort i un altre més dèbil. El castellà també acabarà patint per culpa de l'anglès. Tots estem contentíssims amb TV3 però el dia que li va bé entre TV3 i Canal 33 no arriben al 30% de televidents a Catalunya. El 70% mira TV en castellà. El 80% premsa en castellà; en canvi, pel que fa a la ràdio, s'ha avançat molt més.

Moltes gràcies pel seu temps.

JOSEP RAFAEL CARRERAS DE NADAL

Josep Espar i Ticó

Josep Rafael Carreras de Nadal és un exemple clar d'aquell tipus de persones de la burgesia catalana il·lustrada, fidel a la seva catalanitat i conseqüent amb la tradició cristiana, rebuda des de l'entorn familiar.

Educats als jesuïtes sent la crida de la vocació religiosa. Però la seva salut precària li impedeix seguir-la i ha de deixar el noviciat.

Carreras de Nadal pertanyia a una família benestant, empresarialment ben situada. Era conscient que havia de projectar la seva llargueua econòmica a favor de la comunitat. Per això el seu mecenatge es va fer **permanent i important**. Subratllo permanent perquè sempre estava disposat a ajudar i important perquè va assumir el suport de la publicació *Catalunya Cristiana* amb caràcter de prioritat, fins on calgués. I va ajudar sense reticències totes les iniciatives catalanes que van demanar el seu suport.

Aquesta funció social del diner anava acompanyada de la funció social comunitària de la seva persona. La seva immensa cultura personal en el cas concret de la campanya "Volem bisbes catalans" va posar-la al servei del llibre blanc *El Vaticà i Catalunya*, llibre que va sortir en francès i en italià i era com un fonament doctrinal del perquè una comunitat nacional tan específica com la catalana tenia dret, inqüestionable dret que l'església estigués al costat del poble i de la seva llengua històrica pròpia malgrat que les dificultats dels darrers segles de supeditació a l'estat haguessin representat una ruptura entre la vida política i la vida de l'església amb la realitat del país.

Com diu el Bisbe Joan Carrera en l'entrevista concedida per a la publicació en la Revista Relleu, d'abril-juny de 2002: "Josep Rafael Carre-

ras de Nadal no era només un gran coneixedor i especialista de la Doctrina Social de l'Església, sinó també, i molt detalladament, d'aquella part que és referida a les nacionalitats. Jo tinc molts documents gràcies a ell, coses que desconeixia. Quan es va parlar de la Regió Eclesiàstica de Catalunya, com a meta possible, hi havia un obstacle canònic, i ell va aportar còpies de llocs d'Itàlia on això s'havia dispensat. El Sr. Carreras coneixia concordats fets per l'Església amb autoritats regionals o autonòmiques, tenia un coneixement exhaustiu de la matèria i ens ajudava a tots. A més, va treballar per Catalunya, va sofrir per Catalunya. Per a ell, la fe era el primer valor que anhelava per a la nostra pàtria. Repetia sovint: falta sentit del sobrenatural, esperit sobrenatural".

Com veiem per Carreras de Nadal si alguna cosa hi havia clara era l'obligació del cristià d'implicar-se en els mancaments de la pròpia comunitat. L'angelisme d'una fe viscuda a nivell personal i de fet egoista, l'havia blasmat sovint. No era una crítica intel·lectualista sinó feta amb la pròpia actitud operant.

Carreras de Nadal és l'exemple clar d'aquelles persones que amb el testimoni i amb el treball de cada dia –on calgués i sempre– han ajudat a aguantar el nostre país. Recordar-lo és del tot oportú i d'absoluta justícia. ●

SOBRE L'ACTUALITAT URBANÍSTICA A BARCELONA

Manuel Ribas i Piera

Aquest article és una reproducció de l'original, publicat el passat mes de juliol a la revista INDE (Informació i Debat) del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

La importància del tema que se suscita en ell, així com la capacitat professional i honestedat intel·lectual del seu autor, ens ha decidit a publicar-lo. Pensem que la reflexió dels temes relacionats amb la "ciutat", (per a molts, la nostra, i si més no la capital de Catalunya per a tots) ha de sortir del reduït nucli dels "professionals" i fer-se present en el debat de les idees avui al nostre País.

Manuel Ribas i Piera és Doctor arquitecte i Llicenciat en Dret, professor universitari i membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Dedicat al treball professional en les seves diverses facetes, ha estat Catedràtic d'Urbanisme de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, i ara Professor Emèrit.

La impetuosa i equilibrada eufòria urbanística dels anys preolímpics –i en un primer moment, també dels postolímpics–, l'ha succeït a Barcelona una eufòria gratuïta molt poc equilibrada. Mancada d'equilibri amb l'ambient físic i sobretot social, com si tot seguís sent igual que en aquells anys i a més en un crescendo il·limitat i abusiu, creient que hom apura ara una tesi que en els anys 80 era vàlida.

Al miracle de la transformació física de Barcelona dels 80, el més important després de l'ensulsiada de 1714 i del feliç naixement del pla Cerdà, sembla que hauria de seguir un punt de reflexió per a la renovació d'objectius a partir de noves i garantides premisses.

Vull dir amb això que si a la dècada de la democràcia incipient tantes coses estaven per fer, eren totes d'una mesura fàcilment abastable; les actuals assignatures pendents són ben bé d'una altra mena en mesura i abast. Quan això passa, la prèvia reflexió s'imposa.

Els meus crèdits per dir el que dic no estan únicament basats en la freda teoria acadèmica sinó que alhora estan contrastats amb l'experiència obtinguda en els planejaments realitzats.

A la base de tot, crec que el principal crèdit que ostento sense mèrit per contemplar i jutjar la realitat barcelonina és precisament el barcelonisme de tota la vida i mai tan exactament dit.

Que em perdonin els meus benvolguts lectors si creuen que amb això marco un senyal distintiu, que no és classista, racista ni exclusivista; sinó una fonda realitat difícilment explicable. No significa cap preeminència ni tampoc cap menyspreu, però sí la necessitat d'un esforç constant per tenir-la sempre ben present.

Dic això, perquè veig en l'actual situació –sense ànim d'ofendre aquells que hi creuen.

- a) Un afany mimètic d'"être a la page" respecte a les grans ciutats del món, sense comprovar si els diversos contextos casen o no amb el nostre.
- b) Una pèrdua o potser l'oblit voluntari d'això que n'he dit un xic més amunt barcelonisme; en locució més erudita seria sentir i respectar el "genius loci".

Arribat a aquest punt, em sento obligat a explicar-me.

Amb la primera nota negativa denuncio –amb greu risc de ser contraatacat com a reaccionari–, que l'actual política urbanística d'ençà d'uns anys es preocupa més de figurar que de ser.

No crec que la reacció visceral sigui mai positiva però sí que ho és el progrés sense traïr els orígens.

Pensant i sentint Barcelona hom es pot preguntar quin èxit poden arribar a tenir els recents encàrrecs internacionals i la febre dels edificis en alçària. Vaig escriure no fa gaire que un no-arquitecte em va preguntar si el que volíem fer de Barcelona era una Atlanta en petit. No parlava de Manhattan ni de Chicago ni de Sydney, sinó d'Atlanta i l'esment irònic em va colpir. Òbviament reconec la bellesa dels gratacels sublimada per Le Corbusier en el projecte per a la ciutat de dos

milions d'habitants, però conec també les contradiccions que aporten a la ciutat mediterrània en l'aspecte urbanístic.

Aquesta imitació –que jo estimo forassenyada– em porta a pensar en un afany de vistositat, aconseguida per vies ràpides i poc pensades, que correntment s'anomena provincianisme; hom vol marcar el pas, al preu que sigui, amb les grans capitals mundials. Però sense adonar-se que sovint són incomparablement més agressives i despersonalitzades que no ho és la nostra Barcelona.

Per aquest camí arribo a establir la segona premissa, que fonamento en tantes afirmacions de persones estrangeres, col·legues o no, que no es cansen de lloar el to i la qualitat del paisatge urbà i de la vida barcelonina; to i qualitat que certament no podran ser mai substituïts amb avantatge per un paisatge d'edificacions en alçària.

Cohesió i continuïtat són les característiques de la ciutat meridional, més que no pas la disgregació i la discontinuïtat que comporten exagerar la tercera dimensió, per sí mateixa tan poc natural.

Barcelona, després de Cerdà i després de la recent reconquesta del litoral nord és encara una ciutat amable i envejada, abocada al mar i a la muntanya, de mesura assenyada i d'habitabilitat proporcionada en els seus diversos usos, ben equipada –fins i tot en el límit de la redundància–, que gairabé ha aconseguit superar les grans diferenciacions, que és oberta i acollidora, polinuclear però unitària a l'hora de les grans decisions.

Posar en perill tot això amb la pretensió de “modernitzar-la” –ho escric entre cometes–, és una gran responsabilitat de la present generació, la dels nostres dies. L'ànima d'una ciutat, ja que és d'això que estem parlant, és una realitat delicada però d'un abast extraordinari. Si la ciutadania no encerta de fer-ho bé en els moments de canvi que estem vivint, les pèrdues seran notables.

Fer-ho bé vol dir tocar de peus a terra i defugir tant les veus de globalització urbanística com les del nefast ja està bé! Poso com a exemple la recent història urbanística del Poblenou perquè m'apassiona com per dir tot el que estic dient: per la via de la imitació megalòmana s'ha aprovat un conjunt tan poc encaixable –independentment de la seva qualitat intrínseca– com és Diagonal-Mar. Alhora, el Poblenou necessita bastant més que

resoldre encertadament i amb èxit el desafiament del 22@. Encertades o no, el Poblenou no es pot tractar urbanísticament amb accions temàtiques singulars com les que s'ha dit; o bé amb accions locals –port del Besòs i nou zoològic, per exemple–, lloables si tenen present el conjunt i la ciutat, a la qual pertanyen.

Però el procés segueix i cal afanyar-se per seguir-lo amb solucions globals, d'estructura urbana, que recol·loquin el Poblenou com el més important potencial de Barcelona, tant per ser l'únic sector marítim amb entitat com per ser el més nou de tots.

L'exemple em fa pensar –i tant de bo estigui equivocat!–, que no tot va per bon camí. El repte, tan positiu, del Fòrum 2004 es pot desaproveitar i pot servir per esguerrar abans de néixer la que hauria de ser exemplar Barcelona del 2002.

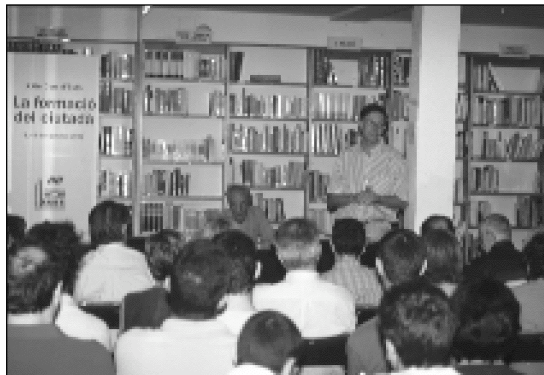
A tot això s'afegeix lamentablement la prepotència de les grans empreses i molt en particular de les de serveis (recentment, un article de Ll. Cantallops ho denunciava des d'aquestes mateixes pàgines). A títol d'anècdota, tots els urbanistes sabem com és de difícil avui fer seure a la taula de negociacions prèvies per a qualsevol Pla, els representants de les Companyies: no hi van, perquè no els cal, ja que no pensen pactar res. Per afirmacions que he sentit de boca d'alts tècnics municipals de Barcelona, ells –que vol dir nosaltres– també pateixen les conseqüències d'aquest fet; i l'opinió dels veïns tan mimada en els anys de la democràcia avui es esquivada per incòmoda. La preeminència del vianant sobre el vehicle comença a ser passada de moda, quan va ser una constant a les operacions dels anys precedents. A tots plegats ens ha agafat la pressa. Ens n'hem adonat?

No estic prou informat per poder desxifrar el significat de la recent retirada de projectes com el del carrer Llacuna i el de la plaça Lesseps. Si fos el resultat de descobrir que les coses han d'anar per un altre camí o fins i tot un penediment, encara estaria més content d'haver escrit el que he escrit.

Als dissidents i contraris els demano disculpes per la possible parcialitat amb què m'he expressat. Les meves motivacions són certes i escrites honestament amb un xic d'angoixa, no ho negaré, pel que lleigeixo i veig cada dia que passa. D'algudament, pretenc però col·laborar. ●

LA FORMACIÓ DEL CIUTADÀ. CRÒNICA DEL XXIÈ CURS D'ESTIU

Jordi Barnadas

El XXè curs d'Estiu del Gen-Fundació Rellou amb el tema "La formació del ciutadà" despertà molt interès. Prova d'això és l'alt grau d'assistència en el transcurs dels tres dies que durà.

Sota un text extret de l'editorial del Rellou número 71 els organitzadors lligaren un total de nou conferències i dues taules rodones. El mencionat text obria la tesi del curs "en les societats modernes el dret de ciutadania és universal..." "...En conseqüència una societat democràtica es compromet a educar tots els seus membres en el respecte a la llei i a la formació de tots els seus membres com a possibles governants..."

La primera lliçó fou a càrrec de Dídac Ramírez (filòsof, catedràtic de matemàtiques de les operacions financeres de la UB) "La prepolítica o la formació en la política" a on sentà la base conceptual del debat posterior i potser el dinamitè amb una tesi rotunda: la necessitat de professionalitzar la política i que la seva activitat sigui regida per un col·legi professional.

Jordi Porta (sociòleg i síndic de greuges de la UAB) ens parlà a continuació del "Passat i present de la formació de la joventut a Catalunya". Des d'una reflexió personal sobre la seva biografia comparà la joventut i certs valors, des dels anys de l'escoltisme (anys 50) fins a l'actualitat, que ell anomenava del desensís.

Conceptualment el títol del curs l'ajudà a definir Jordi Galí amb una conferència on aprofundí en el concepte de ciutadà. Només l'home és home en relació als altres. Atacà frontalment el concepte modern de jo (self).

Josep Monserrat (professor de filosofia de la URL) ens parlà de Leo Strauss, i ho feu parlant-nos

primer de Ravelstein, nom amb què l'escriptor Saul Bellow havia escrit sobre Allan Bloom, deixeble destacat de Leo Strauss. El coneixement platònic ens diu que raó, bellesa i bondat han d'anar units. Si falla alguna pota el desequilibri pot portar a un cert narcisisme o esteticisme, tics de la modernitat.

Mn. Ballarín (capellà i escriptor) feu dues conferències. En la primera ens parlà de "Verdaguer". Ballarín feu una aproximació molt personal a la vida de Mossèn Cinto.

Substituí a Toni Cova en el tema "La transmissió de l'evangeli, avui" conferència que despertà un enorme interès. El problema del capellà és també el problema del pare o mare de família o del catequista. Ens parlà de Sant Francesc i de l'esperit de pobresa, de l'alegria del cristianisme, de les benaurances. Crec que fou una xerrada important.

"El dret català en la formació del ciutadà" fou un tema abordat per J. J. López Burniol (notari) on defensà la importància del dret català en la configuració de la identitat de Catalunya.

Xavier Trias (portaveu del Grup Parlamentari de CiU al Congrés dels Diputats) ens parlà de "La imatge de Catalunya en la formació del ciutadà espanyol". Amb enquestes d'opinió a la mà ens parlà de com ens veuen els espanyols i també de la seva experiència a Madrid. No se'l veia massa optimista, donada la conjuntura actual.

Cloqué el curs com cada any Jordi Sales (professor de filosofia de la UB) amb una lliçó sobre el títol del curs. Ens parlà del problema del concepte de formació enmig d'un relativisme cada cop més establert en les nostres societats.

Es feren dues taules rodones que estan ressenyades a continuació. ●

LA PREPOLÍTICA. XXIè CURS D'ESTIU

Raimon Terradas

*Taula rodona amb Jordi Barnadas,
Lorenzo Albardias i Vicens Pedret.*

Abans d'entrar en la crònica de la taula rodona, vull fer esment d'una intervenció d'en Jordi Barnadas, del catorze de març d'enguany, a la sala d'actes d'Enciclopèdia Catalana, La funció de la Fundació Relleu, més tard publicada a la revista Relleu, num. 72, perquè està en la base del debat que celebrarem al XXI curs d'estiu sota el títol de La Prepolítica. Després de parlar dels objectius de la fundació, diu: *d'aquesta tasca de formació, d'estudi i acció, en direm de forma general pre-política. Una consciència del que ha passat i passa al nostre país, i una voluntat d'influenciar-hi, però al marge o complementant-se amb els partits polítics.* Més endavant, en parlar del model d'organització de la fundació escriu: *això comporta a la pràctica un model a la pre-política on les jerarquies es creen d'una forma real, llimant-se en el dia a dia en contra de la preocupació per l'estructura formal i mediàtica de moltes organitzacions polítiques, amb models allunyats de la realitat.* Finalment, ens diu que *aquesta pre-política, dota d'un aparell conceptual, d'un estil i organització peculiar nosaltres defensem que és necessària per donar força al debat polític i social de Catalunya, i que, davant del fenomen actual de descrèdit de la política, cal rearmar la prepolítica.*

Creient que la línia encetada amb aquesta intervenció havia de ser aprofundida, el dia 3 de juliol de 2002, en el marc del XXIè Curs d'Estiu del GEN-Fundació Relleu, es dugué a terme el debat que ens ocupa, per tal d'anar perfilant el concepte. Hi intervingueren Lorenzo Albardias, llicenciat en Ciències Econòmiques i Empresariales per la Universitat de Barcelona, membre del PSC i actualment gerent del Districte de St. Martí, ajuntament de Barcelona; Vicens Pedret, llicenciat en

Enginyeria Química per l'Institut Químic de Sarrià, empresari vidrier de tercera generació, militant d'UDC i vicepresident d'aquesta formació a Barcelona; Jordi Barnadas, llicenciat en història de l'art per la Universitat de Barcelona, director de la galeria d'art Jordi Barnadas, militant de CDC i membre de la Sectorial de Cultura d'aquest partit.

Abans d'entrar en el debat pròpiament dit, exposaren les seves reflexions al voltant del tema.

En Jordi Barnadas, que obrí la tanda, continuant amb el discurs encetat en la intervenció esmentada anteriorment, definí la prepolítica com a fer política fora dels partits, en una acció que no ha de ser necessàriament prèvia a la política, sinó com una rera-política, sense que aquest terme signifiqui que no hagin d'estar al mateix nivell. Sobre com s'ha de viure aquesta acció, entén que cal fer-ho des de la gratuïtat, durant un temps propi que es dona a la societat, sense esperar-ne contrapartides. És per això que la prepolítica mai no pot ser una activitat professional, des del seu punt de vista (sobre l'activitat política deixa oberta aquesta possibilitat), ans al contrari: aquell qui s'hi dediqui cal que sigui, al seu torn, un bon professional, un bon estudiant, etc. La prepolítica surt de la societat, de la seva vitalitat, i interpel·la el polític, que ha de buscar el diàleg i el suport de la societat a la qual pertany.

En Lorenzo Albardias, a partir d'una visió més vivencial, exposa la seva experiència personal al voltant de la política i de la manera com ell va aproximar-s'hi, fins a la seva dedicació professional. Desgrana una sèrie d'elements clau, en aquest sentit: l'educació, en la doble vessant de continguts i d'actituds, que van decantant la visió que es té de la societat, la manera en què s'hi viu, com hom s'hi ha de relacionar i pot incidir-hi; les actituds de lluita i de compromís de persones properes, el mestratge; la participació en associacions, fora dels partits polítics. En aquest punt, la seva experiència en el moviment associatiu universitari, la seva participació, ja en el moment fundacional, a l'associació Món Tres, per al tercer món, i la seva participació en la revista Generació, des d'una dedicació no professional, entén que foren activitats molt importants per a la seva formació política, per les exigències que aquestes activitats

comportaven de rigor intel·lectual, de reflexió dels continguts, de relació entre els membres de les associacions pròpies i amb les contrincants, quan n'hi havia.

En Vicens Pedret comença enfocant el tema des d'una premissa: la política només es fa des d'un partit polític, malgrat reconèixer les dificultats de mantenir-ne la militància en determinats moments. Des del seu punt de vista, abans de definir la prepolítica, cal pensar en allò que hauria de ser la política. I si aquesta ha de ser la recerca d'una bona forma de governar per tal d'obtenir el bé comú, definicions més pragmàtiques a part, només es pot dur a terme per algú que s'hi dediqui professionalment. Malgrat això, i donat el nostre règim democràtic, tot-hom hauria de fer política, o si més no tenir-ne vocació, enquadrant-se en alguna de les quatre categories següents: votant, militant, militant avançat, polític professional. L'exercici professional és el nivell polític pròpiament dit (que a més hauria de ser limitat en el temps)

i la prepolítica és tot allò que prepara per a la política, sense ser-ne; i només té sentit polític si condueix cap a l'exercici professional d'aquesta. Per altre cantó, no veu com arribar al nivell polític sense el bagatge prepolític. Finalment introdueix el concepte de postpolítica, sense la qual no hi ha prepolítica, entén. El post polític és qui et condueix a la prepolítica, el que s'ocupa del mestratge en aquesta fase, mestratge que han de fer els polítics professionals al final de la seva carrera, tot tancant el cercle. Així doncs, tres idees de síntesi: política professional obligada i limitada; prepolítica com a activitat prèvia; postpolítica necessària, obligatòria com a final de la política.

Fets els posicionament inicials, el debat comença. Tot i el seu discórrer sinuós, amb anades, vingudes i salts enrere, miraré de treure'n el que crec que reflecteix millor les posicions dels ponents.

Segons en J. Barnadas, en V. Pedret entra en contradicció quan diu que la política ho és tot i

que la prepolítica no n'és. Per a ell, és la societat qui genera tensions i idees que són recollides per la "política". Ara bé, qui fa prepolítica no ho ha de fer pensant que serà polític. És més, en aquest cas trairia la prepolítica. I, per altra banda, si la prepolítica es professionalitza del tot, es mor. Es tracta d'un joc entre la societat en general i aquells que, en un determinat moment la manen, i en aquest joc la societat, d'una manera natural, va drenant gent cap a la política. Si tot és massa reglamentat, si tot es pensa en termes de partit, les coses no funcionen. Els bons polítics -diu- venen de la realitat social.

L. Albardias, per la seva banda, admet que hi ha d'haver professionals en la política, per al desenvolupament correcte de la funció. Però -apunta- el problema d'aquest fet, o d'aquesta necessitat, és que la societat pot percebre l'activitat política com una qüestió de competència tècnica. Aquest fet obvia que les diferències de criteri polític no són qüestions estrictament tècniques. I, per tant,

una visió estrictament professional de la política pot comportar que no es percebi l'activitat política en tota la seva dimensió. En un altre ordre de coses -i per una sèrie de motius que ara es faria llarg exposar-, percep una disminució preocupant de la militància, política i associativa, una disminució del compromís, i una relació amb les associacions, els moviments socials, etc., més de clientelisme que de participació activa.

En J. Barnadas està d'acord amb aquesta descripció del moment actual de la militància i la participació associativa que ha fet en L. Albardias. Però per ell, el problema actual no és la qüestió de la professionalització de la política, sinó que simplement no se sap cap a on es va, no hi ha veus, no hi ha referents. Manca il·lusió. I, donat que la política és molt estàtica, el que cal és rearmar el lloc on la gent pugui fundar coses, fer coses, i aquest lloc és la prepolítica. Cal rearmar la prepolítica perquè la política té problemes greus

**Possiblement
un dels problemes de fons
és des d'on es fa i
com es fa el relleu
en el poder**

per a fer-ho i la seva professionalització –creu-encara ho dificulta més.

L'afirmació: la política no funciona, reforcem la prepolítica, pot implicar caure en l'antistema. Aquesta és la resposta de V. Pedret a la visió de J. Barnadas. Si l'objectiu és rearmar la prepolítica per després acabar en la política, bé. I insisteix en el que ha dit al principi: la prepolítica ha de ser condició per a la dedicació política, ha de ser d'ella d'on surtin els polítics. Però si ens quedem només amb la prepolítica, ens carreguem el sistema de partits.

Bé, entrar amb més detall i en les intervencions del públic –abundants i interessants, per altra banda– seria interminable. Segurament amb aquest debat hem obert més punts de discussió que no pas n'hem tancat, i les posicions d'una prepolítica independent, gratuïta, espontània, realment política per vocació i funció, però fora de l'enquadrament als partits polítics en front d'una prepolítica més dirigida cap a la participació política en el marc dels partits i dirigida, fins i tot, pels mateixos partits, són difícilment reconciliables. Possiblement un dels problemes de fons és des d'on es fa i com es fa el relleu en el poder, en el marc d'una mena de ficció que contraposa una “societat civil” amb (si admetem aquest terme és que hi ha alguna altra cosa) una “societat política” (?). Crec doncs, que el debat resta obert i confio que, en properes ocasions, puguem continuar aprofundint-hi. ●

EL DEBAT D'IDEES AVUI A CATALUNYA XXIÈ CURS D'ESTIU

Aleix Buch

Taula rodona amb Valentí Puig i Albert Sàez.

En Valentí Puig, escriptor i director de l'ABC a Catalunya, i n'Albert Sàez, sotsdirector del diari Avui i professor de la URL, foren els convidats a la taula rodona del “El debat d'idees a Catalunya” del curs “La formació del ciutadà”.

Si, tal com comentava Albert Sàez, el pressupòsit del vot universal és la formació del ciutadà, llavors el debat d'idees a la premsa hauria de d'ésser un dels mitjans essencials que contribuís a exposar al públic els problemes del nostre món, les opinions més contrastades, i les discrepàncies més constructives que s'hi produeixen. La situació en el nostre país, però, segons Puig i Sàez, es troba lluny d'aquest estat.

Per a Valentí Puig, el simplisme davant d'un món complex és una nota característica de l'estat de l'opinió dels mitjans de comunicació. Aquest simplisme, que l'opinió escrita hauria de defugir, es veu especialment reforçat gràcies a la televisió, i afecta també el món de la política. Un segon aspecte que cal tenir en compte és l'ofensiva multiculturalista, per a la qual tota manifestació és igualment respectable. Amb això es reforça el relativisme en la valoració de les idees, quan el que caldria es reconèixer la prioritat d'algunes idees sobre les altres, sigui pel judici de la història o pel judici del nostre raonament. Dit d'una altra manera, cal aplicar també en el debat de les idees el principi d'autoritat, que ha estat confós amb l'autoritarisme.

Un altre fet, segons Valentí Puig, que cal tenir present quan s'observa el debat d'idees és la substitució del concepte clàssic de drets humans –on tot dret implica l'existència prèvia d'un deure– pel que s'inicia amb la Revolució Francesa, on es trenca aquest lligam.

Valentí Puig afirmava també que no es pensa prou en els problemes del món, i es fa massa teoria sobre Catalunya. Per a Albert Sàez, a més, tot sovint s'adopten debats importats de fora, però que no tenen en compte la situació del nostre país. A tall d'exemple, es debat sobre l'anomenat fenomen del "botellón", però sense fer esment ni tenir en compte que el govern de Catalunya és plenament competent per decidir en aquest tipus de matèries.

Albert Sàez afegia també com una de les característiques del debat d'idees del nostre país el de la seva endogàmia. Es fa difícil que hi entrin noves veus, no per un problema generacional, sinó per una manca de valentia dels mitjans causada per un doble motiu: la preocupació per acollir opinions massa agosarades que facin trontollar, ni que sigui injustament, la imatge del diari, així com l'existència d'un doble circuit associat a cadascuna de les principals forces polítiques del país.

No tot, però són elements negatius en el panorama de l'opinió. Per Albert Sàez existeixen a les universitats, tot i que juntament amb alguns professors sense gaire professionalitat, gent amb una preparació molt bona i que hauria de servir per

millorar el debat d'idees, encara que els diaris no sempre se n'adonen. Quant a la universitat, en Valentí Puig opinava que està realitzant un dels papers que li pertocquen, que és el d'incidir creativament en la cultura.

Els diaris, com qualsevol objecte que es ven lliurement en el mercat, està sotmès a la decisió dels ciutadans que el volen comprar. En aquest sentit, tant Valentí Puig com Albert Sàez no creuen que els diaris siguin un poder sense control, tot i que cal reconèixer que no sempre es poden demanar responsabilitats sobre el que un determinat columnista opina i que acaba essent erroni. ●

Notícia de Cinema

LES NITS DE CABÍRIA

Josep M. Ballarín i Monset

Qualsevol art té els seus cingles on cau per malmetre's.

L'arquitectura cau sovint en el gegantisme, que no tenen les piràmides salvades per la puresa de les línees geomètriques fetes menudes per la immensitat del desert.

Però, tocant a avui, el gegantisme capitalista dels gratacels mai no tindrà la bellesa gairebé absoluta de les teulades d'una masia, com ales de lloca.

La pintura té el mateix perill, només un geni com el Miquel Àngel podia aconseguir la mesura, malgrat tot humana, de la Sixtina. A l'altre cingle l'abstracte toca l'absurd. La mateixa podem dir de l'escultura, encara humana en l'esfinx de Ghizé, humanitzada en els déus de Fídies, absurda com la pintura quan no juga bé el buit i el ple.

I la poesia, lloat sia Déu, es fa estrafeta quan l'Espronceda l'escaguitxa volent-la fer tràgica. "Me gusta un cementerio de muertos bien relleno". O quan el poeta en vol dir tantes que no diu res. "Quan l'àngel es fa pedra se li pollen les arrels". M'he allargat, però no tenia més remei.

No tenia més remei perquè toco el cinema.

L'ha fet malbé, altre cop, el gegantisme que volent atènyer el sublim, fa el ridícul en "Els deu manaments".

I arriba a la nàusea en els films d'avui, quan només és exhibicionisme de flamarades.

L'altre perill del setè art és la fredor. Un film és fet d'escenes repetides i repetides fins el que queda bé. D'ací que Einstein digui que tot el secret del cinema és en el muntatge. I a ell li surt fred, tot i la genialitat del *Cuirassat Potemkin*.

Com té fredor el tan lloat *Ciudadà Kane* de l'Orson Welles.

El cinema calent i poètic només podia eixir a l'Itàlia de la Divina Comèdia i del Giotto, amb el neorealisme.

Que surt en el moment just. El feixisme mussolinià i italià, fos com fos, mai no va caure en el monumentalisme nazi de la Leni Reiffenstahl. L'Itàlia del dictador no va passar del cinema amb telèfons blancs de l'Alida Valli.

Després de la guerra i l'ensulsiada, els italians no podien comptar amb els platós de Cinecità, la pobresa els va fer descobrir que no els calien carrers de cartó, cada carrer d'aquella terra, acolorida d'ocres de Florència i sienes de

Siena, era un espai cinematogràfic com cap més. Així va sortir el moment més poètic del cinema. El neorealisme del *lladre de bicicletes* i del *miracle a Milà*, fins a la gloriosa faramalla del Vittorio de Sica a *pa, amor i fantasia*. En el neorealisme tot és fantasia, que es torna folla en la *Giulietta dels esperits* de Fellini.

Justament som a *Les nits de Cabíria*. Itàlia sap pla bé que a la terra del Ghirlandaio no li calia cercar dones fora de casa.

Tenia la Sofia, la Gina i tantes més, però també tenia, menuda i serenya la Giulietta Màssina, amb tota la bellesa als ulls.

Ella és Cabíria, una dona del carrer. Tan innocent que, bo i l'ofici no té res de maturranga. Fa pensar en un ocellet que no s'envesca, que, malgrat tot, continua alat.

Les seves nits són un fracàs rera l'altre, els clients li fugen abans d'hora, un casat se l'enduu amb ell i ha d'escapolir-se perquè arriba la muller.

I així per un seguit. Sense que ella perdi l'aire innocent i l'estranya pau dels ulls. La pobrissona ha fet els seus estalvis, els perd tots en un macarró que la roba. No té un sou, per no tenir no té casa.

Caminant sola, troba una colla que fa festa cantant dis-

fressada com els personatges de la “Commedia dell’Arte” veneciana. La cara de la noia es trasmuda, somriu, Giulietta canta i balla amb ells.

Vet ací, la pobrica en aquell moment és tan nua com sant Francesc despullant-se davant del bisbe perquè el seu pare, Pietro Bernardone, ha reprotaxat el seu fill que fins els vestits que porta no són seus.

Tanmateix Giulietta és molt més pobra que sant Francesc, no té cap capa de bisbe que la protegeixi, no té casa on ajocar-se, només té un parrac de parenostre en el solatge de bondat.

Itàlia mai no ha deixat sant Francesc, un italià pot no creure en Déu, però no pot deixar de viure en el pobrissó d’Assís. M’ho agafo de lluny.

Fins en el cinema, i més en el neorealisme, Itàlia es mou entre sant Francesc i santa Caterina de Siena.

La sienesa és tot el seu segle, és l’arborament a la brunzent que li fa escriure el *Diàleg* on arriba a dir que l’amor en l’home no és infinit però no té límits, sempre podem estimar una mica més.

El Passolini és d’aquest coll. Només ell podia donar-nos l’*Evangeli de sant Mateu*. Entre tantes mandangues pseudo-

pietoses com *El senyal de la creu* o el *Quo vadis*, vet ací que un home ateu, lluny de misses i homosexual, ens ha fet veure la cara lleugera d’un àngel anunciant a Maria que fóra Mare de Déu.

Tot i el barroc de les mitres dels sacerdots jueus, l’obra del Passolini té la mesura xica de la Bona Nova.

Havia de parlar d’ell.

És el contrapunt de Cabíria. No crec que el Fellini hi atinés. Potser sí. Però la seva dona, la Giulietta Màssina, cantant amb les disfresses que tiren a paganes, és un inici de càntic franciscà. Del càntic de germà sol.

Fitxa Tècnica

Direcció: Federico Fellini

Producció: Dino de Laurentis

Diàlegs: Federico Fellini, Ennio Flaiano i Tullio Pinelli

Fotografia: Ado Tonti

Música: Lino Rota

Nacionalitat: Itàlia/França

Any de producció: 1957

Actors: Giulietta Masina, François Périer, Amedeo Lazzari, Aldo Gilvani

URGA

Marc Coromina

Tots els que ens agrada el cinema sabem que una de les causes de la seva popularitat ha estat que ens permetia veure llocs que ens eren inacessibles i conèixer personatges i cultures molt distants, ajudant així a eixamplar la nostra visió del món i a fer-la més rica i complexa. Avui les coses han canviat una mica, i el turisme generalitzat i l’abundància d’informació dels mitjans de comunicació han vingut a suplir en bona part aquesta funció del cinema. El món s’ha anat encogint i cada cop costa més trobar nous mons llunyans per a reflectir al cinema i fer-nos somniar, ajudant-nos a entendre la nostra època i els nostres coetanis.

Aquest es el cas d’Urga, la pel·lícula de Nikita Mijalkov que us proposo revisar.

L’acció passa a les estepes mongoles del nord de la Xina. Pagma, un mongol, que viu amb la seva família en un campament pràcticament aïllat de la civilització, veu com la seva dona rebutja les relacions sexuals amb l’argument que ja tenen tres fills, més del que el govern xinès permet. L’home, profundament tradicional, se

sent hereu de la cultura de Gengis Kahn que, segons diu la tradició, tornarà algú dia. La seva perplexitat davant la situació creada amb la seva parella es absoluta: "Gengis Kahn va ser el quart dels germans" diu. La seva dona el convençarà per anar la ciutat a comprar preservatius.

Urga és una pel·lícula que sota una història aparentment senzilla amaga una seriosa reflexió sobre la pervivència de les cultures tradicionals davant l'empenta de la modernitat. Aquest tema, eix vertebrador de la pel·lícula, trascendeix l'anècdota local i esdevé clau per entendre part dels problemes de la nostra època: el dret de les persones i cultures a viure segons les normes que creuen justes però també les dificultats d'adaptació a la internacionalització dels països del tercer món que encara conserven fortes estructures tradicionals. Allunyant-se però dels grans discursos ideològics Mijaikov té l'encert de centrar la pel·lícula en l'esfera íntima de la parella i la família, en els anhels i les il·lusions dels personatges, en definitiva, en el lloc on realment hi ha la lluita diària de l'adaptació als canvis i el qüestionament de la pròpia acció.

Amb Mijalkov ens trobem davant d'un d'aquests rars cineastes que saben extreure del paisatge i de la qualitat de la llum, una visió que traspasa la simple descripció transformant-se en símbol. El paisatge d'aquesta regió de Mongòlia esdevé metàfora de la senzillesa i claredat de la vida que ha generat. És una immensa planura de suaus turons, on només hi creix herba i un riu que demora el seu viatge cap a altres terres en incontables meandres. Fora d'això res més, o potser, com diu Espriu, "l'ombra viatgera d'un núvol". La simplicitat absoluta d'un món ordenat.

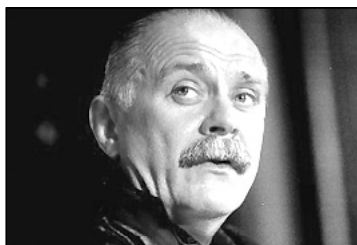
Però la vida dels homes mai és tant senzilla. En aquest riu que no té pressa hi va a parar un rus que sí que en té. Mig adormit al volant del seu camió, després d'haver conduït tot un dia per la monòtona estepa, se surt del camí i es fica de cap a l'aigua. Haurà de passar la nit amb la família mongol. Serguei és l'home desorientat, l'home que ha perdut les seves arrels per culpa de la modernitat (el comunisme de l'URSS), fins el punt que s'ha fet tatuar a l'esquena la partitura de *Els cims de Manxúria* per a recordar els seus orígens.

Amb Sergei la pel·lícula fa un pas endavant, apareix un testimoni aliè a aquell paisatge i aquella gent que, com nosaltres els espectadors, mira amb ulls sorpresos la realitat que se li ofereix davant. Aquesta crec que és el gran encert de la pel·lícula: amb una habilitat poc freqüent Mijalkov ens proposa oblidar-nos del punt de vista neutre i distant, i mirar l'acció a través dels ulls dels altres a través d'un subtil joc de mirades. La família la veiem amb orgullosos ulls de nen, i amb els mateixos ulls àvids descobrim fins els més petits insectes de l'estepa. Amb la mirada de la mare contemplem la relació entre pare i fill, i com aquest l'educa en les tradicions mongols. Però les escenes més minuciosament descrites, aquelles que fan de la pel·lícula quasi un document etnogràfic, són les que l'autor té més cura de fer-nos veure amb els ulls de Sergei, o sigui de la modernitat. I no és estrany que el que menys comprèn el foraster és la relació que té la família amb la mort: el cadàver que troba abandonat i mig menjat pels carronyaires resulta ser "el tiet, que va ser un bon home i per això els ocells l'estimen", o el moment que maten i esquarteren un xai per honorar el visitant, que esdevé festa familiar i

iniciació del fill en la matança, mentre el convidat es nega ni tan sols a mirar.

L'última mirada de la pel·lícula és la del protagonista que trasbalsat per un món cada cop més complex veu la necessitat de conèixer-lo millor. Pagma farà el viatge a la ciutat a comprar preservatius però s'acabarà comprant un televisor, el símbol de la visibilitat del món modern. Finalment aquesta última mirada, la que fa Pagma i la seva família al televisor acabarà fonent els seus problemes.

Malgrat el reconeixament internacional que va rebre, crec que Urga no és la pel·lícula més representativa del seu autor.

L'obra de Nikita Mijalkov està molt lligada a la reflexió sobre la història del seu país, i des de la desfeta del règim comunista a la necessitat de recuperar una identitat nacional russa. El cinema de Mijaïkov ha anat evolucionant cap a produccions molt més ambicioses com *El barbero de Sibèria* (1998), l'última pel·lícula estrenada al nostre país i la producció més cara del cinema europeu.

Fitxa Tècnica

Direcció: Nikita Mijalkov

Producció: Michael Seydoux, sobre una idea de Nikita Mijalkov

Diàlegs: Roustam Ibraguimbekov

Directors de producció: Catherine Jaques, Sophie Ravard i Wang Wei

Música: Eduard Artemiev

Nacionalitat: França/Rússia

Any de producció: 1991

Actors: Pagma Badema
 Combo Bayaertu
 Sergei Vladimir Gostukhin
 Bajartou Baoyinhexigüe
 Bourma Bao Yongyan
 Bouin Wurinile

NOVETAT

Barcelonesa d'Edicions.

Col·lecció Realitats i Tensions, I I

Rémi Brague.

Europa, la via romana.
Edició revisada i augmentada

Notícia de **llibres**

La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo Un referent per a la construcció plurinacional de les Espanyes

Richard Sennett

Anagrama.

Colección Argumentos,
Barcelona, 2000.

Richard Sennett és sociòleg i professor de la London School of Economics. En la seva obra de 1998 *La corrosión del carácter* ens ofereix una reflexió sobre la condició moral de

la vida humana en aquella situació en la qual tots d'una forma o altre ens veiem abocats: les relacions i els mètodes en el treball. L'enfoc de Sennett és simultàniament sociològic i econòmic, amb entrevistes personals a executius acomiadats de companyies com la IBM, constituint una interessant aplicació d'idees filosòfiques a l'experiència concreta. Els vuit capítols del llibre: "a la deriva, rutina, flexible, il·legible, risc, l'ètica del treball, fracàs, i el pronom perillós", es complementen amb dades estadístiques i quantitatives.

El problema del caràcter, i de la formació del caràcter, en el capitalisme modern, és el problema a tractar, i parteix per fer-ho de la definició de caràcter d'Horaci: "el caràcter d'un home depèn de la seva relació amb el món". Caràcter és una paraula que abasta més que la noció més moderna de "personalitat", és un terme referit a desitjos i sentiments que poden existir dins de nosaltres mateixos sense que ningú més no ho sàpiga. En el transcurs del llibre s'intenta així reprendre la qüestió del filòsof renaixentista Pico della Mirandola, tot cercant una possible solució: Com haig de

fer per modelar la meua vida? En el "nou capitalisme" modern la concepció del treball ha canviat i en aquest la principal conseqüència per a la vida personal és l'existència d'història però no de narrativa. Les empreses no són una organització on desenvolupar una rutina estable amb una carrera coneguda, i on la persona per un vincle d'adhesió desenvolupa un destí compartit amb elles. El "capitalisme flexible" és un obstacle per a la "carrera" en el treball i en ell prima la preocupació pel mercat global i l'ús de les tecnologies per damunt de la preocupació pel temps de treball. El signe més ostensible és la minimització del concepte "llarg termini" en les relacions contractuals empresarials i l'ús accentuat de la subcontractació, els projectes i el canvi de lloc de treball i empresa. Tots aquests en definitiva comportaran inevitablement la corrosió de la confiança i de lleialtat en la dimensió emocional de les persones, i hauran d'afectar, sens dubte, a la vida adulta en sí mateixa: com poden perseguir-se objectius a llarg termini en una societat a curt termini?, com sostenir relacions socials duradores? Com pot

un ésser humà desenvolupar un relat de la seva identitat e història vital en una societat feta d'episodis i fragments? El somni americà de la mobilitat social ascendent girava entorn de les nocions de: vides lineals i assoliments acumulatius. La vida del treballador era una escala de fites i superacions, cadascuna millorava i completava l'anterior. La persona té dret a aspirar a esdevenir un exemple de determinació, d'algú que té un objectiu en la seva vida, un model per als seus, com la família i els fills.

Sennet ens mostra el cas concret d'una persona, Rico, que ha fet de la incertesa i el risc desafiaments en el treball i gràcies als quals ha après, com a consultor, a esdevenir un hàbil jugador d'equip; malgrat això aquestes formes de comportament flexible no li han servit en el seu paper de pare de família o de membre d'una comunitat, espais en els quals vol mantenir i oferir relacions socials duradores. Aquest és el parany en el qual es troba pres.

Sennet reflexiona sobre la noció de rutina, com allò que pot esdevenir eix del temps lineal. Una definició positiva la troba en l'*Enciclopèdia de*

Diderot, 1751-1772, i una de negativa en l'obra d'Adam Smith *La riquesa de les nacions* de 1776. Per Diderot la rutina proporciona la riquesa en el treball, com qualsevol altra forma de memorització, un mestre necessari. Per Smith la rutina embotava la ment, per Diderot el treball és el factor pel qual els humans són en pau amb si mateixos. Una manifestació de la igualtat i fraternitat il·lustrada. Per Adam Smith el treball ha d'afavorir la lliure circulació de diners, béns i treball i s'acompanya d'una divisió del treball en la societat. Les dimensions numèriques de l'intercanvi –sigui del volum de la massa monetària o la quantitat de béns en el mercat– són inseparables de l'especialització de la funció productiva. Si avui la societat és al costat d'Adam Smith i les seves pors envers el temps rutinari ens han arribat amb el nom de fordisme, exemple de la divisió tecnològica del treball, Anthony Giddens recull per la seva part l'herència de Diderot en dir que una vida sense hàbits és, en definitiva, imaginar una existència sense sentit. Malgrat el nou llenguatge de la flexibilitat en els mètodes d'organització em-

presarial guanyi espai al de la rutina, l'operació de la producció flexible depèn en definitiva de la manera com una societat defensi el bé comú. Les empreses s'organitzen avui amb desagregació vertical –*delaying*– que és més que un simple procediment de descentralització. Els ordinadors són un *collage* de muntatges parcials fabricats en diferents parts del món on la marca és al mateix temps la única identitat i un signe buit, s'ha practicat el *hollowing*, el buidat. El temps de la flexibilitat és el temps d'un nou poder, d'una nova cultura en el treball.

Sennet fa finalment una interessant reflexió entorn el binomi: individualisme-comunitarisme. L'obsessió americana per l'individualisme es posa de manifest en la necessitat de status: un hom vol ser respectat per sí mateix, la classe tendeix a interpretar-se com una qüestió de caràcter personal. Contraposa dos models d'empresa: una "tradicional", on l'aprenent arriba a ser forner, i una altra organitzada com a una cadena uniforme on aquest mateix "aprenent" diàriament no fa pa, sinó que es limita a prémer botons. Les persones ací tenen una identi-

tat laboral dèbil i una comprensió del treball superficial. L'alienació marxista en el sentit de la vida quotidiana es defineix com a indiferència: "no faré això tota la meua vida", "en realitat jo no sóc forner". Els publicistes que triomfen a Nova York són aquells que alternen en clubs i en festes a galeries d'art mentre una legió d'andònims romanen treballant rutinàriament en despatxos. No són necessàriament els més ambiciosos, sinó els més aptes per relacions personals, estratègies polítiques, identificació i aprofitament d'oportunitats, i a la vegada els que saben allunyar-se dels projectes que s'endevinen sense rendiment o problemàtics. El risc ens obliga a encarar-nos constantment en un "retornar a començar" i els "forats estructurals" -*Structural Holes*- que Ronald Burt va definir, són el que confereix possibilitats d'oportunitat que escapen a un control i una autoritat central; quan més intermediaris, xarxes de proveïdors, passes hi hagi per a un projecte, més oportunitats apareixeran en la xarxa flexible. La cultura moderna del risc es caracteritza perquè no moure's és sinònim de fracàs i l'estabilitat apareix gairebé

com una mort en vida. Sennet contraposa també dos models d'ètica de treball, una clàssica definida entorn l'obra de Max Weber *L'ètica protestant i l'espirit del capitalisme*, on el treball i l'esforç per una gratificació carreguen d'exigència el jo del treballador. L'autodisciplina i la creació d'un mateix projectant-se vers una recompensa s'uneixen en aquesta proposta. En un pol oposat situa les formes modernes de treball en equip. Són una ètica de grup oposada en certa forma a l'individu. Els grups però tendeixen a mantenir-se units situant-se en la superfície de les coses, la superficialitat compartida manté unida a la gent gràcies a l'omissió de qüestions personals difícils, divisòries. És en certa forma un vincle de conformitat al grup. L'ètica de la comunicació i del compartir informació fan però també als grups espais possibles de flexibilitat i mobilitat en oportunitats, és la xarxa de contactes la que permetrà la vehiculació d'aquestes, més enllà d'una organització de cultura del treball conformista-corporativitzat. Sennet posa de manifest com aquest model té les seves pròpies ironies internes, ja que la creixent inseguretats experi-

mentada pels treballadors fa que els sigui impossible assolir una identitat moral, -com diu Richard Rorty. Aborda un aspecte fonamental per a la corrosió del caràcter en aquesta situació de: prestació laboral-acomiadament; la del fracàs personal, com a sensació interna en ser acomiadat per l'organització "flexible". La sensació de fracàs és la conseqüència moral més important que produeix aquest marc. La gestió del fracàs és fonamental a nivell de la dimensió interna del caràcter. Existeix la cruel sentència interna "no sóc suficientment bo", d'un fet que no es comenta sovint exteriorment, i que repercuteix en la sensació de mancament a la família. La mateixa oposició dels termes èxit-fracàs, en una cultura de l'èxit és un primer pas per acceptar el fracàs. Un dels motius pels quals és difícil fer lleugera la sensació de fracàs és que aquest és d'una espècie més profunda: no podem estructurar una vida personal coherent, ni realitzar el que portem a dins de bo. La pèrdua de confiança en les promeses corporativistes i paternalistes de les grans multinacionals (parla de la IBM) és una altra conseqüència.

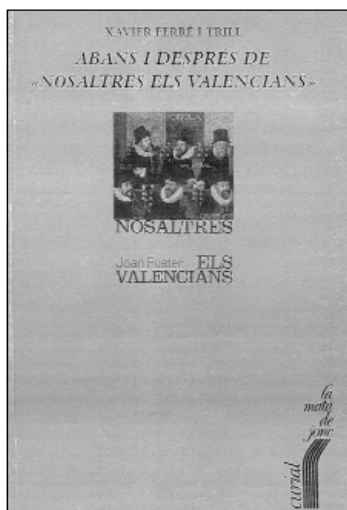
Sennet conclou la seva crítica a la corrosió del caràcter en l'empresa capitalista constant un retorn moral a l'interior de la persona. Així enceta el darrer dels seus capítols: *Un pronom perillós*. Si tota la història d'una vida són tan sols una col·lecció de fragments on un fracàs, lluny del dolor i la gravetat, no és més que una altre incident: si el jo no és sinó un *collage* de fragments que flueix sempre vers noves experiències, aquesta narrativa postmoderna reflecteix una experiència determinada del temps. La insuficiència d'aquest temps extern demana un reforçament en un temps intern, on les relacions assoleixin la qualitat i consistència que una vida viscuda psicològicament com a plena demana. Sennet constata com l'únic compromís comunitari que els homes mantenen i que de fet, aconsegueixen cada vegada amb més rigor és el ser membres de les Esglésies locals i participar en llur administració. Quan les empreses tendeixen a crear organitzacions alliberades de les exigències locals, al mateix temps que les nacions temen que aquestes es traslladin a un altre continent o país si intenten exercitar llur sobirania,

amb carregues fiscals, per exemple; el jo personal de les persones, que en definitiva ocuparan aquestes empreses com a treballadors, cerquen fonaments relacionals més immediats i sòlids. Si les empreses s'estructuren en flexibilitat, reinvençió discontinua, producció flexible i concentració de poder sense centralització, la persona cerca el referent en el compromís, en la confiança i en la responsabilitat mútua, categories que el moviment comunitarista ha fet seves, i que neixen quan en un determinat lloc la gent comença a emprar el pronom *nosaltres*. Quan apareix aquesta denominació és quan el lloc es converteix en *comunitat*. Quan les persones han fet però aquest pas, les empreses haurien també de plantejar-se quin valor tenen per a la comunitat, com serveixen als interessos dels ciutadans i no només al seu propi llibre de pèrdues i guanys. Una de les conseqüències no deliberades del capitalisme modern és haver reforçat el valor del lloc desviant un desig de comunitat, un nou escenari d'afecte i profunditat que superi la superficialitat d'una relació dèbil amb un treball aliè a la

identitat moral. Sennet recorda ací a determinats pensadors personalistes, citant a la noció de responsabilitat i caràcter de Levinas, en el que la *constance à soi* té una dimensió social en el que ha d'afectar a assumir la responsabilitat per altres persones, i la reformulació de Paul Ricoeur: "és perquè algú depèn de mi, que sóc responsable de la meua acció davant d'un altre"

La corrosió del caràcter ens ha d'ajudar a comprendre la dimensió ètica del treball humà; la lectura que cal fer és però doble: no podem confiar en un sistema econòmic socialista que limiti la noció d'esforç i de competitivitat personal; i en segon lloc dir que és en definitiva l'organització la que haurà de ser responsable de crear un clima laboral en el qual la definició d'empresa com a: "comunitat d'homes que treballen junts per a guanyar-se la vida i per a el desenvolupament material i espiritual de la comunitat en la qual viuen" pugui ser viscuda per cada persona.

Mamel Canals i Surís

Abans i després de “Nosaltres els valencians”

Xavier Ferré i Trill
Edicions Curial,
“La Mata de Jonc”
Barcelona, 2001.

Quina és la “nació” de catalans, valencians i balears? No sé si el lector haurà reflexionat alguna vegada sobre el tema, però en aquest domini la confusió i la diversitat d'opinions no pot ésser més considerable. No entrem en la qüestió irresolta de definir què és una nació. Ni tan sols plantejem la difícil dualitat entre una adscripció vinculada a l'estat i la que podríem denominar “catalanesca”. Limitem-nos a aquesta última que, a primera vista, semblaria exempta de problemes i con-

tradiccions. Però no és pas així. Entre els més ultrancers paladins de les quatre barres tampoc no hi ha acord sobre quina és la nació que defensen tan ardidament. Uns diuen que és Catalunya, altres la Comunitat Valenciana o, fins i tot, les Illes. I per als qui capten la realitat amb una visió més àmplia i comprensiva, els Països Catalans. Aquests darrers ho tenen clar: l'àmbit nacional és el que abasta la llengua i la cultura comunes, vinculades naturalment a la història. Però els reduccionistes, sobretot si són catalans estrictes, exhibeixen un pintoresc mostrar de receptes quan els forces a definir-se en aquesta matèria fonamental. En principi, són partidaris implícits de les quatre províncies estatutàries, però si al·ludeixes al Principat provoques el desconcert: i què se'n fa del que ara s'anomena la Catalunya del Nord? I de la Franja? I quan insinues que la Sènia no és pas un altre Rin que separa dos cossos nacionals ben diferents, i que tan nostra és Tàrrrega com Alcoi, es produeix un cert nerviosisme que pot acabar en exabrupte verbal.

Les qüestions que acabem de suscitar són la veritable

temàtica subjacent d'Abans i després de “Nosaltres els valencians”, de Xavier Ferré i Trill. De l'autor podem dir que, entre altres coses, és un coneixedor profund, exhaustiu, del panorama polític-intel·lectual valencianista d'aquests darrers cinquanta anys. Que tot i haver aplegat una quantiosa informació, mai no ha cessat de buscar noves dades, amb la tenaç minuciositat del botànic que herboritza zones recòndites o de l'entomòleg que recerca coleòpters cavernícoles en els avencs més pregons. Així ho fa Xavier Ferré quan empaita el fulletó exhaurit o la carta significativa sepultada enmig d'una antiga i copiosa correspondència. I no cal dir que té per nord i guia reivindicar, afirmar i proclamar l'ideal d'una nació compartida per tots aquells que parlen la mateixa llengua i tenen idèntic origen.

El text que comentem és un resum de la tesi doctoral de l'autor, dedicada a esbrinar com es formà, en els anys cinquanta i seixanta del segle XX, la “xarxa civicipolítica i intel·lectual que, d'alguna manera, explicués els orígens de les bases socials i territorials d'actuació dels valencianistes

d'ençà de les primeres relacions amb Barcelona". És en aquest marc que el potent -i tan ben escrit- assaig de Joan Fuster adquireix el seu ple significat i marca una fita que fins llavors mai no s'havia atès i que, no caldria dir-ho, no s'ha pas superat.

Abans de Nosaltres els Valencians, en el País Valencià de la postguerra s'hi distingiren tres marcs d'actuació dels nuclis nacionalistes inicials: el constituït per les Joventuts del Rat Penat, el del món universitari i el de les bases comarcals. Examinem-los breument.

Un Rat Penat, prou diferent de l'actual, fou el refugi de joves inquiets per l'esdevinidor nacional del seu país i, des d'aquella històrica societat, en els anys cinquanta emprengueren diverses actuacions d'una intencionalitat inequívoca. Citem els cursos de llengua; les activitats del Teatre Estudi; l'organització de la venda al carrer de llibres en la nostra llengua, precedent de la Distribuïdora General; l'adoctrinament dels mateixos components de les Joventuts, dut a terme -com es de suposar- de manera informal. Val a dir que la vida cultural i les inquietuds intel·lectuals d'aquella Valèn-

cia de mig segle enrere eren prou més amplies que la ressenyada, com Xavier Ferré s'apressa a indicar esmentant la revista falangista "Claustro" -fagocitada per l'oposició encoberta-, les tertúlies als cafès que ens detalla amb pèls i senyals, les relacions que giraven entorn de l'obra del Diccionari català, valencià, balear...

L'àmbit universitari, tan sovint capdavanter de les novetats d'ordre intel·lectual, estètic i polític, apareix efervescent en els anys cinquanta i seixanta del segle XX. Estalviem els nombrosíssims noms dels actors que aparegueren en aquell escenari, però citem alguna de les seves realitzacions més representatives: el Grup aplegat entorn a la revista *Diàleg*, bolcada a la Universitat i a la política; l'Aula Ausias March, que representava allò que anomenaríem el front cultural; les múltiples activitats cívicoculturals, sovint vinculades al "descobriment" de Catalunya per part dels joves universitaris regnicoles; la cristallització del Moviment Socialcristià de Catalunya, conegut popularment com MOSCA; i les rutes universitàries, tan productives per a la formació dels joves, que de

França passaren al País Valencià a través del Principat.

I tenim, finalment, el marc comarcal, com a base d'implantació nacionalista, que l'autor exemplifica amb els nuclis sorgits a Sueca, amb l'aparició de la revista "Ribera", Alcoi, que s'anticipa en l'acceptació de la unitat cultural dels Països Catalans, gràcies a la seva estructura socioeconòmica similar a la catalana; Castelló, amb l'excursionisme, la Fundació Huguet i l'influx de Barcelona; i encara hi afegiríem Bocairent, amb el seu centre excursionista, la revista "Font Freda", exposicions de llibres en català i el famós i accidentat Aplec del 1963.

Amb aquests antecedents, resulta evident que Nosaltres els Valencians no neix en el buit. Ni tampoc, com el mateix J. Fuster escriu, el llibre no marca cap línia divisòria, però sí que s'obre al futur i a l'esperança de construir un país que ens havia estat negat, i del qual tenim els més sòlids fonaments en la llengua, la cultura i la història. El que és ben cert és que Fuster codifica amb mà mestra corrents de pensament, intuïcions i aspiracions preexistents, sempre assentades sobre un inexpugnable sòcol científic i erudit.

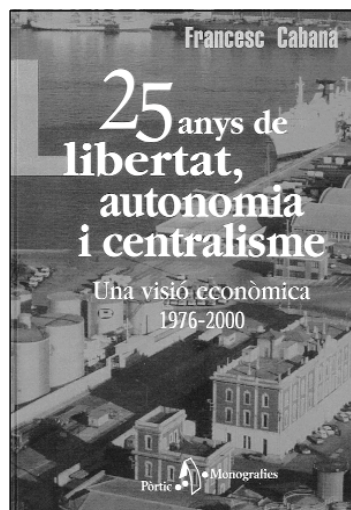
Fuster va donar forma a un fruit que ja madurava. L'únic paral·lelisme que em suggereix l'obra fusteriana és la Nacionalitat catalana de Prat de la Riba, però aplicada als Països Catalans en general i al País Valencià en particular.

El furiós rebuig de l'obra i de la persona de Fuster per part de l'estament oficial valencià que es produí aleshores no el generà Nosaltres els Valencians, com semblaria lògic, sinó El País Valencià, una guia literària, on el suecà es permetia algunes innocents llicències. El perquè d'aquest enfocament anormal és risible: els enemics jurats del fet que el País Valencià retrobés la seva identitat no l'legien en català!

Després de Nosaltres el Valencians, no solament s'enforteix i es vigoritza el sentit de pertinença nacional dels valencians conscients de ser-ho, sinó que les tesis exposades per Fuster prengueren formes polítiques en la Unió Democràtica del Poble Valencià i en el Partit Socialista Valencià. El primer es forjà a la Facultat de Dret de la Universitat Literària i integrà sectors democratacristians. I el Partit Socialista Valencià, hereu del ja esmentat Moviment Socialcristià de

Catalunya, com conclou l'autor, fóra un referent bàsic per a futures formacions polítiques nacionals valencianes dels anys setanta. Després, entrem en la pura contemporaneïtat, la penosa transició i la trista realitat de la política valenciana actual. Però aquesta ja és una altra història que l'incansable Xavier Ferré potser ens explicarà amb noms i cognoms en la pròxima dècada.

Joaquim Maluquer Sostres

25 anys de Llibertat, Autonomia i Centralisme

Una visió econòmica, 1976-2000

Francesc Cabana
Editorial Pòrtic,
Barcelona, 2002.

Francesc Cabana completa, amb aquesta crònica que revisa el darrer quart del segle XX, la visió que el seu llibre "37 anys de franquisme a Catalunya" va proporcionar sobre l'economia catalana. Es tracta, sens dubte, d'una de les obres de referència que s'hauran de tenir presents a l'hora de fer balanços al voltant dels actius i dels passius amb què Catalunya ha arribat al tombant de

segle. Així, l'autor ofereix un relat detallat de l'evolució dels diferents sectors productius a Catalunya, tot explicant en molts casos els orígens de les empreses i la seva evolució en el temps. Les cites de noms i de fets rellevants són minucioses i precises, fins al punt de bastir un text rigorós de quatre-centes pàgines que és, però, de lectura amena mercès a un català àgil i planer.

Pel que fa a l'estructura del llibre, cadascun dels anys de 1976 al 2000 compta amb un capítol, els quals comencen sempre amb una breu descripció del marc polític i de la conjuntura econòmica mundial, europea, espanyola i catalana. També és un element comú a tots els anys la presentació d'una petita ressenya biogràfica al voltant d'un personatge català que hagués destacat, per algun fet rellevant en el món polític, industrial o financer, en l'any en qüestió.

Si hagués de resumir en una sola paraula la sensació que m'ha provocat la lectura d'aquest llibre, i que fes referència a un diagnòstic sobre l'estat actual de l'economia catalana que el llibre desprèn, aquest mot seria el següent: paradoxa. Paradoxa en tant que "enunciat o raonament que porta a

dues conclusions mútuament contradictòries, però que de cap de les quals hom no pot prescindir". Aquesta sensació fa referència a la diagnosi esmentada, en tant que direcció resultant de la confluència d'una gran quantitat de vectors tan múltiples com contraposats.

Alguns exemples que emanen del text: 1.- Essent Catalunya l'àrea més industrialitzada d'Espanya, un banc català (el Sabadell) i un banc gestionat per catalans (el Popular) són els únics bancs de l'Estat espanyol que no han tingut carteres d'accions industrials. 2.- Disposant Catalunya de tantes caixes d'estalvi (que capten més de 2/3 del mercat català de dipòsits, un cas insòlit a Europa), és l'estalvi privat espanyol en períodes d'expansió econòmica el que finança la inversió industrial de les empreses catalanes (en esmerçar les nostres caixes l'estalvi dels catalans principalment en empreses del sector terciari i en deute públic). 3.- Essent Catalunya un país estalviador, els nostres recursos troben poca aplicació a casa nostra, en abocar les nostres caixes més d'un 99% de les compres de deute públic a l'Estat espanyol i menys d'un 1% a deute de la Generalitat (la qual, després,

s'ha d'endeutar als mercats internacionals). 4.- Tot i que Catalunya ha crescut econòmicament com mai a la història en aquests darrers anys i que disposa d'una autonomia com no ha tingut en segles, del llibre es desprèn la sensació de que mai com ara no ha estat (i no serà) tant important que els catalans puguin controlar i decidir des de Catalunya mateixa sobre la totalitat dels seus propis recursos: hi ha un risc real d'estancament i de declivi econòmic, a una generació vista, que pot venir per causa de la gestió que es fa dels impostos que Catalunya genera, si l'Estat que els recapta no atén amb prou suficiència i diligència les necessitats d'infraestructures, de formació i d'inversió que necessita de manera creixent la nostra economia (risc en tant que amenaça de no poder seguir desplegant tot el potencial i tota la capacitat de creació de riquesa com fins ara).

Pel que fa a aquest darrer punt, l'autor se sorprèn gratament de com, després d'una crisi econòmica ferotge, que devastà en el període 1974-1984 sectors industrials sencers i que destruï empreses centenàries, l'economia catalana creixerà en els darrers

quinze anys de segle com mai no ho havia fet en tota la seva història. Certament, Catalunya presenta en el període 1985-2000 les taxes més altes del sud d'Europa pel que fa al creixement de les variables decisives d'una economia moderna (activitat, ocupació, competitivitat i internacionalització): així, Catalunya assolí l'any 1998 el 12è lloc entre les 206 regions NUTS-2 de la UE en producció de béns i serveis i el 5è lloc entre les regions exportadores més dinàmiques de tota la UE. En aquest sentit, la ràtio exportacions/PIB és el millor test de qualitat de qual-sevol economia: a Catalunya, l'any 2000 se situà en un 44%, superior al de potències com Alemanya o Itàlia. Tanmateix, l'any 2000 un 30% de la producció catalana es vengué a Catalunya, un 37% a la resta d'Espanya i un 33% a l'exterior, mostrant les exportacions en el període 1995-2000 unes taxes de creixement en termes reals del 15 al 20% anuals (de mantenir-se aquestes taxes en els propers anys, les exportacions superaran aviat les vendes al que històricament ha estat el principal mercat de les empreses catalanes).

De fet, si es mantingués el ritme de creixement anual,

l'any 2005 s'hauria duplicat, en moneda constant, la producció de riquesa a Catalunya de l'any 1985: un fet que ningú no podia ni somniar quan el nostre país ingressà a la CEE l'any 1986, amb un teixit productiu antiquat i devastat per la crisi, i en un mercat espanyol tancat, protegit i pobre. I tot això s'ha aconseguit: a) sense les faraòniques inversions efectuades a les regions que ostenten la capitalitat (Île-de-France, Madrid, Lazio, Lisboa); b) sense els abundosos ajuts que reben les regions endarrerides europees (Còrsega, Calàbria, Algarve, Andalusia); c) tot aportant anualment voluminoses transferències fiscals cap a la resta de l'Estat; i d) tot generant capacitat de financiació exterior (gràcies al turisme i a les exportacions) que han fet autèntiques meravelles a Espanya: la contribució catalana al creixement de Madrid i al de les comunitats autònomes endarrerides mai no ha estat tant determinant com en aquest final de segle.

Ara bé, paral·lelament a tot aquest procés de creixement (i que porta a confirmar que, efectivament, mai no s'ha viscut tant bé a Catalunya com ara), el llibre descriu també la imparable pèrdua de poder

econòmic i de decisió dels catalans sobre les empreses que produeixen a Catalunya. La famosa expressió "pèrdua de pes" no és, per tant, un problema de desenvolupament, sinó de poder: és a dir, una qüestió situada en el terreny de la política. I en aquest terreny s'ha avançat ben poc, perquè tot i la democràcia i l'autonomia, el centralisme d'Estat és encara innegable i incontestable en sectors regulats (com ara els serveis financers i les telecomunicacions). És més, el centralisme d'Estat és fins i tot creixent, atès que mai com ara l'Estat-nació espanyol modern, tot i la integració europea per dalt i la descentralització autonòmica i local per baix, no ha estat tant potent, eficient, informatitzat, efectiu i decisiu en les seves regulacions i actuacions, i sobre com aquestes condicionen i condicionaran la realitat econòmica futura.

En aquest sentit, Francesc Cabana destaca com la pèrdua de control esmentada és motivada moltes vegades per una incapacitat de les pròpies empreses familiars catalanes per a encarar la seva ampliació de dimensió i de capital, que implica en molts casos compartir o cedir la gestió i la pro-

pietat de l'empresa (un exemple: detergents Camps, 1989). Però també en altres ocasions l'autor critica la passivitat del sector públic espanyol, que no mourà peça per a evitar les adquisicions fàcils d'empreses del país per part de multinacionals estrangeres (línia blanca d'electrodomèstics: cas Corberó); o bé, quan subventionarà empreses públiques amb pèrdues fora de Catalunya enfront de les empreses catalanes, tot continuant encara als anys 80 el famós procés de "dislocació" industrial franquista (com ara el cas de les tèxtils andaluses Intelhorce i Hytasa). Una frase de l'autor, que apareix malauradament diverses vegades en diversos anys, resumeix aquesta passivitat i/o incapacitat del sector públic espanyol: "els ajuts de l'Estat a Catalunya van més aviat destinats a desactivar protestes sindicals que a reactivar sectors productius empresarials".

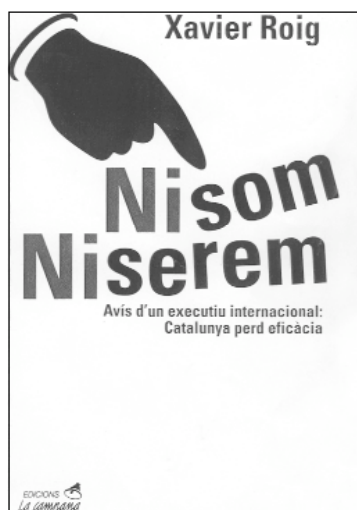
Així, la crònica d'aquests 25 anys a Catalunya és un exemple de com a cada bugada del poder s'ha perdut algun llençol empresarial: als anys 80 i 90, les modificacions inspirades de l'Estat espanyol dels mapes bancari, elèctric, industrial i energètic han aca-

bat sempre amb les empreses catalanes controlades per empreses de fora (pensem, per exemple, en els casos de Banca Catalana, FECSA i Gas Natural, tot i que aquesta ha tornat recentment a l'òrbita de la Caixa de resultes de la crisi argentina de Repsol). D'aquesta manera, per exemple, els efectes que sobre el subconscient de l'empresari català han deixat aquestes actuacions explicarien les extremes precaucions que ha hagut de prendre el Banc de Sabadell en la seva sortida a borsa i en el seu procés d'expansió: no és com ara el Banc de Santander, que alegrement i periòdicament es llença a créixer a Sud Amèrica amb la total certesa de que, si van mal dades, l'Estat espanyol no el deixarà caure a les mans d'un banc estranger, com va passar el 1982 i com pot passar ara (per cert, una passa en fals de "la Caixa" o del Sabadell pot ser aprofitada per a regalar-les a preu de saldo al banc espanyol de torn més afí al govern del moment?).

"Un model de desenvolupament basat només en pimes i sense grans empreses és un model coix" i "això de ser espanyols ens resulta molt car". Aquestes dues frases de Xavier Sala i Martín sintetitzen

els dos eixos principals del llibre de Francesc Cabana i il·lustren l'estat d'ànim de l'autor, de satisfacció per l'exceptional creixement passat i de preocupació pels colls d'ampolla actuals que amenacen el futur. Ja que, ¿aquest miracle econòmic català dels darrers quinze anys, tindrà continuïtat en un context globalitzat en què la competitivitat d'una economia (infraestructures, inversió en R+D i en capital humà) està més determinada que mai per la complicitat incondicional del sector públic del país i pels seus voluminosos, creixents i imprescindibles recursos? Amb l'actual autonomia política, ¿serà capaç l'economia catalana de generar aquelles multinacionals que, a l'estil de les que hi ha en altres països petits europeus, puguin competir amb èxit en els nous mercats globals i situar Catalunya en el mapa mundial, per ser centre de decisió econòmica en alguns sectors productius?

Ramon Tremosa i Balcells

Ni som ni serem

Xavier Roig
Edicions La Campana,
Barcelona, 2002.

Xavier Roig (Barcelona, 1957) és un enginyer que és director general d'una empresa multinacional de tecnologia, la qual cosa l'ha portat en els darrers anys a viatjar intensament arreu del món. Així, tot comparant el nostre país amb els que avui lideren el creixement i el progrés econòmic a nivell mundial, l'autor fa una anàlisi crítica i provocadora al voltant del que no dubta de titllar d'autèntica "paràlisi política i empresarial catalana".

L'autor del llibre comença preguntat-se si, essent imparcial, ell "compraria" Catalunya, pregunta que per a l'autor tindria una clara resposta si no

fos català: no. Però l'autor és català i tot partint d'una desacomplexada catalanitat militant va desenvolupant les seves reflexions, amb una clara voluntat de generar un debat públic al voltant de la competitivitat present de l'economia catalana.

El tòpic de la suposada labo- riositat dels catalans és el primer que qüestiona Roig, preguntant-se quin és l'autèntic i real progrés que pot atribuir-se l'economia catalana en els darrers anys vint-i-cinc anys: per a l'autor, el principal mèrit de Catalunya és el de no haver quedat despenjada d'Europa per culpa d'una Espanya endarrerida. Ara bé, com diu textualment, per a aconseguir això "calia renunciar a tantes coses?" Per a Roig, la transició i el procés de "devolution" s'acaba el 23-F de 1981: a partir d'aquesta data tot és involució autonòmica, de tal manera que les competències que no es van aconseguir fins llavors ja no s'han arribat a aconseguir (Xabier Arzallus està d'acord en aquest punt tot recordant, en una visita a Barcelona el mes de maig d'enguany, que el concert autonòmic basc el van esgarrapar a Suárez tot just quinze dies abans de l'intent "frustrat" de cop d'Estat).

Per a l'autor, Catalunya pateix a Espanya el síndrome alemany a Europa: el de pagar i no manar. Però així com els alemanys ja estan donant clars senyals que consideren haver purgat les seves culpes per la segona guerra mundial (així, els fons de cohesió europeus que financien en un 80% poden arribar a desaparèixer en sis anys) i que volen començar a exercir el lideratge polític que pel seu pes econòmic els correspon (el PIB alemany suposava l'any 2000 el 32% del PIB de la Unió Europea dels onze), no sembla que els catalans tinguin cap mena de pressa (llevat d'esperar que l'ariet nacionalista basc obri una escletxa prou gran en el marc constitucional espanyol com per mirar d'esmunyir-s'hi al darrera sense que es noti gaire).

Així, el llibre és força lúcida quan presenta una incisiva crítica al procés de construcció europea que lideren els Estats jacobins francès i espanyol, que han sabut aprofitar molt bé el fet que en aquests darrers deu anys Alemanya també ha hagut de demanar disculpes pel fet d'haver prioritzat la seva reunificació (tanmateix, els jacobins s'han permès el luxe de titllar impunement els britànics de "conservadors i

antieuropeus”, sense tenir en compte les crítiques que aquests fan a un procés de construcció europea que no és pas precisament un model de participació democràtica). Amb la ampliació de la UE, però, s'obren noves oportunitats per tal que Catalunya pugui passar a defensar més directament els seus interessos en tant que petita nació europea: els països que hi entraran (encara més petits en població i producció, des del Bàltic fins a l'Adriàtic) són antics socis comercials i polítics d'Alemanya, a la qual s'espera que atorguin un clar suport en contrapartida als ajuts teutons en el procés d'independència i de reconstrucció econòmica (de fet, ja l'any 2000 el 50% de les exportacions de la UE a l'Europa de l'est eren alemanyes, les quals han aconseguit d'entrar-hi més fàcilment gràcies a la debilitat -no pas aleatòria- de l'euro).

Políticament, Roig afirma que Catalunya avui és feble per culpa seva, fent impossible tota possibilitat de guany i progrés nacional l'etern i estèril bipartidisme CiU-PSC, per compensació i anul·lació. I el més paradoxal és, segueix l'autor, que tots dos partits es disputen el paper de regenerador

i modernitzador d'Espanya, sense ni tant sols adonar-se que tant el PP com el PSOE han estat molt més hàbils en aquest procés reformador de l'Estat, que avui és molt més eficient en el seu centralisme i en el seu paper de xuclador de poder. Així, els fracassos de l'economia catalana més recents (la pèrdua de centres de decisió, el nou sistema de finançament, la decadència de la Fira de Barcelona...) són més fruit de la incompetència pròpia que de “Madrid”. D'aquesta manera, per tant, ens trobem que el catalanisme polític sorgit ara fa cent anys va triomfar perquè era eficient, mentre que el d'ara fracassa perquè és incompetent, a més de generar uns “fantàstics i entusiastes renegats” tant a nivell polític -Piqué- com cultural -Flotats- (Madrid sí que és una excel·lent “terra d'acollida”).

L'autor també afirma, rotundament, que avui la burgesia catalana “ja no existeix”. Així, els executius de les corporacions importants a Catalunya fan d'empresaris sense ser propietaris de les empreses que representen i sense arriscar-hi capital. D'altra banda, hi ha també al nostre país un excés d'institucions financeres clau sense cap mena de con-

trol democràtic (les caixes d'estalvi, per exemple, a qui pertanyen? qui decideix els que les han de dirigir?). Tanmateix, Barcelona ja s'hauria d'haver adonat que avui és més important ser la tercera ciutat d'Europa en un sol camp que ser la primera d'Espanya en tres camps diferents: sembla, per tant, que l'únic mirall de Barcelona és Madrid, en lloc de les àrees més competitives internacionalment (un mirall deformat, que ens porta a imitar les accions que emprèn el govern central). I l'autor tampoc no s'està d'afirmar que Barcelona “ja és una mena de parc temàtic de Gaudí, una mena de macro-Lloret amb ínfulas culturals”.

Per a Roig, els diferents projectes per a l'aeroport del Prat simbolitzen i sintetitzen els errors de la política catalana actual. Així, l'obsessió per la construcció d'un metro que el connecti amb la ciutat, havent-hi un tren infrautilitzat, va en contra del que s'està observant als principals aeroports actuals (on el tren està desplaçant clarament el metro). D'altra banda, no deixa de ser paradoxal que els vols que més han crescut en els darrers anys siguin els del pont aeri. Tanmateix, tampoc no s'entén

la manca d'ambició del Govern de la Generalitat i de l'empresariat català, en no haver encara impulsat la creació d'una companyia aèria pròpia, com han fet per exemple els valencians o els llobards. El Prat, per tant, és un excel·lent aeroport regional europeu, però mentre continuï sense vols intercontinentals (ara només en té dos a l'estiu, mentre Milà en té trenta-cinc) continuarà sent un aeroport provincial, limitant les possibilitats d'un salt endavant de la nostra economia.

A més, els estaments de poder catalans han preferit impulsar negocis tant "estratègics" com el sector immobiliari, els aparcaments i els peatges, i les nostres grans empreses s'han deixat arrossegar per Madrid cap a una internacionalització a Llatinoamèrica de dubtosa rendibilitat: ningú no dubta que, a llarg termini, Iberoamèrica presenta unes bones perspectives de generar un creixement econòmic elevat i sostingut; però cal preguntar-se si les inversions espanyoles dels darrers anys en aquests països han estat destinades a fomentar la producció i la capacitat exportadora d'aquests països, o bé si han volgut aprofitar unes

oportunitats derivades de la privatització de serveis en molts casos en règim de monopoli, no sempre exposats a la competència internacional.

La denúncia del provincialisme mental català (les empreses encara consideren una venda a Lió com a exportació, mentre que una venda a Almendralejo és una venda al mercat interior) porta a l'autor finalment a denunciar el dèficit fiscal català com a veritable coll d'ampolla de l'economia catalana: aquest dèficit es va acceptar en un moment en què Espanya era un mercat protegit per a la indústria catalana, condició que avui està molt lluny de la realitat present. Així, aquest dèficit fiscal en volum és semblant, per exemple, al que mantenen els lands occidentals amb els lands orientals a Alemanya, amb la diferència que el seu pagament és molt més curt i limitat en el temps, alhora que aplicat sobre una renda molt més gran.

En darrer terme, el llibre llicencia perillosament en denunciar una corrupció política generalitzada a Catalunya a tots els nivells ("els partits haurien de tenir un stand a Construmat"), a partir d'algunes denúncies que malauradament són poc

contrastables. Però sens dubte, tot i l'estratègia incendiària que Roig fa servir per a transmetre el seu missatge, una part sensible del seu retrat d'una Catalunya que perd competitivitat és força raonable.

Ramon Tremosa i Balcells

barcelonesa d'edicions

COL·LECCIÓ "EIXOS"

1. E. Colomer - J. Galí - F. Guillén, *Els fonaments*.
2. Rosa M. Terrafeta, *Andreu Xandri: mística i força*.
3. E. Lévinas, *Ètica i infinit*.
4. J. Galí, *El compromís polític dels germans Chesterton*.
5. Josep M. Ballarín, *Gent i ninots*.
6. Josep M. Bernades, *Quadern de Praga*.
7. J. Sales-J. Monserrat, *Introducció a la lectura de Leo Strauss: Jerusalem i Atenes*.
8. F. Guillén, *Obediència i llibertat*.
9. Josep M. Ballarín, *Pauses (1976-1978)*.
10. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Persona i Nació*.
11. Josep M. Capdevila, *Els principis de la civilització*.
12. Josep Sanabre, *Història i País*.
13. J. M. Ballarín - J. Galí - R. Galí - F. Guillén - E. Puig - J. Sales, *Realitats*.
14. J. M. Ballarín, *Pauses (1978-1981)*.
15. Josep M. Ametlla - L. Ferran de Pol - R. Galí - J. Sales, *Els "Quaderns de l'Exili"*.
16. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Llibertats i Liberalismes*.
17. Ferran Soldevila, *Noms propis*.
18. Hilarie Belloc, *Història i sentit. Articles a El Matí*.
19. Josep M. Ballarín, *Pauses (1981-1983)*.
20. Raimon Galí, *La ciutat. Les arrels de la democràcia*.
21. Diversos autors, *Repensar la Meditació Catalana*.
22. Ferran Soldevila - Carles Cardó, *Polèmica sobre la religiositat a Catalunya*.
23. Víctor Castells, *Caràcter i Nació. Escrits de J.M. Batista i Roca*.
24. F. Fernández, *Jan Patočka: Filosofia en temps de lluita*.
25. Josep Espar, *Moral de Victòria. Camins per a la plenitud de Catalunya*.
26. Moisei Ostrogorski, *La democràcia i els partits polítics*.
27. Raimon Galí, *La mística i la política*.
28. Jordi Galí, *La Renaixença catalana. Persones i institucions*.
29. Jaume Vicens Vives, *Textos fonamentals*.
30. Josep Hereu, *Raó i Veritats*.
31. Philippe Bénéton, *Els règims polítics*.
32. Manuel Carrasco i Formiguera, *Diari de presó (1923-1924)*.

COL·LECCIÓ "REALITATS I TENSIONS"

1. Stanley Rosen, *Hermenèutica com a política*.
2. Rémi Brague, *Europa, la via romana*.
3. Maurice Clavel, *"Déu és Déu, redéu!"*
4. Jean-Pierre Poussou, *Cromwell, la revolució d'Anglaterra i la guerra civil*.
5. Jordi Sales i Coderch, *A la flama del vi. Estudis sobre l'ensenyament platònic II*.
6. Y. Charles Zarka, *Hobbes i el pensament polític modern*
7. Josep Monserrat, *El Polític de Plató. La gràcia de la mesura*.
8. Leo Strauss, *La ciutat i l'home*.
9. Philippe Bénéton, *La igualtat per defecte*.
10. Rémi Brague, *El passat per endavant*.

COL·LECCIÓ "SIGNE DE CONTRADICCIÓ"

- Raimon Galí, *L'Exèrcit de Catalunya*.
R. G., *El X Cos d'Exèrcit i la caiguda d'Aragó*.
Raimon Galí, *L'Ebre i la caiguda de Catalunya*.
Raimon Galí, *Aixecament i Revolta*.
R. G., *La Catalunya d'en Macià. L'Avantguerra*.

ALTRES TÍTOLS

- Carles Cardó, *La nit transparent*.
Francesc Cabana, *Allò que cal saber de l'economia de Catalunya*.
J. Raúl Carreras, *Villaroel, Casanova, Dalmau*.
Societat Catalana de Filosofia, *Estudis Cartesians*.
Col·loquis de Vic, *La Ciutat*.
Col·loquis de Vic, *La Llei*.

ESTUDIS NACIONALISTES

- Raimon Galí, *La Catalunya d'en Prat*.
Jordi Galí, *La formació de Catalunya*.
Archimandrite Sophony, *La seva vida és la meua. Homenatge a Jaume Bofill*.

FUNDACIÓ ALEXANDRE GALÍ

- Alexandre Galí, *Escrits polítics. Escrits històrics (I)*.
Alexandre Galí, *Darrers escrits*.
Alexandre Galí, *Escrits pedagògics*.
Alexandre Galí, *Escrits històrics (II)*.

Subscripcions: **B.d'E.** Pg. de Sant Joan 73
08009 Barcelona. Telf. 93 457 40 69

